

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: κ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ:

ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1997

ΚΟΝΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

2389

Το δημογραφικό πρόβλημα συνίσταται σε τρία χαρακτηριστικά δεδομένα:

1. Στη μεγάλη συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα με παράλληλη μείωση του στην ύπαιθρο που έχει συνέπεια κυρίως στην αγροτική οικονομία.

Στη υπερβολική μείωση των γεννήσεων που ως κυρία αιτία έχει την άσχημη οικονομική κατάσταση και που ως συνέπεια έχει την γήρανση του πληθυσμού δηλ. την ελάτωση του εργατικού δυναμικού μιας χώρας. Παρακάτω θα εξετάσουμε αναλυτικά αυτούς τους τομείς για να δείξουμε πως το λεγόμενο δημογραφικό πρόβλημα επηρεάζει αρνητικά τόσο την σχέση της χώρας μας με τον ίδιο τον ευατό της όσο και με τις άλλες χώρες.

Για αρχή θα παραθέσουμε μερικά στατιστικά στοιχεία που αποδεικνύουν το μέγεθος του προβλήματος. Ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδος το 1971 αριθμούσε 8.768.641 κατοίκους το 1981 αριθμούσε 9.740.417 και στην τελευταία απογραφή το 1991 είχε φτάσει τα 10.264.156. Παρατηρούμε δηλαδή μια θετική ποσοστιαία μεταβολή από το 1981 μέχρι το 1991 της τάξεως του 5,37%. Όμως το μεγάλο κακό έχει γίνει με την μετακίνηση μεγάλης μάζας του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα με παράλληλη ερήμωση των αγροτικών περιοχών. Πιο συγκεκριμένα το 1990 ο αστικός πληθυσμός της χώρας ήταν 1.148.341 κάτοικοι με αντίστοιχο αγροτικό 3.108.048. Δηλαδή ο αστικός πληθυσμός στην εκατοστιαία κατανομή του είχε το 22,9% της επικρατείας ενώ ο αγροτικός το 61,9%. Το 1961 ο αστικός πληθυσμός είχε φτάσει τα 3.628.105 και 43,3%, ενώ ο αγροτικός βρισκόταν στα 3.674.942 και 43,8% στη ποσοστιαία κατανομή. Παρατηρούμε δηλαδή ότι μέσα σε σαράντα χρόνια και κυρίως την δεκαετία του 60 η μετακίνηση του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα ήταν συντριπτική. Στην τελευταία απογραφή το 1991 ο αστικός πληθυσμός βρίσκεται στο συντριπτικό νούμερο των 6.036.620 κατοίκων με 58,8% στην κατανομή ενώ ο αγροτικός βρίσκεται στα 2.910.466 και 28,4%. Τις συνέπειες αυτής της διαφοράς για τη χώρα μας θα τις εξετάσουμε παρακάτω.

Αλλά και στη φυσική κίνηση του πληθυσμού παρατηρούμε πολύ μεγάλο πρόβλημα. Όλος βλέπουμε ότι ο πληθυσμός της χώρας μας γερνάει και βέβαια αυτό έχει δημιουργηθεί από το χαμηλό αριθμό των γεννήσεων. Το 1939 οι γεννήσεις ζώντων επί 1000 κατοίκων έφτασε το 24,77 ενώ οι θάνατοι το 13,91 ενώ εντύπωση προκαλεί ο αριθμός των θανάτων κάτω του 1ου έτους

που φτάνει στο νούμερο 118,19 . Το 1963 οι γεννήσεις ζώντων πάντα επί 1000 κατοίκων είχαν φτάσει στις 17,71 ενώ οι θάνατοι στο 7,87 και οι θάνατοι κάτω του 1ου έτους στο 34,30. Στις μέρες μας (1990) παρατηρούμε ότι οι γεννήσεις ζώντων 10,3 επί 1000 κατοίκων και θάνατοι με 9,16 επί 1000 βρίσκονται σε μία ισοροπία μεταξύ τους ενώ βέβαια τα πράγματα έχουν βελτιωθεί πάρα πολύ στους θανάτους κατά του 1ου έτους με 9,66 θανάτους επί 1000 γεννήσεων ζώντων.

Παρατηρούμαι ότι ο δείκτης γεννήσεων (μέσος αριθμός τέκνων ανά γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας) από το 1950 - 1980 διατηρήθηκε στο 2,3-2,2 δείκτης πολύ ικανοποιητικός, όταν ληφθεί υπόψη.

Το 1990 όμως ο δείκτης έπεσε επικύνδυνα στο 1,4 με αποτέλεσμα η φυσική αύξηση του πληθυσμού στη δεκαετία του '80 να σημειώσει δραματική μείωση και να φτάσει στο 1 τοίς χιλίοις .

Ο συντελεστής γεννητικότητας που ήταν ανά 1000 κατοίκους το 1953 στο 18,37 έπεσε το 1990 στο 10,3, ενώ ο ακαθάριστος συντελεστής θνησιμότητας αυξήθηκε στη ίδια περίοδο από το 7,24 στο 9,16 λόγω της βαθμιαίας γήρανσης του πληθυσμού παρά τη μείωση της θνησιμότητας μεσά σε κάθε ηλικία.

Αν η γεννητικότητα διατηρηθεί στα ίδια χαμηλά επίπεδα (1,38- 1,4) και δεν προκύψουν σημαντικά γεγονότα (πόλεμος , μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα) τότε ο συνολικός πληθυσμός της χώρας μας το 2005 θα είναι μειωμένος κατά 500.000.

Η αναλογία των γυναικών που έχουν ένα μόνο παιδί αυξάνεται στις τελευταίες δύο δεκαετίες. Απο 41,5% το 1970 έφτασε το 1987 στο 45,4% . Η αναλογία των γυναικών που έχουν δύο παιδιά παραμένει σχεδόν αμετάβλητη γύρω στο 38-39% , ενώ αντιθέτως μειώνεται η αναλογία των γυναικών με τρία παιδιά από 13,39% σε 12% και των γυναικών με τέσσερα και άνω από 7,1% σε 4,8% . Για να ανακοπεί η μείωση των γεννήσεων και για να εξασφαλισθεί η ανανέωση του πληθυσμού και η επιβίωση του Ελληνισμού πρέπει να δοθεί μεγάλη σημασία και να τεθεί ως στόχος το τρίτο παιδί.

Ενδιαφέρον έχουν οι γεννήσεις και η φυσική αύξηση του πληθυσμού στην περιφέρεια της πρωτεύουσας και στην χώρα στη δεκαετία 1980-1990.

Από τους πίνακες αυτούς προκύπτει ότι η φυσική αύξηση του πληθυσμού στην υπόλοιπη χώρα μέχρι και το 1988 (αν και φθίνουσα) ήταν μεγαλύτερη από εκείνη στην περιφέρεια της πρωτεύουσας (που επίσης ήταν φθίνουσα). Τα δύο όμως τελευταία χρόνια 1988 και 1989, η σχέση αυτή ανατράπηκε και η φυσική αύξηση του πληθυσμού της περιφέρειας της πρωτεύουσας υπερτερεί εκείνης της υπόλοιπης χώρας. Αν η τάση αυτή δεν είναι παροδική και παγιωθεί στα αμέσως επόμενα χρόνια οι κοινωνικο- οικονομικές και εθνικές συνέπειες θα είναι βαρύτερες.

2.Γάμοι-Τάσεις γαμηλιότητας- Διαζύγια

Η γαμηλιότητα ήταν υψηλή κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, όμως ο μέσος ετήσιος συντελεστής γαμηλιότητας (γάμοι επί 1000 κατοίκων) από 7,78 το 1953 μειώθηκε στο 6,47 το 1980 (δίσεκτο έτος), στο 6,41 το 1985 και στο 5,77 το 1990. Συγχρόνως όμως παρατηρήθηκε και αύξηση της μέσης ηλικίας γάμου. Αν οι ρυθμοί αυτοί της δεκαετίας 1980-1990 συνεχισθούν, οι γάμοι θα μειωθούν ακόμη περισσότερο και θα αυξηθεί ο άγαμος πληθυσμός με όλες τις δυσάρεστες κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις .

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το 98% των παιδιών στην Ελλάδα γεννιούνται εντός γάμου, σε αντίθεση με άλλες χώρες που ο αριθμός των εξώγαμων αυξήθηκε φθάνοντας σε υψηλά ποσοστά με πολύ μεγάλες κοινωνικές συνέπειες. Αυτό δείχνει και την μεγάλη σημασία που έχει για τη χώρα μας η τάση γαμηλιότητας και οι παράγοντες που την επηρεάζουν.

Τα διαζύγια παρουσιάζουν στη χώρα μας μεγάλη αύξηση στη δεκαετία του 1960 αντιστοιχούσαν 5 διαζύγια σε 100 γάμους ετησίως, στο τέλος της δεκαετίας του 1970 έφθασαν σε 10 (διπλασιάστηκε ο αριθμός των διαζυγίων) και στο τέλος της δεκαετίας του 1980 ο αριθμός αυξήθηκε ακόμη περισσότερο και έφτασε τα 13.

Ο αριθμός αυτών των διαζυγίων αφορά κυρίως τις ηλικίες κάτω του 50ου έτους, ηλικίες που δεν έχουν ολοκληρώσει την αναπαραγωγική περίοδο τους, με δυσμενή δημογραφικά και κοινωνικοοικονομικά επακόλουθα.

3. Μετανάστευση, αστικοποίηση, επαναπατρισμός πολιτικών προσφύγων, έλευση ομογενών (Ποντίων- Βορειοηπειρωτών) κλπ.

Η ελληνική μεταπολεμική (1952-1974) μετανάστευση προς υπερπόντιες και δυτικοευρωπαϊκές ήταν ένας από τους κυρίους συντελεστές του δημογραφικού προβλήματος της χώρας.

Το σύνολο της μεταπολεμικής μετανάστευσης (αν δεν ληφθεί υπ' όψη η παλιννόστηση) ανήλθε σε 1.439.000 άτομα νέας ηλικίας άνδρες και γυναίκες ακόμα και ανήλικα παιδιά που προέρχονταν από όλα τα διαμερίσματα της χώρας κυρίως όμως από την Μακεδονία Θράκη και Ήπειρο σύμφωνα με έκθεση του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας το 1989 για το Δημογραφικό πρόβλημα. Αποτέλεσμα αυτής της μαζικής αποδημίας ήταν η ερήμωση της υπαίθρου σε κρίσιμες εθνικές περιοχές και η γήρανση του πληθυσμού.

Η παλιννόστηση μετά την ενεργειακή κρίση του 1973 ήταν σημαντική κυρίως από τη Δυτική Γερμανία και είχε μεγάλη συμμετοχή στην πραγματική αύξηση του πληθυσμού στη δεκαετία του 1970. Οι παλιννοστούντες ήταν κυρίως ηλικιωμένα άτομα και τους απερρόφησαν τα μεγάλα αστικά κέντρα. Εξ άλλου πολύ γρήγορα μειώθηκε αυτό το ρεύμα των παλιννοστούντων, διότι η νέα γενιά του απόδημου ελληνισμού είναι απρόθυμη να επαναπατριστεί.

Η εσωτερική μετανάστευση των κατοίκων της υπαίθρου προς τα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα - Θεσσαλονίκη) των οποίων ο πληθυσμός ανέρχεται σήμερα γύρω στο 50% του συνόλου της χώρας, έχει σοβαρές επιπτώσεις στον αριθμό των γεννήσεων, στην ερήμωση της υπαίθρου και τη γήρανση του πληθυσμού.

Η νέα αντίληψη για την οικογένεια και την κοινωνία που προκαλεί η αστικοποίηση (αντίληψη που υιοθετείται και στην επαρχία), τα προβλήματα στέγης εργασίας, επαρκούς εισοδήματος εκπαίδευσης, η έλλειψη κατάλληλων βρεφονηπιακών σταθμών κλπ., οδηγούν σε ολιγομελείς οικογένειες και σε αναβολή γάμων.

Ο επαναπατρισμός των πολιτικών προσφύγων και η μαζική έλευση ομογενών (Ποντίων και Βορειοηπειρωτών) με σωστή πολιτική παρέμβαση θα έχει θετικά αποτελέσματα. Η πολιτεία πρέπει να τους βοηθήσει να

εγκατασταθούν και να εργαστούν, όχι μόνο στα αστικά κέντρα αλλά κυρίως σε αγροτικές και ημιαστικές περιοχές και να δώσουν μία νέα δυναμική σε πολλές αγροτικές περιοχές κυρίως της Βορείου Ελλάδος. Οι κοινές πολιτιστικές ρίζες και η Ορθοδοξία βοηθούν πολύ στην προσαρμογή και αφομοίωσή τους απο την ελληνική κοινωνία.

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτεί η είσοδος και η απασχόληση εκατοντάδων χιλιάδων ξένων μεταναστών νομίμως (και παρανόμως κυρίως) εισελθόντων στη χώρα μας στις δύο τελευταίες δεκαετίες. Αν και το ποσοστό ανεργίας στη χώρα μας είναι 8% περίπου σε πολλούς κλάδους υπάρχει μεγάλη έλλειψη εργατικών χειρών, που καλύπτεται κυρέως από τους ξένους λαθρομετανάστες.

Με την αθρόα είσοδο λαθρομεταναστών- αλλοδαπών κυρίως μουσουλμάνων από Αφρικανοασιατικές χώρες, η Ελλάς μεταβάλλεται σε τόπο υποδοχής μεταναστών που δημιουργούν σοβαρά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα (προστριβές στην αγορά εργασίας, αύξηση της εισφοροδιαφυγής με μεγάλες συνέπειες στους ασφαλιστικούς οργανισμούς, αύξηση εγκληματικότητας , διακίνηση ναρκωτικών κλπ.) και δεν μπορούν να προσαρμοστούν προς την ελληνική κοινωνία λόγω του τελείως διαφορετικού ποιτισμού του Ισλάμ, που δεν είναι μόνο θρησκεία αλλά και τρόπος ζωής.

Το θέμα αυτό του αλλοδαπού πληθυσμού από τις χώρες της Ασίας και της Αφρικής που παραμένει στη χώρα μας, πρέπει να αναλυθεί προσεκτικά, μέσα στο πλαίσιο των σχετικών αποφάσεων της Κοινότητας για τη χάραξη μίας εθνικής πολιτικής λόγω της γεωγραφικής μας θέσης , για να αποφύγουμε φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού για για να μελετηθούν οι επιπτώσεις στη δημογραφική εξέλιξη του ελληνικού πληθυσμού.

4. Πληθυσμική ωρίμανση - γήρανση και προσδοκώμενη διάρκεια ζωής.

Η δημογραφική γήρανση τις τελευταίες τρεις δεκαετίες βαίνει διαρκώς αυξανόμενη. Η πτώση της γεννητικότητας και η μείωση της θνητότητας αύξησε την αναλογία των ηλικιωμένων ατόμων σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό και με την αναλογία παιδιών και εφήβων. Η ίδια τάση πληθυσμιακής μεταβολής των ηλικιών παρουσιάζεται σχεδόν στο σύνολο των χωρών της Ευρώπης, αλλά η χώρα μας έχει τον υψηλότερο δείκτη δημογραφικής γήρανσης μεταξύ των Βαλκανικών χωρών.

Το 1951 η αναλογία των ηλικιωμένων ατόμων στη χώρα μας (άνω των 65 ετών) ήταν 6,5% και το 1984 ανήλθε στο 13,3% ενώ η αναλογία των υπερηλίκων (άνω των 75 ετών) από 2,1% ανήλθε στο 5,4%

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μεταβολή της αναλογίας των ηλικιωμένων στις αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές .Το 1951 η αναλογία των ηλικιωμένων στις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές ήταν μόλις 7% και ανήλθε το 1984 στις ημιαστικές στο 13,5% και στις αγροτικές σε 17,5%

Επίσης η αναλογία του παιδικού πληθυσμού (0-14 ετών) ενώ στις αστικές περιοχές έμεινε σχεδόν στα ίδια επίπεδα, γύρω στο 23% στις αγροτικές περιοχές παρουσίασε σημαντική μείωση πέφτοντας κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες από το 32,3% στο 22,5%.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η αύξηση των ηλικιωμένων στις αγροτικές περιοχές κατά 10% περίπου και η μείωση του παιδικού πληθυσμού κατά το ίδιο υψηλό ποσοστό στις ίδιες περιοχές, δημιουργούν νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που απαιτούν έγκαιρη και μακρόπνοη αντιμετώπιση, προς αποφυγή της ερήμωσης της υπαίθρου με όλες τις δυσάρεστες συνέπειες που αυτή συνεπάγεται.

Στον μεγαλύτερο ασφαλιστικό οργανισμό, ΙΚΑ, η αναλογία συνταξιούχων-ασφαλισμένων είναι σήμερα 1:2,5 ενώ θα έπρεπε βάσει των διεθνών δεδομένων να είναι 1:4,5 για την ομαλή οικονομική πορεία των οργανισμών.Στο δημόσιο η αναλογία αυτή είναι 1:1.

Η διάρκεια της προσδοκώμενης ζωής στη χώρα μας από 63,4 έτη το 1950 ανήλθε σε 72,5 το 1985 για τους άνδρες και σε 77,6 για τις γυναίκες . Η εξέλιξη αυτή κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών παρατηρήθη σε όλες σχεδόν τις ανεπτυγμένες χώρες με αποτέλεσμα τη διαρκή αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ατόμων και τη μείωση της αναλογίας των νεότερων. Ο δυσμενής όμως αυτός συσχετισμός των ηλικιών επέφερε και θα επιφέρει όχι μόνο μεγάλες κοινωνικοοικονομικές συνέπειες αλλά και εθνικές σε χώρες όπως η Ελλάς.

2

Οι δαπάνες για περίθαλψη των ηλικιωμένων είναι 8 φορές μεγαλύτερες από τις μέσες δαπάνες όλων των ηλικικών σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ και σε συνδυασμό με την νέα σύγχρονη ιατρική τεχνολογία, το συνολικό κόστος περίθαλψης διογκώνεται υπέρμετρα.

5. Συντελεστής θνησιμότητας- βρεφικής θνησιμότητας.

Τροχαία ατυχήματα

Η βελτίωση των συνθηκών ζωής και η γενική κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της χώρας μας, με την παρεπόμενη ευεργετική επιδρασή τους στο βιοτικό επίπεδο του λαού μας μείωσε τη θνησιμότητα σε χαμηλά επίπεδα. Οι κύριες αιτίες θανάτου είναι τα αγγειοκαρδιακά νοσήματα και οι κακοήθεις νεοπλασίες. Ακολουθούν παθήσεις του αναπνευστικού συστήματος και τα ατυχήματα -κυρίως τα τροχαία -με θύματα πολλούς νέους και με μεγάλο αριθμό σοβαρών αναπηριών με δυσμενείς επιπτώσεις στην ελληνική κοινωνία όχι μόνο κοινωνικές αλλά και δημογραφικές .

Γενικά ο συντελεστής θνησιμότητας μειώνεται σταθερά απο το 1950 μέχρι σήμερα λόγω της ανόδου του βιοτικού επιπέδου, της βελτίωσης των υπηρεσιών υγείας και την πρόοδο της ιατρικής επιστήμης. Έτσι η "προσδοκόμενη " ζωή κατά τη γέννηση, αυξήθηκε από 63,4 έτη το 1950 σε 72,5 το 1985 για τους άνδρες και από 66,7 έτη σε 77,6 έτη για τις γυναίκες .

Η βρεφική θνησιμότητα παρουσιάζει συνεχώς μιά σημαντική μείωση .Έτσι από τα υψηλά επίπεδα το 1951 (63 θάνατοι βρεφών ανά 1.000 γεννήσεις ζώντων) έπεσε το 1990 σε 10 θανάτους βρεφών ανά 1.000 γεννήσεις ζώντων.

Αν και σημειώθηκε θεαματική πρόοδος στις τελευταίες δεκαετίες φρονούμε ότι υπάρχουν ακόμη περιθώρια βελτίωσης και να προσεγγίσουμε τους δείκτες βρεφικής θνησιμότητας (κάτω του 10%) ως σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες.

Κάθε χρόνο χάνουν τη ζωή τους απο τροχαία ατυχήματα 2.000 περίπου κυρίως νέοι άνθρωποι και τραυματίζονται βαριά 40.000 (από τους οποίους άλλοι 2.000 πεθαίνουν στα νοσοκομεία). Αριθμοί απαράδεκτα υψηλοί για τη χώρα μας και υπάρχουν ευθύνες και της πολιτείας και ατομικές.

Η αναπαραγωγή των Ελλήνων

Οι γεννήσεις ζώντων παιδιών και το αδρό ποσοστό γεννητικότητας εμφανίζονται σημαντικά συρρικνωμένα στη χώρα μας σε σχέση με την προπολεμική περίοδο, η δε μακρόχρονη τάση τους είναι σταθερά φθίνουσα με επιταχυνόμενους ρυθμούς πτώσεις στη διάρκεια των τελευταίων ετών (1979-1986). Έτσι στις 199.000 περίπου γεννήσεις κατά έτος στη τελευταία προπολεμική πενταετία (1933-1937) αντιστοιχούν 154.000 και 143.000 γεννήσεις αντίστοιχα στις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες και μόλις 130.000 κατά έτος στην περίοδο 1980-1986.

Αντίστοιχα, το αδρό ποσοστό γεννητικότητας, που κυμαίνεται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα στη περίοδο 1926-40 (25-30 γεννήσεις ανά 1.000 κατοίκους) συρρικνώνεται στις 18-20 γεννήσεις μέχρι τα τέλη της επόμενης δεκαετίας του '60 στις 15-16 γεννήσεις στα τέλη της επόμενης δεκαετίας και μόλις 11-13 γεννήσεις στα δύο τελευταία χρόνια.

Οι πτωτικές αυτές τάσεις των δεικτών αποτελούν για ορισμένους ένδειξη της οξύτερης δημογραφικής κρίσης που γνώρισε η Ελλάδα από την ύπαρξη της ως ελεύθερου κράτους, ενώ παράλληλα επισημαίνεται η "ιδιομορφία" της πορείας της γονιμότητας των Ελληνίδων, οι ρυθμοί πτώσεις της οποίας είναι ταχύτεροι από τους αντίστοιχους προσμετρούμενους στις άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες.

Στον δυτικοευρωπαϊκό χώρο οι εξελίξεις της πορείας γεννητικότητας παρουσιάζονται σημαντικά διαφοροποιημένες σε σχέση με τη χώρα μας. Έτσι το αδρό ποσοστό γεννητικότητας κυμαίνεται σε υψηλά ακόμη επίπεδα, αν και χαμηλότερα από ό,τι στη Ελλάδα μέχρι τη δεκαετία του 1950 (16-19,5 γεννήσεις επί 1.000 κατοίκων με μόνες εξαιρέσεις στη Γαλλία, Φιλανδία και Ολλανδία). Θα ακολουθήσει φθίνουσα πορεία στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και θα σταθεροποιηθεί στις 9,5-13,5 γεννήσεις επί 1.000 κατοίκων στα μέσα της τρέχουσας δεκαετίας.

Η εξέλιξη των κατά ηλικία συντελεστών γονιμότητας στην Ελλάδα

Η πορεία των συντελεστών γονιμότητας διαφοροποιείται σημαντικά στη χώρα μας σε σχέση με την πορεία τους στη ολόκληρη σχεδόν των δυτικοευρωπαϊκών χωρών.

Έτσι από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και για μια εικοσιπενταετή περίοδο η γονιμότητα των νέων κάτω των 25 ηλικίας γυναικών αυξάνεται ταχύτατα για να φτάσει στο μέγιστό της την δεκαετία του 1970 και να ακολουθήσει αντίστροφη πορεία στη συνέχεια.

Ταυτόχρονα διαπιστώνουμε πως παρ' όλους τους ταχύτατους ρυθμούς πτώσης, η γονιμότητα των γυναικών αυτών παραμένει σημαντικά εντονότερη από αυτή των ιδίων ομάδων ηλικιών στη διάρκεια του δεύτερου μέρους της πρώτης μεταπολεμικής δεκαετίας, ενώ αντίθετα σε σύγκριση με την τελευταία προπολεμική περίοδο (1933-1937) μόνο οι γυναίκες κάτω των 20 ετών παρουσιάζουν το 1985 αυξημένη γονιμότητα σε σχέση με αυτή των συνομολίκων τους πριν 50 χρόνια (+2,6% σχεδόν) ενώ οι γονιμότητα των 20-24 ετών επανέρχεται το 1985 στο ίδιο σχεδόν επίπεδο με αυτό των συνομολίκων τους το 1933-1937, ύστερα από μια εικοσαετή σχεδόν περίοδο (1967-1984) εντονότερης παραγωγικότητας.

Αντιθέτως στη διάρκεια της τελευταίας τριακονταετούς περιόδου η γονιμότητα των ηλικιωμένων γυναικών (>30 ετών) ακολουθεί απρόσκοπτη φθίνουσα πορεία με σταθερούς ρυθμούς πτώσης. Οι συντελεστές γονιμότητας για τις ομάδες αυτών των ηλικιών τοποθετούνται στα μέσα της δεκαετίας του 1980 σε σημαντικά χαμηλότερο επίπεδο όχι από αυτό μόνο των αντίστοιχων ομάδων στα τέλη της πρώτης μεταπολεμικής δεκαετίας αλλά και από αυτό της τελευταίας προπολεμικής περιόδου, γεγονός που υποδηλώνει αναμφισβήτητη συρρίκνωση των πολύτεκνων οικογενειών στη διάρκεια της τελευταίας πενήκονταετίας.

Τέλος η γονιμότητα των γυναικών 25-29 ετών που παρουσίασε και τις μικρότερες σχετικά διακυμάνσεις στη διάρκεια της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου ακολουθεί από το 1967 φθίνουσα πορεία, προαναγγέλοντας αυτή των νεότερων γυναικών. Έτσι στα μέσα της τρέχουσας δεκαετίας, η γονιμότητα των γυναικών αυτών παρουσιάζεται σημαντικά συρρικνωμένη, όχι μόνο σε σχέση με αυτή των αντίστοιχων ηλικιακών ομάδων στη προπολεμική περίοδο (1933-1937) αλλά και με αυτή ακόμα των ετών 1956-1959.

2. Τρεις φάσεις του περιορισμού των γεννήσεων

A. Κατά την τριακονταπενταετία 1950-1985 ο ακαθάριστος δείκτης γεννήσεων σε 1000 κατοίκους δεν έπαψε να ελλατώνεται: από 20 στους 1000 κατοίκους το 1950 κατέβηκε στο επίπεδο του 15 το 1985 και 10,5 το 1987. Η τριακονταπενταετία 1950-1985 συνιστά την πρώτη στην ιστορία συνεχή συρρίκνωση των γεννήσεων. Είναι όπως ελέγχθη η συνέπεια τριών βασικών συντελεστών: του εκούσιου περιορισμού των παιδιών, μαζικής μετανάστευσης των ετών 1951-1974 και της ταυτόχρονης αθρόας μεακίνησης προς την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

B. Η επταετία 1980-1987 είναι η δεύτερη αλλά αποφασιστική φάση της ελληνικής υπογεννητικότητας. Το 1980 ξεκινάει η κάθοδος του δείκτη της γονιμότητας κάτω από το έσχατο αναγκαίο όριο για την ανανέωση του πληθυσμού : 2,1 κατά μέσο όρο παιδιά κατά γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία 15-49 ετών.

Παρά τη σημαντική παλιννόστηση μεταναστών, κυρίως από τις ευρωπαϊκές χώρες, η μείωση των γεννήσεων συνεχίζεται με ταχύ ρυθμό μέχρι σήμερα και φτάνει στο επίπεδο 1,5 παιδιά, σε αντίθεση με τις περισσότερες βιομηχανικές χώρες όπου η πτώση έχει κλιμακωθεί σε χρονικό διάστημα μιας 25ετίας: 1964-1988. Σε ορισμένες μάλιστα από τις χώρες αυτές (Γαλλία , Γερμανία ,Αγγλία), η πτώση των γεννήσεων έχει σταθεροποιηθεί, ως συνέπεια ή αποτέλεσμα μιας πρωτοποριακής δημογραφικής πολιτικής ή εφαρμογής ορισμένων μέτρων.

Η ταχεία και πρωτοφανής αυτή πτώση των γεννήσεων έχει ως χαρακτηριστικό την αδυναμία συνειδητοποίησης του μεγέθους των συνεπειών της από τα υπεύθυνα μέλη της ελληνικής κοινωνίας.

Οι περισσότεροι από τους υπευθύνους υιοθετούν την τακτική της θεωρητικής αισιοδοξίας: << μπορούν να αναμένουμε κάποια άνοδο της γεννητικότητας σαν αποτέλεσμα της οικονομικής ανάκαμψης>> ! Μας θυμίζουν μια ιδιαίτερα υλιστική αρχή του Adam Smith, του πατέρα της οικονομικής επιστήμης: << Η ζήτηση ανθρώπων, όπως κάθε άλλου εμπορεύματος, προσδιορίζει κατ' ανάγκην την παραγωγή των ανθρώπων. Την επιταχύνει όταν εξελίσσεται αργά, την σταματεί όταν προχωρεί πολύ σύντομα>>.

Σήμερα, η πραγματικότητα είναι πολύ πιο πολύπλοκη, όπως θα έχουμε την ευκαιρία να διαπιστώσουμε.

Γ. Η τρίτη φάση της ελληνικής δημογραφικής κρίσης αρχίζει το 1987 όταν ο ετήσιος αριθμός των γεννήσεων ταυτίζεται περίπου με τον ετήσιο αριθμό των θανάτων και γίνεται το σημείο αφετηρίας της ελάττωσης του πληθυσμού και της μεγαλύτερης αύξησης της αναλογίας των ηλικιωμένων. Οπωσδήποτε, τα ανδρόγυνα που θα συμβάλουν στο ξεκίνημα της μοιραίας για την ελληνική υπόσταση χρονικής αυτής περιόδου ανήκουν στις κλάσεις εκείνων που γεννήθηκαν μετά την λήξη του τελευταίου πολέμου και προ παντός κατά την τελευταία 30ετία.

ΑΙΤΙΑ ΥΠΟΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Το δίκτυο των πολύπλοκων αιτιών, ανάμεσα στα οποία παίρνουν θέση τα συστήματα αξιών (μόρφωσης, θρησκείας, ηθικής), είναι το αντικείμενο μιας ευρείας κριτικής εκτίμησης του φαινομένου της δημογραφικής κρίσης του βιομηχανικού κόσμου.

1. Γενικά αίτια

Στα περιορισμένα πλαίσια της εργασίας αυτής εξετάζονται συνοπτικά οι μεταπολεμικοί προσδιοριστικοί παράγοντες της ταχείας πτώσης της γεννητικότητας στην Ελλάδα από το 1980, όταν το γεγονός αυτό ξεπέρασε το κατώτατο όριο ανανέωσης του πληθυσμού. Το φαινόμενο αυτό είχε αρχίσει να γίνεται πραγματικότητα, όπως υπογραμμίσθηκε ήδη, στο σύνολο σχεδόν των βιομηχανικών χωρών κατά την τελευταία 20ετία 1965-1985 κάτω απλο τα ακόλουθα βασικά αίτια:

- 1) Γεωγραφική και επαγγελματική εγκατάλειψη των γεωργικών εργασιών και ελάττωση του αριθμού των αγροτών, παραδοσιακώς αναπαραγωγικής ομάδας πολιτών,
- 2) Ασύμμετρη αστικοποίηση, δεδομένου ότι η ζωή των μεγάλων αστικών κέντρων δεν ευνοεί τη σύσταση οικογένειας με 3 και άνω παιδιά,

- 3) Εκτός του σπιτιού εργασία των γυναικών, λαμβανομένου υπόψη ότι η γέννηση προπαντός τρίτου παιδιού δημιουργεί πρόσθετες δαπάνες στέγαση, φύλαξης των παιδιών, εκπαίδευσης, διατροφής κλπ. , για τη γυναίκα που επιθυμεί σήμερα για λόγους ανάγκης και οικομονικής ανεξαρτησίας να διατηρεί την εκτός του σπιτιού εργασία της.
- 4) Διεθνοποίηση της ενημέρωσης με τα μαζικά μέσα και προπαντός της τηλεόρασης για τη δημογραφική έκρηξη του Τρίτου Κόσμου, τη μεγάλη αύξηση του πληθυσμού των χωρών υπό ανάπτυξη και τη διαστρεβλωμένη αντίληψη περί υπερπληθυσμού και ανεργίας που προκαλεί το γεγονός αυτό,
- 5) Δογματική προκάλυψη κατά της οικογένειας με παιδιά σαν τρόπου ποιότητας ζωής και έλλειψη οικογενειακής πολιτικής ,
- 6) Περιορισμός του θεσμού των γάμων και αύξηση των διαζυγίων,
- 7) Άνοδος του επιπέδου ζωής και της εξέλιξης του επιπέδου των αναγκών,
- 8) Ελάτωση της επίδρασης της Εκκλησίας,
- 9) Χειραφέτηση της γυναίκας,
- 10) Αποτελεσματικότερα μέτρα περιορισμού των παιδιών: αντισύλληψη, εκτρωση, στείρωση.

Από τους παραπάνω γενικά υποστηριζόμενους παράγοντες, οι ακόλουθοι υπολογίζονται συχνά με ιδιαίζουσα βαρύτητα στον τομέα της ελληνικής υπογεννητικότητας.

2. Επίδραση της μαζικής μετανάστευσης στην υπογεννητικότητα

Η ενθάρρυνση της μαζικής μετανάστευσης από τις ελληνικές κυβερνήσεις της περιόδου αυτής προς τις χώρες που συμπίπτει να καταγράφουν το χαμηλότερο επίπεδο γεννητικότητας στον κόσμο, όπως η Δυτική Γερμανία, το Βέλγιο και η Σουηδία, άσκησε έντονη επίδραση στη ταχεία πτώση των

γεννήσεων στην Ελλάδα πολύ κάτω από το ελάχιστο όριο του δείκτη γονιμότητας κατά την τελευταία επταετία 1980-1987.

Χωρίς να παραγνωρίζεται η ταυτόχρονη προς την ίδια κατεύθυνση επίδραση των γηγενών συντελεστών που θα αναφερθούν στις επόμενες σελίδες, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η μεταναστευτική επίδραση στην ελληνική υπογεννητικότητα συνδέεται με του ακόλουθους παράγοντες:

- 1) Οι μετακινούμενοι δεν προέρχονται μόνο, όπως συνήθως, από άνδρες των κατεχοχόν αναπαραγωγικών κλάσεων 18-45 ετών. Για πρώτη φορά και σε αντίθεση με τη μαζική υπερπόντια μετανάστευση των αρχών του αιώνα, παρουσιάζεται και στα δύο φύλα ίση σχεδόν αναλογία. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην ταχεία χειραφέτηση της μετακινούμενης για εργασία ή για σπουδές Ελληνίδας.
- 2) Οι κατευθυνόμενοι προς τις ευρωπαϊκές χώρες μετανάστες, που αντιπροσωπεύουν το 63% των μετακινήθόντων κατά τα μεταπολεμικά έτη 1946- 1977, προέρχονταν από τις γεωργικές περιοχές με υψηλό σχετικά επίπεδο γεννητικότητας, όπως η Μακεδονία, η Θράκη, η Ήπειρος.

Λόγω της μικρής γεωγραφικής απόστασης των περιοχών προέλευσης των μεταναστών και των χωρών προορισμού, οι μετανοούμενοι αγρότες μεταβαίνουν συχνά στο χωριό για τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και τις διακοπές, μεταδίδοντας με την ευκαιρία αυτή τη συρρικνούμενη οικογενειακή μορφή της χώρας όπου έζησαν από δεκαετίας και πλέον.Γιά τους Έλληνες της Δυτικής Γερμανίας παρατηρείται μια σημαντική πτώση της γεννητικότητας κατά την τελευταία δεκαετία. Ο δείκτης γεννήσεων είναι χαμηλότερος από τον αντίστοιχο της Ελλάδας.

Συνέπεια των γεγονοτων αυτών και όταν ακόμα οι τέως μετανάστες αποφασίζουν να επαναπατρισθούν νέοι, όχι μόνο δεν επανέρχονται στην προμεταναστευτική του αντίληψη για την οικογένεια, αλλά επηρεάζουν φίλους και συγγενείς που δεν μετανάστεψαν.

Κάτι παρόμοιο συνέβη και με τη μαζική εσωτερική μετανάστευση των κατοίκων της υπαίθρου και ιδιαίτερα των κωμοπόλεων και των χωριών που κατευθύνονται πάντοτε κατά προτίμηση στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη), αυξάνοντας με ταχύ ρυθμό τον πληθυσμό τους στο μισό περίπου του συνόλου του πληθυσμού της χώρας και συμβάλλοντας στην καθοδική εξέλιξη των γεννήσεων, της ερήμωση της υπαίθρου που δυσχεραίνει την οικονομική και κοινωνική περιφερειακή ανάπτυξη.

Η αστικοποίηση και η μετανάστευση της τελευταίας 30ετίας συνέβαλαν ουσιαστικά τόσο στην αλλαγή της δομής του πληθυσμού όσο και στις συνυφασμένες αλλαγές της φυσικής του κίνησης και κυοφόρησαν τις ισχυρές δημογραφικές αλλαγές της επταετίας 1981-1987. Ο συντελεστής της ολικής γονιμότητας των αγροτικών περιοχών που ήταν 3,17 παιδιά κατά γυναίκα στην αρχή της περιόδου αυτής μειώθηκε σε 2,15 παιδιά στο τέλος της τριακονταετίας.

3. Ακολουθούμενη πρακτική

Μετά τη διάδοση επί εισοσιπενταετία των απόλυτα αποτελεσματικών μέσων αντισύλληψης και της ακίνδυνης άμβλωσης, προκάλεσε μία ιδιαίτερα ευαίσθητη στροφή των νέων γενιών προς μια νέα ηθική αντίληψη για την ποιότητα της ατομικής ζωής, ασυνειδοτοποίητα αντίθετη προς τις κοινωνικές αξίες για της συλλογική ελευθερία και ανεξαρτησία .

Από ορισμένους ερευνητές διατυπώνεται το ερώτημα αν οι αμβλώσεις θα είχαν ποτέ νομιμοποιηθεί χωρίς την νέα, απλή , σχεδόν ακίνδυνη και ανώδυνη μέθοδο που επινοήθηκε για την πραγματοποίησή της. Απόρροια του γεγονότος αυτού αποτελούν ίσως και οι έντονες διαμάχες στις Η.Π.Α. που σημειώνονται τελευταία, σχετικά με το πρόβλημα των αμβλώσεων. Οι διαμάχες αυτές, αφού ξεπέρασαν τις επιστημονικές και κοινωνικές συζητήσεις, έφτασαν στο επίπεδο των αντιπαραθέσεων με διαδηλώσεις μπροστά στο Λευκό Οίκο (Απρίλιος 1989).

Παράδειγμα αντιτιθέμενων απόψεων στην Ελλάδα αποτελεί η εφαρμογή του νόμου 1038 του 1980 περί οικογενειακού προγραμματισμού, ο οποίος, ενώ θεωρητικά στόχευε στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, π.χ. στη ρύθμιση της χρονικής απόστασης των γεννήσεων, στην άρτια ανατροφή των παιδιών και στην αποφυγή γενικώς της άμβλωσης με παροχή συμβουλών και ενημέρωσης, πρακτικά, με τον τρόπο που εφαρμόζεται, συμβάλει στη διάδοση της αντισύλληψης, της άμβλωσης και της στέρωσης. Πρόκειται για πρακτική που συνιστάται στις χώρες του Τρίτου Κόσμου γιατί παρουσιάζουν πολύ υψηλή γεννητικότητα και όχι στις χώρες που γνωρίζουν δημογραφική κατάρρευση, όπως η Ελλάδα.

Από ορισμένους κύκλους υποστηρίζεται ότι:<<Ο οικογενειακός προγραμματισμός κατάλληλα θεσμοθετούμενος και ενισχυόμενος με μέτρα δημογραφικής πολιτικής δεν αντιστρατεύεται το στόχο της αύξησης των

γεννήσεων αλλά ενδέχεται να ισχυροποιεί και να επιταχύνει την επίτευξή του. Η αναπαραγωγικότητα ενός λαού ή μιας κοινωνικής ομάδας επηρεάζεται από την κοινωνικο-οικονομική και πολιτιστική του ανάπτυξη και όχι από την άγνοια ή την αντίθεση στη ρύθμιση της γονιμότητας. Τα κίνητρα για μικρή ή μεγάλη οικογένεια είναι προσωπικά και όταν είναι ισχυρά ούτε η αντίθεση μπορεί να τα υπερνικήσει ούτε η έλλειψη των κατάλληλων αντισυλληπτικών μέσων. Στην Ελλάδα η άγνοια και η αντίληψη που υπήρξε στην αποτελεσματική αντισύλληψη οδήγησε στη σιωπηρή ανοχή των αμβλώσεων. Ο οικογενειακός προγραμματισμός παρέχει σωστή πληροφόρηση για την αντισύλληψη και περιορίζει τις εκτρώσεις>>.

Η ακολουθούμενη ωστόσο πρακτική έρχεται σε αντίθεση προς τη σύσταση 18 της Παγκόσμιας Διάσκεψης Πληθυσμού των Ηνωμένων Εθνών που έγινε στο Μεξικό το 1984. Σύμφωνα με τις διατάξεις της σύστασης αυτής οι κυβερνήσεις καλούνται να παρουν τα κατάλληλα μέτρα για να βοηθήσουν τις γυναίκες να αποφεύγουν τις εκτρώσεις που σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να προπαγανδίζονται σαν μέθοδοι οικογενειακού προγραμματισμού.

Στην Ελλάδα ο οικογενειακός προγραμματισμός συχνά ταυτίζεται με την έννοια της αντισύλληψης και δεν δίνεται αρκετή προσοχή στα θέματα γονιμότητας-στεριρότητας είτε γιατί δεν υπάρχει η κατάλληλη υποδομή, είτε γιατί δεν υπάρχει ενημέρωση του πληθυσμού ότι στις υπηρεσίες του περιλαμβάνεται και η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών.

Υποστηρίζεται δικαιολογημένα πως η ελληνίδα αρνείται να φέρνει στον κόσμο παιδιά ή περιορίζεται στο ένα ή δύο το πολύ παιδιά γιατί δεν κατοχυρώνονται από την πολιτεία οι θεσμικές και υλικές προϋποθέσεις για μια αξιοπρεπή οικογένεια με την σύγχρονη αντίληψη και ικανοποίηση των νέων αναγκών, την ανάπτυξη της προσωπικότητας της μητέρας, την αντιμετώπιση της οικονομικής αυτονομίας και της κοινωνικής της καταξίωσης.

Αναμφισβήτητα, το δικαίωμα των ζευγαριών να καθορίζουν ελεύθερα και υπεύθυνα τον αριθμό και την χρονική κλιμάκωση των παιδιών που επιθυμούν να φέρουν στον κόσμο έχει αναγνωρισθεί σε πολλές διεθνείς διακηρύξεις, διακηρύξεις που έχει υπογράψει και η Ελλάδα. Αμφισβητείται όμως το δικαίωμα μιας εθνοκτόνου αντιγεννητικής εκστρατείας.

Ως συνέπεια των ανωτέρω προτείνεται η διενέργεια έρευνας αξιολόγησης του έργου των λειτουργούντων κέντρων Οικογενειακού Προγραμματισμού για τη διαπίστωση του βαθμού επιτυχίας των στόχων.

Παράδειγμα άγνοιας προφανώς της θέσης του νομοθέτη είναι επίσης η τροποποίηση του άρθρου 1350 του Αστικού Κώδικα το 1982 με αντικείμενο την αύξηση του κατωτάτου ορίου τέλεσης του γάμου της γυναίκας στο 18 έτος αντί του 14ου ή 15ου, όπως προβλέπεται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες.

Η τροποποίηση αυτή είχε επίδραση στην συρρίκνωση της γόνιμης περιόδου της γυναίκας από 35 σε 31 χρόνια και τη μείωση των γάμων: Από 72 χιλ. της τετραετίας 1977-1981 περιορίστηκαν σε 67 χιλ. κατά τα έτη 1981-1984 και επιτάχυνση του περιορισμού της γονιμότητας σε επίπεδο κάτω του ελαχίστου ορίου, 2,1 παιδιά κατά γυναίκα. Έτσι, συνέβαλαν στην αύξηση του αριθμού των εκτρώσεων των νέων κάτω των 18 ετών δεδομένου ότι δεν έχουν το δικαίωμα, σήμερα με την παραπάνω τροποποίηση, να παντρευτούν και πιέζονται κατά κάποιον τρόπο να προσφύγουν στην έκτρωση γιατί σε πολλούς κύκλους της ελληνικής κοινωνίας τα εξώγαμα παιδιά δεν γίνονται δεκτά. Εξάλλου τα χωρίς γνωστό πατέρα παιδιά ψυχολογικά αισθάνονται υποβαθμισμένα γιατί αγνοούν τον γεννήτορά τους, ενώ όπως είναι γνωστό το παιδί έχει ανάγκη όχι μόνο από μια μητέρα αλλά και από ένα πατέρα .

Για τους λόγους αυτούς οι χωρίς γάμο γεννήσεις στην Ελλάδα παρουσιάζουν το χαμηλότερο ποσοστό από όλες τις χώρες της ΕΟΚ και μόνο κατά τα έτη 1980-1984 εμφανίζουν σημαντική αύξηση :16,7 στις 1000 γεννήσεις το 1984 αντί 12,4 το 1980.

Το επικαλούμενο για την τροποποίηση του Αστικού Κώδικα επιχείρημα " η προστασία της ανήλικης μητέρας έναντι των κινδύνων της πρώιμης τεκνοποίησης" έρχεται σε αντίθεση προς τα κοινωνικά και βιολογικά δεδομένα. Οι θάνατοι κατά τον τοκετό έχουν μειωθεί κατακόρυφα όχι μόνο γιατί τα υγειονομικά μέτρα έχουν σημαντικά βελτιωθεί, αλλά και για ένα πρόσθετο λόγο. Όπως έχει διαπιστωθεί, η βελτίωση της διατροφής κατά την τελευταία εκατονταετία είχε σαν αποτέλεσμα την πτώση της εφηβίας στο 12ο-13ο έτος και σημαντική επίδραση στην πρώιμη σεξουαλική προσέγγιση και στην Ευρώπη από το 15ο έτος.

Ο μεγαλύτερος αριθμός σηλήψεων και γεννήσεων καταγράφεται από τους γάμους σε νεαρή ηλικία της γυναίκας (15-20 ετών), όπως συνάγεται από τα δεδομένα του πίνακα 13 ."Η εις νεωτέραν ηλικίαν τέλεσις του γάμου έχει ως μακροχρόνιον συνέπειαν της αύξησιν του πληθυσμού εκ της ταχύτερας ανανεώσεως των γενεών και εκ της σημειωθείσης κάμψεως των προώρων θανάτων".

Το συναγόμενο συμπέρασμα είναι ότι για οποιοδήποτε λόγο η μείωση του αριθμού των γάμων- συνοδεύεται με μείωση των γεννήσεων. Παρά την δίκαιη άλλωστε εξομοίωση από τον Αστικό Κώδικα το 1982 των παιδιών που γεννιούνται εντός ή εκτός του γάμου, ο αριθμός των εκτός γάμου παιδιών στην Ελλάδα παραμένει, όπως αναφέρθηκε ήδη, στο χαμηλότερο επίπεδο της Ευρώπης.

Δεδομένου ότι ο αγροτικός πληθυσμός παρουσιάζει εντονότερη τη ροπή για σύναψη γάμου σε νεότερη ηλικία, η απαγόρευση στην αγρότισσα να συνάπτει γάμο προ του 18ου έτους συμβάλλει στη μεγαλύτερη και πρόωρη συμμετοχή της στην εσωτερική μετανάστευση, σε ένα, δηλαδή, από τα βασικότερα αίτια της υπογεννητικότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Συλλήψεις και γεννήσεις ανάλογα με την ηλικία της γυναίκας στο γάμο.

Ηλικία γάμου γυναίκας	Συλλήψεις	Γεννήσεις
15-19 ετών	13,9	12,9
20-24 "	11,5	9,9
25 "	8,8	7,4
30 "	6,1	5,0
35 "	3,4	2,7
40 "	1,5	2,7
45 "	0,2	0,1
50 "	0	0

Τέλος, η προβλεπόμενη ελάχιστη προστασία της οικογένειας με παιδιά είναι άνιση και περιορίζεται σε μικρό ποσοστό εργαζομένων στις Τράπεζες, στους Δημ. Οργανισμούς, στο Δημόσιο. Στον ιδιωτικό τομέα οι εργαζόμενες γυναίκες στην παραοικονομία και όσες δεν έχουν συμπληρώσει τα ένσημα για να αποκτήσουν επίδομα μητρότητας δεν έχουν το δικαίωμα να διεκδικήσουν

ούτε το ποσό των 20.500 δρχ. που προβλέπεται γιαυτό. Για τις αγρότισσες το επίδομα κυοφορίας και λοχείας αρχίζει μόλις το 1985.

Το χορηγούμενο από το 1971 οικογενειακό επίδομα 500 δρχ.για το πρώτο παιδί, 700 δρχ. για το τέταρτο και 1000 δρχ. για το πέμπτο και πέρα παιδιά, έχει μέχρι σήμερα καθηλωθεί σε αυτό το μέγεθος και έχει χάσει πάνω από το 90% της αξίας του . Το ποσό αυτό διανέμεται από το ΟΓΑ ανά τρίμηνο.

4. Επαγγελματική δραστηριότητα της μητέρας

Η εκτός του σπιτιού πλήρης επαγγελματική απασχόληση μιας γυναίκας αντιπροσωπεύει ένα από τους ουσιαστικούς ανασταλτικούς παράγοντες για την απόκτηση παιδιού.

Η επιδραση όμως αυτή ποικίλλει ανάλογα με το είδος, τις συνθήκες απασχόλησης, την επαγγελματική κατάρτιση της μητέρας, τη δυνατότητα φύλαξης των παιδιών,για όλους αυτούς τους λόγους ο προσδιορισμός των μέτρων της οικογενειακής πολιτικής επηρεάζεται από τα προβλεπόμενα αποτελέσματα. Π.χ. για τις πολύτεκνες οικογένειες με χαμηλό εισόδημα η επίπτωση της επειδοματικής και της στεγαστικής πολιτικής είναι αναμφισβήτητα σημαντική και αποθαρρύνει την εκτός του οίκου απασχόληση. Αντίθετα,η πολιτική της ισότητας των δύο φύλων ενθαρρύνει ψυχολογικά τη γυναίκα να αναλάβει μια αμειβόμενη εργασία, να ικανοποιεί ατομικές δραστηριότητες που χάρη στην επιστημονική και τεχνική πρόοδο κατέστησαν περισσότερο εφικτές ιδιαίτερα στον τριτογενή τομέα της οικονομικής δραστηριότητας που χάρη στην επιστημονική και τεχνική πρόοδο κατέστησαν περισσότερο εφικτές ιδιαίτερα στον τριτογενή τομέα της οικονομικής δραστηριότητας: τομέα υπηρεσιών, ελεύθερα επαγγέλματα, κτλ.

Γενικά γίνεται δεκτή η ουδετερότητα της οικογενειακής πολιτικής έναντι της επαγγελματικής δραστηριότητας της γυναίκας. Η πολιτεία όμως είναι υποχρεωμένη να βοηθάει τους γονείς είτε διακόπτουν την επαγγελματική τους δραστηριότητα για να αφοσιωθούν στην ανατροφή των παιδιών τους είτε εξακολουθούν να μετέχουν στην αγορά εργασίας, με τα αντίστοιχα για κάθε κατηγορία μέσα.

Προς τούτο λαμβάνεται υπόψη ότι " η πτώση της γεννητικότητας οφείλεται σε μια διπλή κίνηση :ο αριθμός των επιθυμητών παιδιών περιορίζεται, προπαντός εξαιτίας της αυξανόμενης συμμετοχής των μητέρων οικογένειας στην αγορά εργασίας, ενώ ο αριθμός των μη επιθυμητών παιδιών ελαττώνεται χάρη σε μια καθαρή βελτίωση του προγραμματισμού της γονιμότητας".

Οπωσδήποτε, η πτώση της γονιμότητας οφείλεται ουσιαστικά σε αναπότρεπτες κοινωνικές αλλαγές, ιδιαίτερα εκείνες που αλλάξαν την οικονομική θέση της γυναίκας, διευκόλυναν την πρόσβαση στα αντισυλληπτικά και γενίκευσαν τη χρήση τους κατά τρόπο ώστε η γονιμότητα να μη μπορεί να ξαναβρεί τα προ της τελευταίας τριακονταετίας επίπεδα.

Η προγραμματισμένη αντιμετώπιση των συντελεστών χάρη σε μια ορθολογική δημογραφική πολιτική, θα μας επιτρέψει να εκτιμήσουμε τις δυνατότητες ανακοπής της υπογεννητικότητας στο επίπεδο των 2,1 παιδιών κατά γυναίκα, παρέχοντας τα μέσα τεκνοποιίας στις γυναίκες που επιθυμούν να ασκήσουν το φυσικό αυτό δικαίωμα δημιουργίας μιας πραγματικής οικογένειας με παιδιά.

5. Ανεπάρκεια στεγαστικής οικογενειακής πολιτικής

Η στεγαστική πολιτική στον τομέα της οικογένειας με παιδιά, είναι βασικός συντελεστής της δημογραφικής πολιτικής.

Από τη μέχρι τώρα ανάλυση των στοιχείων της έρευνας γονιμότητας στην Ελλάδα προκύπτει ότι στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας ο σημαντικότερος προσδιοριστικός παράγοντας της γονιμότητας είναι ο αριθμός ιδιόκτητων δωματίων του νοικοκυριού. Οι συνθήκες κατοικίας αποτελούν εμπόδιο για την απόκτηση παιδιών γιατί ανάμεσα στα άλλα ο ερχομός των παιδιών δημιουργεί πρόσθετες ανάγκες χώρου. Οι περισσότερες πολυκατοικίες και γειτονιές δεν διαθέτουν χώρο για να παίζουν τα παιδιά. Τα διαμερίσματα των πολυκατοικιών έχουν χώρους ακατάλληλους για τη δημιουργία οικογένειας με παιδιά. Το κόστος κατασκευής και αγοράς κατοικίας έχει γίνει απαγορευτικό για τα μικρά εισοδήματα, υπάρχει στενότητα προσφοράς κατοικιών και ακριβά ενοίκια. Λείπουν οι χώροι ψυχαγωγίας και άθλησης για τα παιδιά (παιδικές χαρές, γυμναστήρια, γήπεδα κτλ.). Εξάλλου οι ιδιοκτήτες αρνούνται να ενοικιάσουν τα διαμερίσματά τους σε οικογένειες με μικρά και ιδιαίτερα με πολλά μικρά παιδιά.

ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

1. Τρίτο παιδί - δημογραφική αναγέννηση.

Βασικό χαρακτηριστικό της πολιτικής, που θέτει ως στόχο την ανακοπή της μείωσης των γεννήσεων και την εξασφάλιση της ανανέωσης του πληθυσμού, είναι η αναγνωριζόμενη γενικά προτεραιότητα του τρίτου παιδιού. Η εμφάνιση του πρώτου σε μία οικογένεια με το σημερινό μέσο βιοτικό επίπεδο δεν προκαλεί ανυπέρβλητα εμπόδια οικονομικής μορφής. Το δεύτερο παιδί δημιουργεί οξύτερα προβλήματα, προπαντός το διαθέσιμο χρόνο της μητέρας. Αλλά το παιδί που αλλοιώνει ριζικά την οικονομική επιβάρυνση ενός ζευγαριού είναι το τρίτο. Η γενίκευσή του δημιουργεί μία ιδιαίτερα επιζήμια κατάσταση για τους γονείς. Και όμως η οικογένεια με τρία παιδιά είναι το έσχατο όριο για την ποσοτική και ποιοτική επιβίωση του Ελληνισμού.

Η δημογραφική άποψη του προβλήματος είναι η ακόλουθη : Η αναλογία των γυναικών που έχουν ένα πρώτο παιδί αυξάνεται κατά την τελευταία 15ετία : από 41,5 το 1970 έφτασε σήμερα το 44,2% . Η αναλογία των γυναικών που έχουν δύο παιδιά παραμένει αμετάβλητη γύρω στο 38% και μόνο το 1985 ανέρχεται στο 39%. Αντίθετα, η αναλογία των γυναικών με τρία παιδιά κατά την ίδια χρονική διάρκεια ελαττώνεται από 13,39% σε 12,0% και οι γυναίκες με τέσσερα και άνω παιδιά από 7,1% σε 4,8% . Με άλλα λόγια από τις 2.310.000 γυναίκες που είναι σήμερα σε αναπαραγωγική ηλικία μόνο οι 19.500, δηλαδή 0,8%

αναπαράγουν τον ελληνικό πληθυσμό φέρνοντας στον κόσμο περισσότερα από 2 παιδιά.

Λεπτομερή εξέλιξη δίνουν τα ακόλουθα δεδομένα :

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Σειρά γεννήσεων στην Ελλάδα 1970-1985

Έτος	Σύνολο γεννήσε ων	Πρώτη γέννηση		Δεύτερη γέννηση		Τρίτη γέννηση		Τέταρτη και επόμε γεννή- σεις	
		<u>Αριθμός</u>	%	<u>Αριθμός</u>	%	<u>Αριθμός</u>	%	<u>Αριθμός</u>	%
1970	144.928	60.133	41,5	55.148	38,1	19.240	13,3	10.407	7,1
1975	142.273	<u>61.680</u>	43,4	52.429	36,8	18.539	13,0	9.625	6,8
1976	146.566	<u>64.798</u>	44,2	54.755	37,4	18.535	12,6	8.478	5,8
1977	143.739	<u>63.576</u>	44,2	54.087	37,6	18.182	12,7	7.894	5,5
1978	146.588	<u>65.540</u>	44,7	55.015	37,5	18.531	12,7	7.502	5,1
1979	147.965	<u>66.429</u>	44,9	55.416	37,5	18.808	12,7	7.312	4,9
1980	148.134	<u>66.479</u>	44,9	55.420	37,4	18.786	12,7	7.449	5,0
1981	140.953	<u>61.637</u>	43,7	53.930	38,3	18.071	12,8	7.315	5,2
1982	137.275	<u>59.191</u>	43,1	52.884	38,5	17.967	13,1	7.233	5,3
1983	132.608	<u>58.667</u>	44,2	50.315	37,9	16.830	12,7	6.796	5,1
1984	125.724	<u>56.312</u>	44,8	47.832	38,0	15.314	12,2	6.282	5,0
1985	116.481	<u>51.436</u>	44,2	45.566	39,0	13.926	12,0	5.553	4,8
1986	112.810	<u>50.233</u>	44,5	44.236	39,0	13.017	11,5	5.324	5,0
1987	106.392	<u>48.344</u>	45,4	40.724	38,3	12.139	11,4	5.185	4,9

Η αύξηση της αναλογίας του πρώτου παιδιού ανταποκρίνεται σε μία άμεση συναισθηματική, κοινωνική και βιολογική ανάγκη. Η ανάγκη αυτή μειώνεται όταν φτάνει η σειρά του δεύτερου και εξαφανίζεται προοδευτικά για τα υπόλοιπα παιδιά, εφόσον η αντίστοιχη ενθάρρυνση δεν κρίνεται αναγκαία.

2. Ενισχυόμενη ιατρικά γονιμότητα.

Η από 25ετίας περίπου (1964-1965) παρατεινόμενη υπογεννητικότητα κάτω από το έσχατο όριο για την ανανέωση των γενεών σε όλες σχεδόν τις βιομηχανικές χώρες, η διεύρυνση της φυσικής στειρώσης των γυναικών των χωρών αυτών, είτε εκούσια είτε ως συνέπεια των αμβλώσεων, και η μαζική διείσδυση μη ευρωπαϊών μεταναστών στις χώρες του δυτικού κόσμου, άρχισαν να συμβαδίζουν προοδευτικά με την πολυδάπανη σήμερα πρακτική της ιατρικά βοηθούμενης γονιμότητας. Οι συνέπειες της αντισύλληψης, ως και η εκούσια διακοπή της ζωής, με τις αμβλώσεις αρχίζουν να εξουδετερώνονται εν μέρει με τεχνικο-επιστημονικά επίσης μέσα κατά την τελευταία πενταετία. Ειδικοί επιστήμονες και ιδιαίτερα ιατροί και βιολόγοι, συνιστούν ειδικές οργανώσεις αναπαραγωγής με ιατρική επέμβαση *in vitro*: τα λεγόμενα ιατρικά κέντρα βοηθούμενης γονιμότητας PMA (*Procreations medicalement assistees*).

Εξάλλου, την όλη προσπάθεια έρχεται να ενισχύσει η επέμβαση της δημόσιας αλληλεγγύης. Τη θεσμική αξία της χιλιόχρονης ιεροτελεστίας του γάμου, η Πολιτεία στα πλαίσια της δημογραφικής πολιτικής με βάση την άμεσα ή έμμεσα ενισχυόμενη γονιμότητα προβάλλει με ένα πάνδημο μήνυμα: η οικογένεια με παιδιά είναι μία ανάγκη ατομικής και συλλογικής επιβίωσης.

3. Οικογενειακός προγραμματισμός - Προγεννητική διάγνωση.

Ο σύγχρονος οικογενειακός προγραμματισμός έχει δύο πρότυπα : το ευρωπαϊκό και το τριτοκοσμικό λόγω των διαφορετικών επιδιώξεων. Στη χώρα μας πρέπει να αναπτυχθεί και να εφαρμοστεί προς την ορθή ενδεδειγμένη ελληνική κατεύθυνση. Σήμερα η έννοια του οικογενειακού προγραμματισμού στην Ελλάδα είναι ταυτόσημη με την αντισύλληψη, την άμβλωση και τη στείρωση. Αυτή η αντίληψη είναι λανθασμένη και χρειάζεται αναθεώρηση. Απαιτείται κατάλληλη υποδομή με ειδικά πρόσωπα που θα ενημερώνουν σωστά τα μεγάλα λαϊκά στρώματα σε θέματα στειρότητας - γονιμότητας καθώς επίσης και για τα πολιτειακά μέτρα στήριξης της μητρότητας, που πρέπει να προβάλεται ως μέγιστη κοινωνική αξία.

Αν γίνει η κατάλληλη ενημέρωση και τονισθούν από ειδικούς οι συνέπειες των εκτρώσεων στην υγεία των γυναικών και των οικογενειών τους, και προβληθούν οι εθνικές και θρησκευτικές παραδόσεις του λαού μας ώστε να θεωρηθεί ως μεγάλη κοινωνική αξία η απόκτηση τέκνων είναι δυνατόν το 40% των γυναικών να αποφασίσει να μην προχωρήσει σε έκτρωση..

Σε μεγάλα λαϊκά στρώματα θεωρείται ακόμη και σήμερα η έκτρωση ως μέσον ελέγχου των γεννήσεων και ως αθώα πράξη. Η αντίληψη αυτή πρέπει να εκλείψει, με την κατάλληλη διαφώτιση των γυναικών και των ζευγαριών γενικά, λόγω των σοβαρών επιπλοκών ψυχικών και σωματικών που προκαλούνται από αυτές

τις επεμβάσεις και κυρίως το βίαιο θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων ανθρωπίνων ζώων.

Η Ακαδημία προειδοποιεί ότι ▲κύριο αίτιο της υπογεννητικότητας είναι η έκτρωση και η εξ αυτής στειρώση▲ και ο καθηγητής Τριχόπουλος ▲το 40% της μείωσης της αναπαραγωγικότητας στη χώρα μας οφείλεται σε προκλητές εκτρώσεις ▲.

Επίσης οι καθηγητές Πολυζος και Βαλαώρας σημειώνουν ότι ▲η αναπλαστική ικανότητα του λαού μας πλησιάζει σε σημείο μη επιστροφής με κύριο αίτιο την εκούσια έκτρωση▲ και ο καθηγητής Κουτήφαρης ▲πάνω από 150.000 ζευγάρια δεν μπορούν να κάνουν παιδιά γιατί έχουν στο ιστορικό τους μία έκτρωση▲.

Ο Ν. 1609 του 1986 ▲περί τεχνητής διακοπής της εγκυμοσύνης και προστασίας της υγείας της γυναίκας ▲ ο οποίος αποποινικοποίησε την έκτρωση μέχρι τον τρίτο μήνα μέσα από μία διαδικασία, σήμερα δεν εφαρμόζεται στην πράξη και όλοι οι δρόμοι οδηγούν πιο άνετα από ότι παλιότερα στο χειρουργείο. Η επανεξέτασή του προς την κατεύθυνση της εφαρμογής του όποιου οικογενειακού προγραμματισμού κρίνεται σκόπιμη για σοβαρούς εθνικούς, θρησκευτικούς και δημογραφικούς λόγους.

Η προγεννητική διάγνωση πρέπει υπεύθυνα να επιτελείται και σε πολλά κέντρα της περιφέρειας, λόγω του μεγάλου αριθμού ατόμων που πάσχουν από μεσογειακή αναιμία στη χώρα μας (800.000 - 1.000.000 περίπου) και του αυξημένου ποσοστού νεογνών (2-3%) που γεννιούνται με διαμαρτίες περί τη διάπλαση τα τελευταία χρόνια.

4. Γεωγραφική κατανομή πληθυσμού - Δημογραφικές διαφοροποιήσεις.

Η γεννητικότητα και η θνησιμότητα του πληθυσμού παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ των γεωγραφικών διαμερισμάτων της χώρας. Στις αγροτικές περιοχές σημειώνεται τάση αύξησης της θνησιμότητας και πτώση της γεννητικότητας, ενώ στις αστικές περιοχές ο ακαθάριστος συντελεστής γεννήσεων (γεννήσεις ανά 1000 κατοίκους) είναι μεγαλύτερος με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση των νέων γενεών στα αστικά κέντρα. Οι αγροτικές περιοχές παρουσιάζουν υψηλότερο δείκτη γεννήσεων (μέσο αριθμό τέκνων ανά γυναίκα).

Στις αστικές περιοχές ο δείκτης γεννήσεων το 1985 κατήλθε στο 1,55 (τέκνα ανά γυναίκα) ενώ στις αγροτικές περιοχές διατηρήθηκε ελαφρώς κάτω του 2. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι και στις αγροτικές περιοχές μετά το 1985 ο δείκτης γεννήσεων κατήλθε κάτω από το όριο αναπλήρωσης των γενεών.

Ο αριθμός όμως των αναπαραγωγικών ηλικιών του αγροτικού πληθυσμού συνεχώς μειώνεται (20% του συνόλου ή και μικρότερο) και ως εκ τούτου δεν καλύπτεται η διαφορά από τη χαμηλότερη γεννητικότητα του αστικού πληθυσμού. Τα γεωγραφικά διαμερίσματα τα οποία παρουσιάζουν την υψηλότερη γεννητικότητα είναι η Κρήτη, η Θράκη και η Θεσσαλία και την μεγαλύτερη φυσική αύξηση το 1989 η Κρήτη (Πίνακας V).

Η μείωση των γεννήσεων μεταξύ του 1981 και του 1989 από 14,5 ανά 1.000 κατοίκους σε 10,2 παρουσίασε ανάλογη μείωση

σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα και περιοχές της χώρας (Πίνακες V και VI).

ΠΙΝΑΚΑΣ VI

Γεννητικότητα - Θνησιμότητα κατά περιοχές

Περιοχές	Γεννήσεις ανά 1.000 κατοίκους		Θάνατοι ανα 1000 κατοίκους	
	1981	1989	1981	1989
Περιφ.Πρωτευούσης	15,5	10,3	8,02	8,2
Αστικές περιοχές	16,3	10,3	7,65	7,4
Ημιαστικές περιοχές	12,8	9,5	8,5	8,7
Αγροτικές περιοχές	12,1	9,1	11,4	13,6
Σύνολο Ελλάδος	14,5	10,2	8,9	9,2

Η λοιπή Στερεά Ελλάδα, η Ανατολική Μακεδονία, η Πελοπόννησος, τα νησιά του Αιγαίου, η Ήπειρος και τα νησιά του Ιονίου εμφανίζουν τη μεγαλύτερη μείωση των γεννήσεων κατά την περίοδο 1981-1989.

Η μείωση αυτή των γεννήσεων σε συνδυασμό με την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση του παραγωγικού κυρίως πληθυσμού συρρίκνωσε την πυραμίδα του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών στις παραγωγικές ηλικίες ενώ αντιθέτως διόγκωσε την πυραμίδα των ίδιων ηλικιών στα αστικά κέντρα.

Ανάλογες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και στο βαθμό γήρανσης του πληθυσμού, στις τελευταίες δεκαετίες. Το 1951 η αναλογία των ηλικιωμένων (άνω των 65 ετών) ήταν 6% στις αστικές περιοχές και 7% στις αγροτικές και το 1981 ανήλθε στα 10% στις αστικές και 17% στις αγροτικές περιοχές.

Οι διαφοροποιήσεις αυτές του πληθυσμού ως προς το σύνολο και ως προς τις αναπαραγωγικές ηλικίες μεταξύ αστικού και αγροτικού πληθυσμού δημιουργούν πολλά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα με πολλαπλές συνέπειες.

ΓΗΡΑΝΣΗ - ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑ

1. Αύξηση της αναλογίας των γερόντων.

Ο όρος δημογραφική γήρανση (ή γήρανση του πληθυσμού) ορίζει ταυτόχρονα μία διαδικασία και το αποτέλεσμα της. ▲Η διαδικασία είναι η αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ενώ θέση-αποτέλεσμα είναι το γεγονός ότι ο πληθυσμός καταγράφει μία υψηλή αναλογία ηλικιωμένων▲.

Όταν λέμε ότι η Ελλάδα εισήλθε στη φάση της δημογραφικής γήρανσης ή ότι έγινε ▲χώρα γερόντων▲, αυτό σημαίνει ότι η αναλογία των ηλικιωμένων άνω των 65 ετών αυξάνεται ως προς το σύνολο του ελληνικού πληθυσμού και

ΕΤΗ	0-14		15-64		65+		80+		
	Σύνολο	%	Σύνολο	%	Σύνολο	%	Σύν.	%	
1950	2.170	26,6	4.890	64,6	510	6,7	80	1,1	7.570
1980	2.200	22,8	6.180	64,0	1.270	13,1	221	2,2	9.640
1990	2.000	20,3	6.650	67,4	1.210	12,3	219	2,2	9.850
2000	1.890	18,9	6.610	66,1	1.500	15,0	213	2,1	10.000
2010	1.830	18,0	6.630	65,2	1.700	16,8	340	3,3	10.160
2020	1.750	17,3	6.540	64,9	1.790	17,3	412	4,1	10.080
2030	1.700	17,2	6.280	63,3	1.930	19,5	423	4,3	9.910
2040	1.660	17,2	5.950	61,8	2.020	21,0	448	4,6	9.940
2050	1.620	17,4	5.720	61,5	1.960	21,1	488	5,2	9.300

συγκριτικά με την μέση αναλογία των ηλικιωμένων ολόκληρου του κόσμου. Σύμφωνα με τα δεδομένα του Ο.Ο.Σ.Α. (Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης), η κατά ηλικία διάρθρωση του πληθυσμού αναλύεται στον πίνακα 3.

Παρά τις επιφυλάξεις που προβάλλονται λόγω της μακρόχρονης μελλοντικής προβολής της πληθυσμιακής εξέλιξης,

τα συναγόμενα από τον πίνακα 3 χαρακτηριστικά είναι σαφή. Η ομάδα των παιδιών συρρικνώνεται. Αντίθετα, η ομάδα των ηλικιωμένων πολλαπλασιάζεται. Πολύ μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζει η ομάδα των υπερηλίκων. Τέλος, η ομάδα των ενηλίκων που αυξάνεται μέχρι το 1990 αρχίζει μετά να μειώνεται.

Ο αριθμός των ηλικιωμένων άνω των 65 ετών διπλασιάζεται κατά την 30ετία 1950-1980 σε απόλυτους και σε σχετικούς αριθμούς και προβλέπεται ότι θα ξεπεράσει τα 2 εκατομμύρια το 2040, ενώ θα μειωθεί κάπως το 2050. Πολύ περισσότερο ο αριθμός των υπερηλίκων άνω των 80 ετών θα πενταπλασιαστεί κατά τα έτη 1950-2050. Από 88.000 θα φτάσει το επίπεδο των 488.000 ατόμων σε ηλικία που παύουν κατά κανόνα να είναι αυτοδύναμα και έχουν ανάγκη υψηλού επιπέδου υπηρεσιών και υγειονομικής περίθαλψης, με πολλαπλάσια δαπάνη συγκριτικά με εκείνη που έχουν ανάγκη τα βρέφη και τα νήπια.

Η αναλογία του πληθυσμού κάτω των 15 και άνω των 65 ετών, δηλαδή, το σύνολο των εξαρτημένων ηλικιών, προσδιορίζει το οικονομικό βάρος που πρέπει να φέρουν οι εργαζόμενοι 15-64 ετών. Τα κάτω των 15 ετών παιδιά συνιστούν τον μελλοντικό πληθυσμό που πρέπει να απορροφηθεί από την αγορά εργασίας και ταυτόχρονα να συμβάλλει στην αύξηση του πληθυσμού, σχηματίζοντας νέες οικογένειες.

▲ Η αναλογία του γεροντικού πληθυσμού βαίνει αυξανόμενη καθώς προχωρούμε από τους μεγάλους προς τους μικρούς οικισμούς. Στα μεγάλα αστικά κέντρα είναι 10%, σε άλλες πόλεις ανεβαίνει στο 12%, στις κωμοπόλεις 14%, στα μεγάλα χωριά 16% και στα πολύ μικρά χωριά υπερβαίνει το 20%. Παρά το γεγονός

ότι βασικό αίτιο της δημογραφικής γήρανσης είναι η πτώση της γονιμότητας η οποία είναι υψηλότερη στα μεγάλα αστικά κέντρα, το φαινόμενο του υψηλού δείκτη γήρανσης της υπαίθρου αποδίδεται στηνέντονη εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση και στον υψηλότερο δείκτη θνησιμότητας, ιδιαίτερα της βρεφικής του εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων πληθυσμού που συνιστούν τους βασικούς συντελεστές της άνισης χωροταξικής κατανομής, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Συγκριτικά με τις πιο γηρασμένες επίσης ευρωπαϊκές χώρες, η Ελλάδα καταγράφει δημογραφική γήρανση με ταχύ ρυθμό, όπως συνάγεται από τα δεδομένα του πίνακα 4.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Αναλογία πληθυσμού 60 ετών και άνω σε αναπτυγμένες χώρες 1950 και 1985.

σειρά	1950	σειρά	1985
1 Γαλλία	16,2	1 Σουηδία	22,8
2 Αν.Γερμανία	16,2	2 Αγγλία	20,7
3 Αγγλία	15,5	3 Δ.Γερμανία	20,0
4 Σουηδία	14,9	4 Ιταλία	18,6
5 Δ.Γερμανία	14,0	5 Ουγγαρία	18,2
6 Ιταλία	12,2	6 Αν.Γερμανία	18,1
7 Ην.Πολιτείες	12,1	7 Ελλάδα	18,0
8 Ολλανδία;	11,5	8 Γαλλία	17,7
9 Ουγγαρία	11,3	9 Ολλανδία	16,5
10 Ισπανία	10,9	10 Ην.Πολιτείες	16,3
11 Ελλάδα	10,1	11 Ισπανία	15,7
12 Σοβ. Ένωση	9,0	12 Ιαπωνία	14,5
13 Ρουμανία	8,7	13 Ρουμανία	14,2
14 Ιαπωνία	7,7	14 Πολωνία	13,2
15 Πολωνία	7,0	15 Σοβ. Ένωση	13,1

Ανάμεσα στις χώρες με τη μεγαλύτερη αναλογία ηλικιωμένων, η Ελλάδα το 1950 είχε την 10η σειρά, το 1985 έφτασε στην 7η σειρά. Αντίθετα, οι χώρες που άσκησαν δημογραφική πολιτική, όπως η Γαλλία και η Αν.Γερμανία, βελτίωσαν σημαντικά τη δημογραφική τους θέση.

2. Δυσαναλογία ασφαλισμένων-συνταξιούχων.

Η δυσαναλογία ασφαλισμένων-συνταξιούχων είναι κατά κύριο λόγο φαινόμενο του περιορισμού των γεννήσεων, της επιμήκυνσης της ζωής αλλά και άλλων αιτίων μεταξύ των οποίων σημαντική θέση παίρνει η ελάττωση του ορίου ηλικίας για συνταξιοδότηση. Οπωσδήποτε είναι άμεσα συνυφασμένη για την αύξηση των δαπανών υγείας που οφείλεται όχι μόνον στην αυξανόμενη αναλογία των ηλικιωμένων και προπαντός των υπερηλικιών των 85 ετών, αλλά και στη νέα ιατρική τεχνολογία και τη βελτίωση της υγειονομικής περίθαλψης, συγκριτικά με την υγειονομική περίθαλψη των νέων, δεδομένης της αυξανόμενης πολιτικής εξουσίας των ηλικιωμένων και της έλλειψης πολιτικής προστασίας της οικογένειας με παιδιά.

Από εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ έχει προκύψει ότι η κατά κεφαλή δαπάνη των υπηρεσιών υγείας των ηλικιωμένων είναι 6-8 φορές περισσότερη από τη μέση δαπάνη όλων των ηλικιών. Για το μέλλον οι προβλέψεις του ΟΟΣΑ, για όλες τις χώρες μέλη του, δεν είναι λιγότερο απαισιόδοξες : ▲κατά το πρώτο τέταρτο του επόμενου αιώνα, οι μεταβολές της κατά ηλικία διάρθρωσης του πληθυσμού θα είναι ιδιαίτερα επιζήμιες για τις συντάξεις και την υγειονομική οργάνωση▲. Συγκεκριμένα για την Ελλάδα η

πρόβλεψη είναι κατηγορηματική : ▲ Είναι αδύνατο να αντέχει η οικονομία μας το υπέρμετρο κόστος των συντάξεων όπως διογκώνεται με αλματώδη ταχύτητα▲. Μετά την τώση της γεννητικότητας, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του υψηλού κόστους είναι η πρώϊμη συνταξιοδότηση.

Υπολογιζόμενο σε 800 και άνω δισεκατομμύρια το έλλειμμα των ασφαλιστικών οργανισμών, αντιπροσωπεύει το 1/3 του κρατικού προϋπολογισμού. αυτό επισημαίνει την ανάγκη ανακοπής της ανοδικής του πορείας. Είναι κατά κύριο λόγο συνυφασμένη με την ανισόρροπη αναλογία μεταξύ ασφαλισμένων και συνταξιούχων.

Πίνακας 5

Αναλογία ασφαλισμένων-συνταξιούχων ΙΚΑ

1951-1981

Αναλογία	1951	1961	1971	1981
Συνταξιούχοι/ ασφαλισμένοι	1/14,1	1/6,6	1/4,3	1/3,9

Το 1951, ένας συνταξιούχος ζούσε όχι βέβαια από τις προπολεμικές κρατήσεις που έγιναν σε βάρος των αποδοχών του, αλλά από τις εισφορές 14 εν ενεργεία συναδέλφων του.

Το 1981 η αναλογία αυτή ήταν ένας συνταξιούχος προς τέσσερες εργαζομένους και σήμερα σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο. Στους δημόσιους υπαλλήλους, ένας συνταξιούχος αντιστοιχεί προς ένα εργαζόμενο.

Η επίπτωση αυτή της υπογεννητικότητας είναι επιζήμια τόσο για τους συνταξιούχους, γιατί η προσαρμογή των συντάξεων γίνεται συνεχώς και περισσότερο προβληματική, όσο και για τους

ασφαλισμένους, που καλούνται να καλύψουν το μεγενθυμένο έλλειμμα της κοινωνικής ασφάλισης με αυξανόμενες κρατήσεις από τους μισθούς τους ή με αυξανόμενη φορολογική επιβάρυνση.

3. Δημογραφική γήρανση και προσδοκώμενη διάρκεια ζωής.

Ο μεταπολεμικός διπλασιασμός της αναλογίας των ηλικιωμένων οφείλεται, όπως αναφέρθηκε, στην πτώση της γονιμότητας κατά κύριο λόγο και δευτερευόντως στη μαζική μετανάστευση. Δεν θάπρεπε να συγχέεται με το φαινόμενο της επιμήκυνσης της διάρκειας της ζωής που είναι συνυφασμένη με τη μείωση της θνησιμότητας και ιδιαίτερα της βρεφικής. Χάρη στο τελευταίο αυτό επίτευγμα οι Έλληνες κέρδισαν περίπου 10 χρόνια ζωής και κατέλαβαν στον τομέα αυτόν θέση μεταξύ των αναπτυγμένων χωρών, όπως συνάγεται από τον πίνακα 6.

Τα παραπάνω φαινόμενα της γονιμότητας έχουν διάφορες πηγές προέλευσης. Αν η μεταπολεμική πτώση της γονιμότητας και η μαζική μετανάστευση προκάλεσαν την αύξηση της αναλογίας των γερόντων, μπορούμε να πούμε πως η δημογραφική γήρανση προήλθε από τη βάση της πυραμίδας ηλικιών. Το ίδιο όμως φαινόμενο, και η μεγαλύτερη ακόμη γήρανση, είναι δυνατό να προκληθεί και από την κορυφή της πυραμίδας ηλικιών από την πτώση, δηλαδή, της θνησιμότητας που μπορεί να είναι αποτέλεσμα της θεραπείας των μεγάλων αιτιών των θανάτων : του καρκίνου και της καρδιοπάθειας.

Ακαδημία Αθηνών - σχόλια - συνέπειες δημογραφ. γήρανσης

Σύμφωνα με την γενική αντίληψη, οι νέοι πρέπει να διδάσκονται, οι ενήλικες να εργάζονται, οι ηλικιωμένοι να συμβουλεύουν ή να αναπαύονται. Η από δεκαετίας συστηματική αλλοίωση της κατά ηλικία σύνθεσης του πληθυσμού (μείωση των νέων - αύξηση των ηλικιωμένων) είναι επόμενο να ασκεί ποσοτική και ποιοτική πτωτική επίδραση σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή παραγωγή, κατανάλωση και διακίνηση των οικονομικών αγαθών.

Ο προϋπολογισμός του Δημοσίου, του ΙΚΑ και των λοιπών ασφαλιστικών οργανισμών συγκλονίζεται ήδη από τις πρόσθετες δαπάνες υγείας και συνταξιοδότησης. Ο υπερδιπλασιασμός των ηλικιωμένων και ο πολλαπλασιασμός της αναλογίας των υπερηλίκων άνω των 85 ετών με την παράλληλη άνοδο των δαπανών της σύγχρονης ιατρικής τεχνολογίας αυξάνουν τις δαπάνες περίθαλψης των ηλικιωμένων, ενώ εξάλλου η μαζική πρώιμη συνταξιοδότηση επιβαρύνει ακόμα περισσότερο τις δαπάνες για συντάξεις.

▲ Δημογραφική γήρανση σημαίνει μείωση του νεανικού εργατικού δυναμικού και αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων, μειώνει κατά συνέπεια την επιχειρηματική δραστηριότητα, τον παραγωγικό μηχανισμό, την ικανότητα για απόκτηση της νέας τεχνολογίας και πρόσφατων γνώσεων. Οι ηλικιωμένοι δεν ευνοούν την αποταμίευση. Την οικονομική τους δραστηριότητα

δεν συνοδεύει πάντοτε η βελτίωση της παραγωγικότητας. Αδυνατούν συχνά να προσαρμόζονται όχι μόνο προς την νέα τεχνολογία, αλλά και προς την γεωγραφική και επαγγελματική κινητικότητα. Επηρεάζουν γενικά τις επενδύσεις και την επέκταση της οικονομικής ανάπτυξης▲.

Εν συνεχεία, αναπτύσσοντας τις θέσεις τους γύρω από τέσσερεις βασικούς άξονες (α. συνέπειες μείωσης και γήρανσης του εργατικού δυναμικού, β. επιπτώσεις στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, γ. ▲χωρίς παιδιά σήμερα, χωρίς σύνταξη αύριο▲ και δ. πολιτισμικές επιδράσεις) σημειώνουν :

▲ Η δημογραφική αυτή παρακμή συνεπάγεται μείωση του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού και παράλληλα με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου προκαλεί την ελάττωση εκείνων που απασχολούνται στα επίπονα, ανθυγιεινά ή επικίνδυνα επαγγέλματα (μεταλλεία, λατομεία, ναυπηγεία, οικοδομικά εργοτάξια, εμπορική ναυτιλία, χημικές βιομηχανίες κ.λ.π.) ή στις κοινωνικά απωθητικές εργασίες (υπηρετικό προσωπικό, νοσοκομειακές ενασχολήσεις κ.λ.π.). Καθίσταται κατ'αυτόν τον τρόπο ευχερέστερη η αθρόα είσοδος ξένων μεταναστών, διευρύνεται η εθνική αποσταθεροποίηση, η κοινωνική αναταραχή και αυξάνονται τα ελλείμματα της κοινωνικής ασφάλισης ▲ (...)

▲ Παράλληλα με την τεχνολογική και συγκυριακή ανεργία, δημιουργείται μία καινούργια : η δημογραφική ανεργία, προ παντός στους βιομηχανικούς και βιοτεχνικούς κλάδους ειδών για βρέφη και παιδιά (ένδυση , διατροφή, παιχνίδια, σχολικά βιβλία και λοιπά μέσα διδασκαλίας) που θα υποχρεωθούν, λόγω

υπογεννητικότητας, να σταματήσουν ή να περιορίσουν την παραγωγική δραστηριότητα.

Ταυτόχρονα, το χαμηλό επίπεδο της γονιμότητας γίνεται προοδευτικά ο προσδιοριστικός συντελεστής μείωσης της παραγωγικότητας του ενεργού πληθυσμού.

Τελικά η δημογραφική γήρανση αντιπροσωπεύει μία πολυδιάστατη κατάσταση που εκδηλώνεται ταυτόχρονα σαν φαινόμενο βιολογικό, ψυχολογικό, υπαρξιακό και κοινωνικό. Καταλήγει στην ευρεία συνταξιοδότηση που συνδέεται κι αυτή με πολυάριθμα καυτά προβλήματα.

▲Το υψηλό επίπεδο των δαπανών υγείας των ηλικιωμένων και ιδιαίτερα των υπερηλίκων επηρεάζει αρνητικά τις επενδύσεις, κατά συνέπεια την απασχόληση και τα διαθέσιμα αποθέματα για τη βελτίωση της σχολικής εκπαίδευσης και την αδιάκοπη τεχνικο-επιστημονική κατάρτιση. Η μεταπολεμική μαζική μετανάστευση, η ελάττωση της θνησιμότητας των προχωρημένων ηλικιών και η συνεχιζόμενη μείωση της γονιμότητας, καταλήγουν στη μεγαλύτερη επιτάχυνση της δημογραφικής γήρανσης. Έτσι, ▲ όσο μια χώρα γηράσκει, τόσο περισσότερο το προς όφελος των παιδιών και της οικογένειας σύστημα της εθνικής αλληλεγγύης οπισθοδρομεί▲. Σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξε μία πρόσφατη έρευνα του Γαλλικού Ινστιτούτου Δημογραφικών Μελετών.

Η αύξηση των δαπανών για την υγεία δεν οφείλεται μόνο στην αυξανόμενη αναλογία των ηλικιωμένων και προπαντός των υπερηλίκων άνω των 80 ετών που καταναλώνουν περισσότερες ιατρικές υπηρεσίες, αλλά και στο γεγονός ότι στις μεγάλες

ηλικίες αυξάνεται ο αριθμός των ηλικιωμένων που χρειάζεται θεραπεία και περίθαλψη. Οι τεράστιες δυνατότητες της ιατρικής τεχνολογίας, η αύξηση του αριθμού των νοσοκομειακών κλινών για την κάλυψη των κενών και η βελτίωση της υγειονομικής περίθαλψης και του εξοπλισμού των νοσοκομείων, επιδεινώνουν αυτή την κατάσταση. Εξ'άλλου, η πρόοδος στην ιατρική τεχνολογία έκανε δυνατή την παράταση της ζωής ηλικιωμένων που μερικές φορές είναι σωματικά και πνευματικά ανάπηροι και απαιτούν μεγαλύτερη ποσότητα πόρων κατ'άτομο. Μελέτες και έρευνες που έγιναν στην Αμερική έδειξαν ότι ήδη επηρεάζει και ακόμα περισσότερο θα επηρεάσει στο μέλλον η αύξηση της προσδοκώμενης ζωής μετά τα 60▲.

Επιπτώσεις της πληθυσμιακής γήρανσης.

Στο τέλος περίπου του αιώνα μας 2.000.000 Έλληνες, δηλαδή ένας στους πέντε, θα ανήκουν στη λεγόμενη τρίτη ηλικία, θα είναι άνω των 60 ετών. Πρόκειται για πολυδιάστατο πρόβλημα με ποικίλες πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και δημογραφικές επιπτώσεις.

Γεροντική υπερεκπροσώπηση.

Αν εξαιρέσουμε τους ηλικιωμένους που διατηρούν ανεπαφή τη νεανική ικμάδα τους και τους νέους που γεννιούνται και πεθαίνουν με γεροντική νοοτροπία, κατά κανόνα, όπως σε κάθε ζώσα ύπαρξη, η βιολογική ▲ωρίμανση▲ συνοδεύεται από εξασθενημένες φυσικές και διανοητικές λειτουργίες.

Η γήρανση επιδρά κατά πολλούς τρόπους πάνω στη σκέψη και τη δράση του ατόμου, κι αυτό συνάγεται τόσο από την απαγωγική έρευνα του συλλογισμού, όσο και από την επαγωγική πειραματική έρευνα. Κατά την α priori λογική εξέταση, η επίδραση της γήρανσης του πληθυσμού στη γενική νοοτροπία ενεργεί ποικιλότροπα.

Με βάση την πείρα, αλλά και με λιγότερη τόλμη, οι ηλικιωμένοι στρέφονται με εντονότερη τάση προς την ασφάλεια παρά προς την περιπέτεια.

Παρά το γεγονός ότι είναι δύσκολο να μετρηθεί, η γερωντική νοοτροπία κυριαρχείται στο σύνολο και ισχυροποιείται : α) από τα μεγαλύτερα κοινωνικά βάρη των ηλικιωμένων, β) από τα υλικά μέσα που διαθέτου, γ) από τις υψηλές θέσεις και προσβάσεις που κατέχουν στην οικονομική και κοινωνική οργάνωση της χώρας, δ) από το μεγαλύτερο βάρος τους στο εκλογικό σώμα που οφείλεται στην υπερεκπροσώπησή τους.

Η μεταπολεμική γήρανση του εκλογικού σώματος είναι μία σκληρή πραγματικότητα. Θα συνδέεται συνεχώς και με περισσότερες συντηρητικές θέσεις απέναντι στην ανανέωση των θεσμών. Η αυξανόμενη αναλογία των γερόντων, είτε πρόκειται για εκλέκτορες, είτε για εκλεγόμενους, αν ενισχύει τη φρόνηση, δεν παύει να μειώνει την τόλμη και το πνεύμα αλλαγής που είναι προϋπόθεση κάθε ατομικής και συλλογικής ανέλιξης.

Εξάλλου, η αυξανόμενη γήρανση του πληθυσμού ασκεί αρνητική επίδραση στη γαμηλιότητα, είτε γιατί οι γάμοι μεταξύ ατόμων προχωρημένης ηλικίας μειώνουν τις γεννήσεις,

αυξάνοντας έτσι με τη σειρά τους το φαύλο κύκλο της γήρανσης.

Συρρίκνωση εργατικού δυναμικού.

Από μία 20ετία , η μείωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι συνεχής : από 43% που ήταν το 1961, υπολογίζεται σήμερα 36% . Είναι αποτέλεσμα δημογραφικών και οικονομικών παραγόντων. Είναι περισσότερο προϊόν της μαζικής μετανάστευσης και της υπογεννητικότητας, παρά της αυξανόμενης παραγωγικότητας. Στις χώρες της ΕΟΚ , υψηλή παραγωγικότητα και υψηλό ποσοστό ενεργού πληθυσμού συμβαδίζουν. Είναι διπλάσιο της ελληνικής και ο ενεργός πληθυσμός υψηλότερος κατά 6%.

Δίπλα στην υπογεννητικότητα και τη μετανάστευση, η γήρανση του πληθυσμού συνιστά ένα πρόσθετο συντελεστή χαμηλής παραγωγικότητας, ιδιαίτερα στη γεωργία : αλλοιώνει την κατά ηλικία σύνθεση του αγροτικού πληθυσμού προς όφελος των απόμαχων της εργασίας. Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις κατά 48% βρίσκονται στα χέρια αγροτών 55 ετών και πάνω, από τους οποίους οι μισοί περίπου (48%) είναι αγρότισσες.

Αντίστοιχη περίπτωση ποσοτικής και ποιοτικής υποβάθμισης του εργατικού δυναμικού συναντάμε στον τομέα της εμπορικής ναυτιλίας με τον ▲αφελληνισμό▲ των πληρωμάτων, την αντικατάσταση των Ελλήνων ναυτικών από ξένους εργαζόμενους που προέρχονται από μουσουλμανικές χώρες (Αίγυπτο, Πακιστάν, Μπαγκλαντές κλπ.). Το φαινόμενο αυτό δεν οφείλεται μόνο στον ανταγωνισμό των χαμηλών απαιτήσεών τους για

αμοιβή, αλλά και στην πληθυσμιακή μας συρρίκνωση, ιδιαίτερα του νησιώτικου χώρου πατροπαράδοτης πηγής μετανάστευσης. Ο πληθυσμός των Κυκλάδων το 1971 ήταν στο ίδιο επίπεδο με εκείνο του 1832, δηλαδή της εποχής της απελευθέρωσης. Από τα 24 νησιά με πληθυσμό πάνω από 100 κατοίκους το 1971, τα 17 είδαν τον πληθυσμό τους να μειώνεται σαφώς κάτω από το επίπεδο του έτους 1861.

Στους παράγοντες που δρουν στην απομάκρυνση απ'αυτή τη δραστηριότητα, προστίθεται η χαμηλή αμοιβή του ναυτεργάτη. Για τους λόγους αυτούς, σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, σε ορισμένες ειδικότητες υπηρετούν περισσότεροι ξένοι ναυτικοί παρά Έλληνες : στον κλάδο ναυτών 61,5 έναντι 38,5% . Ο αφελληνισμός στην εμπορική ναυτιλία έφτασε σε κρίσιμο σημείο. Οι διεκδικήσεις των εργαζομένων στη θάλασσα για οικογενειακά επιδόματα, παρά τα περιορισμένα μέτρα που πάρθηκαν το 1979, παραμένουν ανικανοποίητες.

Επιβάρυνση κοινωνικού συνόλου.

Η διατήρηση θεσμών που δεν συμβιβάζονται με τη σύγχρονη οικονομική και κοινωνική εξέλιξη είναι μία από τις πιο χαρακτηριστικές επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού. Περίπτωση αυτής της κατηγορίας είναι η διατήρηση του συστήματος των πολλαπλών συνταξεων και βοηθημάτων που στηρίζονται σε κοινωνικούς πόρους.

Η Ελλάδα ασφαλώς δεν είναι η μοναδική χώρα όπου βασιλεύει πλήρης σύγχυση στις έννοιες γήρανση και σύνταξη και υποασπασχόληση ή ανεργία. Εξαιτίας της

15

καλπάζουσας αύξησης των ηλικιωμένων, διατηρεί ένα συνταξιοδοτικό καθεστώς που χαρακτηρίζεται από έντονες ανισότητες τόσο ως προς το ύψος της σύνταξης, όσο και προς τις προϋποθέσεις απονομής της. Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του τέως Διοικητή του ΙΚΑ Ε.Τσουκάτου, ▲ από το ένα μέρος έχουμε υπερασφάλιση με άτομα που συνδυάζουν τρεις, τέσσερις ή και πέντε συντάξεις, που υπερβαίνουν το 100% του εισοδήματός τους από εργασία, και από το άλλο τελείως ανεπαρκείς συντάξεις ▲.

Συνήθως τα υψηλά εισοδήματα είναι εκείνα που εξασφαλίζουν υψηλά ποσοστά σύνταξης, ενώ οι χαμηλές συντάξεις συμβαδίζουν με τα χαμηλά εισοδήματα. Η κοινωνική ασφάλιση, κατά σημαντικά ποσοστά, αντλεί τα έσοδά της από κοινωνικούς πόρους, που έχουν τη μορφή έμμεσων φόρων. Βαραίνουν το κόστος παραγωγής και την κυκλοφορία αγαθών ευρείας κατανάλωσης, σε τελευταία δηλαδή ανάλυση τα χαμηλά εισοδήματα.

Η αυξανόμενη γήρανσήχι μόνο δεν επιτρέπει τη βελτίωση του συστήματος αυτού, αλλά το επιδεινώνει. Η πλειοψηφία των πολιτικών κομμάτων, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις και η κοινή γνώμη, διεκδικούν χωρίς διάκριση και επιφύλαξη τη μείωση του ορίου συνταξιοδότησης. Για την πρόωρη συνταξιοδότησηπροβάλλονται τα ακόλουθα επιχειρήματα :

- Κοινωνική πρόοδος και ανάγκη ανάπαυσης για τους απασχολούμενους γενικά και ιδιαίτερα τους εργαζόμενους σε επίπονες και ανθυγιεινές εργασίες.

2

- Μείωση της ανεργίας και της υποασασχόλησης.
- Ανανέωση των στελεχών, κυρίως των ηλικιωμένων που διατηρούν τις θέσεις τους ενδιαφερόμενοι περισσότερο για την απρόσκοπτη ευγηρία τους παρά για την δραστηριοποίηση του τομέα που κατευθύνουν.

Ποιοί από τους λόγους αυτούς ανταποκρίνονται σε μια ορθολογική κοινωνική πολιτική ;

Το πρώτο επιχείρημα ανταποκρίνεται στις κατακτήσεις της τεχνικής και επιστημονικής προόδου εφόσον συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας. Τα κοινωνικά πλεονεκτήματά της εύλογα διεκδικούν κατά προτεραιότητα οι εργαζόμενοι στα επίπονα και ανθυγιεινά επαγγέλματα. Στην πράξη όμως, η απόλυτα δικαιολογημένη αυτή διάκριση για τη συντομευση του χρόνου συνταξιοδότησης τείνει να γενικευτεί χωρίς ουσιαστικές διαφοροποιήσεις που θα μπορούσαν να προέλθουν από μια σωστότερη κατάταξη των συνθηκών εργασίας και των επαγγελματικών κατηγοριών.

Σύμφωνα με επίσημες δηλώσεις, το επιχείρημα κοινωνική πρόοδος γίνεται ▲ελληνική εφεύρεση▲ σε έκταση και σε περιεχόμενο, γιατί το 62% των επαγγελματων χαρακτηρίζονται ▲βαρέα και ανθυγιεινά▲, αλλά και για τον πρόσθετο λόγο ότι η διεκδικούμενη μείωση του ορίου των 60 ετών για τις γυναίκες και 65 ετών για τους άνδρες, έρχεται σε αντίθεση με την μεταπολεμική επιμήκυνση της μέσης διάρκειας ζωής των Ελλήνων που δεν διαφέρει από εκείνη των βιομηχανικών χωρών.

Η διόγκωση βέβαια της κατηγορίας των επαγγελματών που ορίζει ο νόμος σαν βαριά και ανθυγιεινά είναι απλή διοικητική

υπόθεση. Η γενίκευση όμως των διεκδικήσεων για μείωση του ορίου συνταξιοδότησης δεν έρχεται τόσο σε αντίθεση με την επιμήκυνση της μέσης διάρκειας ζωής, η οποία άλλωστε είναι μία ουσιαστική μεταπολεμική κατάκτηση, όσο με τη ραγδαία κατά τα τελευταία χρόνια αύξηση της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού λόγω της μείωσης της γεννητικότητας.

Το πρόβλημα είναι βασικά διαφορετικό και γενικότερο, γιατί αναφέρεται σ'ολόκληρο το σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης, όπως το περιγράφει ο Γεν.Διευθυντής του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας. ▲Η δημογραφική παρακμή, που προσβάλλει σήμερα τις περισσότερες βιομηχανικές χώρες, αντιπροσωπεύει αναμφισβήτητα ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα για το μέλλον της κοινωνικής ασφάλισης. Η πτώση της γεννητικότητας προκαλεί τη γήρανση του πληθυσμού και, κατά συνέπεια, την υποβάθμιση της σχέσης μεταξύ οικονομικά ενεργών και ηλικιωμένων προσώπων που απειλεί μακροχρόνια την ισορροπία του θεσμού. Στην αρχή του προσηχή αιώνα, η κατάσταση θα γίνει παντού επισφαλής▲.

Στην Ελλάδα, η σχέση συνταξιούχου προς ενεργούς ασφαλισμένους, έχει φτάσει γενικά στον οριακό δείκτη ισορροπίας 1 προς 4 και στο δημόσιο τον έχει ξεπεράσει, 1 προς 5.

Στις βιομηχανικά προηγμένες χώρες, πολύ συχνά οι ηλικιωμένοι ασκούν το δικαίωμα της ▲προσύνταξης▲ κάτω από γενικά προκαθορισμένες προϋποθέσεις (χρόνο εργασίας, ποσοστό σύνταξης, κλπ.), όπως και το δικαίωμα παραμονής στην εργασία και μετά το γενικά προσδιοριζόμενο όρι-

συνταξιοδότησης, εφόσον το επιθυμούν και κρίνονται ικανοί να εργαστούν. Αυτό πάντα μέχρι ένα ορισμένο όριο ηλικίας.

Η κατά περίπτωση ελαστική αυτή συνταξιοδότηση, απομυθοποιεί την υποστηριζόμενη άποψη για πρόωρη, γενικευμένη παροχή σύνταξης, για εθελουσία έξοδο ή υποχρεωτική συνταξιοδότηση λόγω 35ετίας, που στηρίζεται στο επιχείρημα ότι μ' αυτό τον τρόπο δίνεται τόπος στους νέους και καταπολεμείται η ανεργία. Κάθε αμειβόμενη αδράνεια επιβαρύνει το κοινωνικό κόστος, τους νέους εργαζόμενους σε τελευταία ανάλυση, μειώνει τον ενεργό πληθυσμό. Η πρόσθετη επιβάρυνση των νέων εργαζομένων έχει σαν συνέπεια να επιβαρύνει την αμοιβή της εργασίας, ενώ η έξοδος από την εργασία ειδικευμένου εργατικού δυναμικού είναι ενδεχόμενο να δημιουργήσει ακόμα και ανεργία, εκτός αν συμβαδίζει με αξιόλογη αύξηση της παραγωγικότητας, κάτι που δεν συντρέχει πολύ συχνά.

Εφόσον δεν αιτιολογείται από συγκεκριμένες περιπτώσεις αναπηρίας ή ασθένειας, η υποχρεωτική μείωση του ορίου συνταξιοδότησης σημαίνει για τον εργαζόμενο μείωση του εισοδήματός του κατά 50 ως 80%, επιβάρυνση της εθνικής οικονομίας, μετατροπή μιας πλουτοπαραγωγικής πηγής σε δημόσιο βάρος. Η άρνηση εργασίας σημαίνει παραβίαση του ανθρώπινου δικαιώματος και καταδίκη σε μακροχρόνια ανεργία που συχνά διαρκεί 15-20 χρόνια, όσο ζει ένας συνταξιούχος με σωματικές ή πνευματικές δυνάμεις ικανές να προσαρμοστούν προς ανάλογες ευκαιρίες απασχόλησης.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΟΥΜΕΝΩΝ

Αξιόλογα στατιστικά στοιχεία για την εσωτερική μετανάστευση μπορούμε να αντλήσουμε από τα αποτελέσματα των Απογραφών Πληθυσμού - Κατοικιών, 1961, 1971 και 1981, καθώς και από τα δημοσιευμένα στοιχεία για τον πληθυσμό από την Απογραφή του 1991. Τα στοιχεία εξέλιξης της εσωτερικής μετανάστευσης, όπως προκύπτουν από τις δημοσιευμένες απογραφές, εμφανίζονται στον Πίνακα 1. Ο συνολικός αριθμός των ατόμων που άλλαξαν τόπο διαμονής ανήλθε σε 645 χιλιάδες άτομα την πενταετία 1956 - 1960, σε 765 χιλ. την πενταετία 1966 - 1970, ενώ την πενταετία 1976 - 1980 έφθασε τις 834 χιλ. Έτσι την πενταετία 1966 - 1970 η εσωτερική μετακίνηση εμφανίζεται κατά 20% περίπου μεγαλύτερη από αυτήν την πενταετίας 1956 - 1960, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό μεταξύ των πενταετιών 1966 - 1970 και 1976 - 1980 ανήλθε σε 9% περίπου.

Υποθέτοντας ότι η εσωτερική μετανάστευση ακολουθεί την ίδια εξέλιξη μέσα σε κάθε δεκαετία, εκτιμούμε ότι τη δεκαετία 1950 - 1960 μετακινήθηκαν περίπου 1.300.000 άτομα, τη δεκαετία 1960 - 1970 1.500.000 άτομα, ενώ τη δεκαετία 1970 - 1980 οι μετακινηθέντες έφθασαν περίπου τα 1.700.000 άτομα. Διαπιστώνεται έτσι μια αυξανόμενη διαχρονικά εσωτερική διακίνηση του πληθυσμού. Σε κάθε δεκαετία περισσότερο από το 15% του πληθυσμού μετακινείται σε άλλο δήμο ή κοινότητα. Ειδικότερα εκτιμάται, ότι για τη δεκαετία του 1970 - 1980, εάν

ληφθούν υπόψη και οι μετακινήσεις που γίνονται ανάμεσα στους δήμους του Πολεοδομικού Συγκροτήματος των Αθηνών (256.000 την πενταετία 1976 - 1980), εκτιμάται ότι περίπου το ένα τέταρτο του πληθυσμού άλλαξε τόπο διαμονής.

Ο Πίνακας 1 δείχνει τις μετακινήσεις προς και από τις αστικές περιοχές (ξεχωριστά για Αθήνα και Θεσσαλονίκη), προς και από τις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές. Την πενταετία 1956 - 1960 το 41% των μετακινηθέντων κατευθύνθηκε στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη, το 22% στα άλλα αστικά κέντρα, το 25% στις αγροτικές περιοχές και το 12% στις ημιαστικές. Την πενταετία 1966 - 1970 η συγκέντρωση των μετακινουμένων προς Αθήνα και λοιπά αστικά κέντρα εντάθηκε. Τα αντίστοιχα ποσοστά ανέρχονται σε 45%, 24% και 13%. Ωστόσο, την πενταετία 1976 - 1980 το ποσοστό των ατόμων που μετακινήθηκαν στις περιοχές των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης μειώθηκε στο 35%, ενώ αυξήθηκε στο 31,5% το ποσοστό αυτών που εγκαταστάθηκαν σε άλλα αστικά κέντρα.

Από τον ίδιο πίνακα διαπιστώνουμε, ότι από αυτούς που εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη την πενταετία 1956 - 1960, το 48% προερχόταν από αγροτικές περιοχές, ο 33% από άλλα αστικά κέντρα και το υπόλοιπο 18% από ημιαστικές περιοχές. Αυτά τα ποσοστά παραμένουν ουσιαστικά σταθερά κατά τις επόμενες πενταετίες, με ελαφρά μείωση αυτών που προέρχονται από αγροτικές περιοχές. Ενδιαφέρουσα

αλλαγή σημειώθηκε στην προέλευση των μετακινουμένων προς άλλα, εκτός Αθηνών και Θεσσαλονίκης, αστικά κέντρα. Ενώ την πενταετία 1956 - 1960 το 62% προερχόταν από αγροτικές περιοχές και μόνο το 27% αποτελούσε ενδοαστική διακίνηση, την πενταετία 1976 - 1980 τα αντίστοιχα ποσοστά έγιναν 36% και 53% αντίστοιχα, γεγονός που αντανakλά κυρίως το διπλασιασμό του αριθμού των μετακινουμένων από αστικό σε αστικό κέντρο την εξεταζόμενη περίοδο.

Χαρακτηριστική, ωστόσο, είναι η παρατηρούμενη αύξηση του αριθμού των μετακινουμένων από τα αστικά κέντρα, κυρίως από την Αθήνα, προς αγροτικές και ημιαστικές περιοχές. Ενώ την πενταετία 1956 - 1960 σχεδόν 27.000 άτομα έφυγαν από Αθήνα και Θεσσαλονίκη για αγροτικές και ημιαστικές περιοχές, την πενταετία 1976 - 1980 ανήλθαν σε 107.000 άτομα. Οι αντίστοιχοι αριθμοί από όλες τις αστικές περιοχές είναι 58.000 και 158.000 άτομα. Έτσι διαχρονικά παρατηρείται αλλαγή της ροής προς αγροτικές περιοχές. Ενώ παλαιότερα αυτή η ροή αντιπροσώπευε μετακίνηση από άλλες αγροτικές περιοχές, τη δεκαετία του 1970 - 1980 τροφοδοτείται από μετακινήσεις από αστικές περιοχές.

Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι η αύξηση του όγκου της εσωτερικής μετανάστευσης συνοδεύτηκε με αξιόλογη διαφοροποίηση των εισφορών και εκροών του πληθυσμού κατά περιφέρειες, ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1970 - 1980, με αποτέλεσμα αλλαγές στην καθαρή εσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού. Από το Πίνακα 2 διαπιστώνουμε

ότι, ενώ οι εγκατασταθέντες σε αστικές περιοχές, καθώς και οι αναχωρήσαντες από αυτές, αυξάνονται διαχρονικά, την πενταετία 1976 - 1980 αυξήθηκαν χαρακτηριστικά προς τα αστικά κέντρα, από 264.000 την πενταετία 1966 - 1970, να περιοριστεί στις 151.000 την πενταετία 1976 - 1980.

Ειδικότερα για την περιοχή Αθηνών η καθαρή εισροή πληθυσμού την πενταετία 1976 - 1980 περιορίστηκε στα 66.900 άτομα, από 190.900 άτομα την πενταετία 1966 - 1970, μειώθηκε δηλαδή περίπου στο ένα τρίτο. Αντίστοιχα η καθαρή εκροή από τις αγροτικές περιοχές, από 210.000 άτομα την πενταετία 1956 - 1960 και 249.000 άτομα την πενταετία 1966 - 1970, περιορίστηκε σε 155.000 την πενταετία 1976 - 1980. Έτσι, ενώ την πενταετία 1966 - 1970 οι αγροτικές περιοχές έχασαν το 8% του πληθυσμού τους λόγω εσωτερικής μετακίνησης, την πενταετία 1976 - 1980 έχασαν το 2,1% του πληθυσμού τους.

Ενδεικτικό των αλλαγών που σημειώθηκαν την περίοδο 1976 - 1980 είναι ότι αντιστράφηκε η μετακίνηση του πληθυσμού των ημιαστικών περιοχών. Ενώ την πενταετία 1956 - 1960 έχασαν 13.000 άτομα και λίγο περισσότερα την πενταετία 1966 - 1970, την πενταετία 1976 - 1980 εμφάνισαν εισροή ατόμων σχεδόν κατά 5.000 μεγαλύτερη από την εκροή γεγονός που αντανακλά κυρίως το διπλασιασμό των ατόμων που μετακινήθηκαν από αστικά κέντρα προς ημιαστικές περιοχές.

Ενδιαφέρον χαρακτηριστικό των καθαρών μετακινήσεων προς τις αστικές περιοχές είναι ότι, ενώ τις πενταετίες 1956 - 1960 και 1966 - 1970 συγκεντρώνονταν κυρίως στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη, την πενταετία 1976 - 1980 διαχέονται και προς άλλα αστικά κέντρα. Την πενταετία 1966 - 1970 το 95,7% της καθαρής μετακίνησης προς τις αστικές περιοχές στράφηκε προς Αθήνα και Θεσσαλονίκη, ενώ την πενταετία 1976 - 1980 το ποσοστό αυτό περιορίστηκε στο 66%. Η μείωση της συμμετοχής της Αθήνας είναι ακόμη μεγαλύτερη. Από το 73% την περίοδο 1966 - 1970 κατέβηκε στο 44% την πενταετία 1976 - 1980. Έτσι τη δεκαετία 1970 - 1980 αυξήθηκε η καθαρή μετακίνηση του πληθυσμού προς τα λοιπά αστικά κέντρα, η οποία εκτιμάται ότι προσέγγισε τη δεκαετία 1970 - 1980 τις 100.000 άτομα έναντι 20.000 την προηγούμενη δεκαετία.

Η αξιολογη μείωση της συγκέντρωσης της καθαρής μετακίνησης του πληθυσμού προς την περιοχή Αθηνών φαίνονται και από το ότι ο πληθυσμός της δεκαετίας 1970 - 1980 αυξήθηκε κατά 19,2%, ποσοστό που είναι χαμηλότερο από το 21,2%, κατά το οποίο αυξήθηκε ο συνολικός αστικός πληθυσμός της χώρας. Αντίθετα τη δεκαετία 1960 - 1970 οι αντίστοιχοι αριθμοί ήταν 37,1% και 27,6%. Ένας άλλος σαφής δείκτης της μείωσης του ρυθμού συγκέντρωσης του πληθυσμού στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών είναι η εξέλιξη της διαφοράς αύξησης του πληθυσμού του και του συνόλου της χώρας. Εάν, ceteris paribus, ο πληθυσμός της πρωτεύουσας αυξάνεται ταχύτερα από εκείνον του

σύνολου της χώρας, όπως συνέβαινε μεταπολεμικά, τότε υπάρχει καθαρή εισροή πληθυσμού προς αυτήν από άλλες περιοχές, ενώ θα υπήρχε καθαρή εκροή αν αυξανόταν ο πληθυσμός της πρωτεύουσας λιγότερο από ό,τι της χώρας. Το ενδιαφέρον είναι ότι, ενώ η αύξηση του πληθυσμού της πρωτεύουσας υπερέβαινε κατά πολύ την αντίστοιχη της χώρας τις δεκαετίες 1950 - 1960 (κατά 13,8 ποσοστιαίες μονάδες) και 1960 - 1970 (κατά 23,1), τη δεκαετία 1970 - 1980 η διαφορά αυτή μειώθηκε χαρακτηριστικά και περιορίστηκε στις 10,1 ποσοστιαίες μονάδες.

Πιο εντυπωσιακές είναι παραπέρα οι διαφορές της φαινομενικής μετανάστευσης κατά περιφέρεια. Ενώ τη δεκαετία του 1960 μόνο η Αττική κέρδισε πληθυσμό, λόγω μετανάστευσης, τη δεκαετία του 1970 κέρδισαν 7 από τις 13 Περιφέρειες. Τη δε δεκαετία του 1980 έχασαν πληθυσμό από τη μετανάστευση μόνο 2 Περιφέρειες (η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και η Δυτική Μακεδονία). Είναι πάντως αξιοσημείωτο ότι 6 από τις 13 Περιφέρειες, οι οποίες τη δεκαετία 1960 - 1970 παρουσίασαν σχετικά υψηλή εκροή πληθυσμού (πρόκειται για τα Ιόνια Νησιά, την Ήπειρο, την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, τη Δυτική Μακεδονία, το Βόρειο Αιγαίο και την Πελοπόννησο), το 1991 έχουν μικρότερο πληθυσμό από ό,τι το 1961 (βλέπε πρώτες στήλες Πίνακα 3).

Η μέχρι τώρα ανάλυση της εσωτερικής μεακίνησης του πληθυσμού στηρίχτηκε στα αποτελέσματα των Απογραφών Πληθυσμού - Κατοικιών.

Ωρισμένοι ωστόσο μπορεί να αμφισβητήσουν την ακρίβεια αυτών των στοιχείων, με βάση τα γνωστά επιχειρήματα στατιστικών σφαλμάτων ή και εσκεμμένων μετακινήσεων του πληθυσμού κατά την ημέρα της Απογραφής για «ενίσχυση» του τόπου καταγωγής. Έτσι, για να ελεγχθούν οι παραπάνω περιγραφόμενες τάσεις της εσωτερικής μετακίνησης του πληθυσμού, καταφύγαμε σε στοιχεία από δειγματοληπτικές έρευνες της ΕΣΥΕ, οι οποίες είναι επίσης πιθανό να ενέχουν κάποια άλλα μειονεκτήματα.

Ο Πίνακας 4 εμφανίζει την εσωτερική μετακίνηση και παλιννόστηση του πληθυσμού, όπως προκύπτει από τις Ετήσιες Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ για την περίοδο 1980 - 1989. Το κύριο χαρακτηριστικό που προκύπτει για την εξεταζόμενη περίοδο είναι η παύση της μετακίνησης του πληθυσμού από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές και κάποια καθαρή μετακίνηση από τις τελευταίες προς τις ημιαστικές περιοχές. Ειδικότερα την περίοδο 1980 - 1989 (βλέπε κάτω τμήμα Πίνακα 4), οι αστικές περιοχές δέχτηκαν 622,4 χιλ. άτομα, από τα οποία 158,5 χιλ. προέρχονταν από το εξωτερικό και οι υπόλοιπες 464,4 χιλ. από το εσωτερικό. Την ίδια περίοδο από τις αστικές περιοχές αναχώρησαν 470,6 χιλ. άτομα, άρα οι αστικές περιοχές κέρδισαν περίπου 150 χιλ. άτομα αριθμό που υπερκαλύπτεται από την εισροή από το εξωτερικό. Οι δε αγροτικές δέχτηκαν 148,8 χιλ. το 58% των οποίων προέρχεται από αστικές περιοχές και έδωσαν περίπου 20 χιλ. λιγότερα

από αυτά. Τέλος, οι ημιαστικές περιοχές εμφανίζουν καθαρή εισροή από την εσωτερική μετακίνηση της τάξεως των 20 χιλ. ατόμων και άλλη τόση από την παλιννόστηση.

Εάν περιοριστούμε στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών, διαπιστώνουμε ότι από άλλες περιοχές εγκαταστάθηκαν 234 χιλ. άτομα. Όμως μόνο το 10% προήλθε από αγροτικές περιοχές και άλλο τόσο περίπου από ημιαστικές, ενώ το 43,3% από άλλα αστικά κέντρα. Παρόμοια με την Αθήνα είναι και η μετακίνηση προς τη Θεσσαλονίκη. Αν και δεν φαίνεται στον Πίνακα 4 πόσοι αναχώρησαν από τις δύο μεγαλουπόλεις, για να υπολογιστεί η καθαρή τους μετακίνηση, είναι πιθανό ότι αυτή δεν πρέπει να είναι μεγάλη, μια και όλα τα αστικά κέντρα εμφανίζουν ελαφρά καθαρή εκροή του πληθυσμού τους λόγω εσωτερικής μετακίνησης.

Ο Πίνακας 4 εμφανίζει επίσης την παλιννόστηση από το εξωτερικό κατά την περίοδο 1980 - 1989. Δεν υπάρχουν ωστόσο στοιχεία για την μετανάστευση προς το εξωτερικό, για να εκτιμηθεί και εδώ η καθαρή εξωτερική μετανάστευση. Το ενδιαφέρον εδώ εντοπίζεται στο που εγκαθίστανται οι παλιννοστούντες, διότι έτσι επηρεάζεται η περιφερειακή κατανομή του πληθυσμού. Προκύπτει ότι το 75,6% των παλιννοστούντων την περίοδο 1980 - 1989 εγκαθίστανται σε αστικές περιοχές, οι οποίες όμως συγκεντρώνουν περίπου το 60% του πληθυσμού της χώρας. Στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών εγκαθίσταται το 40,5% που είναι

υψηλότερο από τη συμμετοχή των Αθηνών στον πληθυσμό της χώρας. Υπάρχει λοιπόν αναλογικά μεγαλύτερη συγκέντρωση των παλιννοστούντων στα αστικά κέντρα, ακόμη και στην Αθήνα, σε σύγκριση με τις αγροτικές περιοχές. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η εξωτερική μετανάστευση παλαιότερα ετροφοδοτείτο αρκετά από τις αγροτικές περιοχές, προκύπτει ότι μέσω της μετανάστευσης παλιννόστησης ενισχύεται η αστικοποίηση του πληθυσμού. Η εγκατάσταση των παλιννοστούντων στην Αθήνα και στα άλλα αστικά κέντρα φαίνεται ότι συνδέεται και με το ότι αρκετοί από αυτούς ήδη έχουν επενδύσει κεφάλαιά τους σε αυτές τις πόλεις.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΚΙΝΟΥΜΕΝΩΝ

Η εξέταση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των μετακινουμένων έχει μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς η μετακίνηση, όπως γενικότερα η μετανάστευση, φαίνεται ότι είναι επιλεκτική. Στην έκταση που κάποιες περιοχές χάνουν σημαντικά ποσοστά των νεαρών και παραγωγικών ηλικιών τους, είναι προφανές ότι θα αντιμετωπίσουν έλλειψη εργατικού δυναμικού, αλλοίωση της κατά ηλικία σύνθεσης του πληθυσμού τους, με επιπτώσεις στη γεννητικότητα και αναπαραγωγιότητά τους. Επίσης οι ανάγκες σε σχολεία, υπηρεσίες υγείας και γενικότερα σε κοινωνική υποδομή προφανώς επηρεάζονται από την εσωτερική μετανάστευση. Το ερώτημα λοιπόν είναι κατά πόσον οι μετακινούμενοι είναι ένα τυχαίο δείγμα από τον πληθυσμό, οπότε θα

έχει την ίδια με αυτόν διάρθρωση, όσον αφορά τα διάφορα χαρακτηριστικά του, ή εάν και κατά πόσο διαφέρει από τον πληθυσμό από τον οποίο προέρχεται, ή ακόμη από τον πληθυσμό του τόπου προορισμού.

Από τον Πίνακα 5, που αναφέρεται στις δεκαετίες 1960 - 1970 και 1970 - 1980, η πρώτη αξιοσημείωση παρατήρηση είναι, ότι δεν υφίσταται ουσιαστική διαφορά μεταξύ μετακινούμενου και συνολικού πληθυσμού όσον αφορά το φύλο. Οι μετακινούμενοι άνδρες αποτελούν το 48 - 49% του συνόλου των μετακινουμένων, όσο περίπου είναι το ποσοστό των ανδρών στο συνολικό πληθυσμό.

Παρατηρώντας τους μετακινηθέντες κατά την πενταετία 1976 - 1980, διαπιστώνουμε ότι η συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό ανέρχεται σε 48,6 ενώ το αντίστοιχο ποσοστό ολόκληρου του πληθυσμού ανέρχεται σε 44,5%. Ενδιαφέρον εξάλλου είναι ότι το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής των μετακινουμένων στο εργατικό δυναμικό εμφανίζεται και στους άνδρες (71,3% οι μετακινούμενοι έναντι συνόλου 67,8%) και στις γυναίκες (27,8% έναντι 22,3%). Τα υψηλότερα αυτά ποσοστά προφανώς συνδέονται με την προηγούμενη διαπίστωση, ότι οι μετακινούμενοι συγκεντρώνονται στις ηλικίες 20 - 44, οι οποίες εμφανίζουν υψηλότερο σχετικά ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό και επιβεβαιώνουν την υπόθεση ότι η μετανάστευση είναι εκλεκτική.

Ενδιαφέρον επίσης είναι ότι οι μετακινούμενοι προς τις αγροτικές περιοχές εμφανίζουν ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό 49,4% έναντι 48,8% των κατοίκων των αγροτικών περιοχών. Ακόμη και από τους μετακινηθέντες από τις αστικές στις αγροτικές περιοχές ο ένας στους δύο είναι οικονομικά ενεργός. Καθίσταται έτσι σαφές, ότι δεν πρόκειται μόνο για συνταξιούχους και γενικά μη οικονομικώς ενεργούς, οι οποίοι επιβαρύνουν το ποσοστό των εξαρτημένων στις αγροτικές περιοχές.

Όπως αναλύθηκαν οι διαφορές ηλικίας μεταξύ μετακινουμένων και πληθυσμού, στους Πίνακες 6 και 7 αναλύονται οι διαφορές μετακινηθέντων και μη, όσον αφορά την απασχόλησή τους κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στον τόπο εγκατάστασης τις πενταετίες 1966 - 1970 και 1976 - 1980 αντίστοιχα. Βασική διαπίστωση είναι ότι οι μετακινούμενοι άνδρες συγκεντρώνονται περισσότερο στη βιοτεχνία - βιομηχανία (24,7%), στις διάφορες υπηρεσίες (27,8%) αλλά και στις κατασκευές και τα δημόσια έργα. Σε αυτούς τους κλάδους οι μετακινούμενοι άνδρες εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά από τους μη μετακινηθέντες και στις δύο πενταετίες 1966 - 1970 και 1976 - 1980.

Μία αξιοσημείωση αλλαγή μεταξύ των δύο πενταετιών είναι ότι τη δεύτερη πενταετία αυξήθηκε η συμμετοχή των μετακινουμένων στο εμπόριο και τα ξενοδοχεία, αλλά και γενικότερα η «τριτογενεοποίηση» της απασχόλησής τους. Οι μετακινούμενες γυναίκες απασχολούνται κυρίως στις υπηρεσίες (46,3%), στη βιομηχανία - βιοτεχνία (25,1%) και στο

εμπόριο και τα ξενοδοχεία (14%). Και εδώ παρατηρείται μια στροφή των μετακινουμένων, όπως εξάλλου και των μη μετακινουμένων γυναικών προς τον τριτογενή τομέα. Περισσότερες γυναίκες φαίνεται ότι απασχολούνται σε ξενοδοχεία, νοσοκομεία, εστιατόρια, και λιγότερες στη γεωργία. Αυτές οι εξελίξεις δεν φαίνεται να είναι άσχετες με την ύφεση της βιομηχανικής παραγωγής και την ανάπτυξη του τουρισμού και των λοιπών υπηρεσιών.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟ

Πέρα από την εξέταση των χαρακτηριστικών στοιχείων της εσωτερικής μετακίνησης για το σύνολο της χώρας, ενδιαφέρον έχει να τη δει κανείς σε επίπεδο περιφέρειας, ακόμη και νομού, γιατί κάποιες περιφέρειες ή νομοί πιθανό να χάνουν συνεχώς πληθυσμό, ενώ άλλες να κερδίζουν, με αποτέλεσμα τις δυσμενείς επιπτώσεις που αναφέραμε πιο πάνω. Έτσι στον Πίνακα 8 γίνεται παρόμοια ανάλυση για τις διαφορές μετακινουμένων και πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών για καθεμιά από τις 13 Περιφέρειες. Για την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη προκύπτει λ.χ. ότι, ενώ οι νέοι μέχρι 19 ετών αντιπροσωπεύουν το 32% του συνολικού πληθυσμού της περιφέρειας, στις αναχωρήσεις αντιπροσωπεύουν το 29,1%. Για τις πιο παραγωγικές όμως ηλικίες (20 - 44) τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 33,1% και 52,9%, ενώ για μεγαλύτερες ηλικίες υπερτερούν τα ποσοστά του πληθυσμού. Το ίδιο περίπου πρότυπο αναχωρήσεων κατά ηλικία εμφανίζουν όλες οι Περιφέρειες. Διαπιστώνεται ωστόσο, ότι οι

αναχωρούντες από την περιοχή της Πρωτεύουσας δεν είναι τόσο νέοι όσο στις άλλες περιοχές.

Παραπέρα τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται εδώ έχουν αφ' εαυτών αξία γιατί δείχνουν την κατά ηλικία σύνθεση του πληθυσμού για κάθε περιφέρεια και άρα τις δημογραφικές προοπτικές περιφερειακά. Φαίνεται λ.χ. σαφώς η γήρανση του πληθυσμού στα νησιά του Βορείου Αιγαίου (τα 22 στα 100 άτομα της περιφέρειας ήταν το 1981 άνω των 65 ετών), στα Ιόνια Νησιά (18,6%) και στην Πελοπόννησο (18%).

Γενικά παρατηρείται ότι σε όλες τις περιφέρειες η εσωτερική μετακίνηση είναι εκλεκτική και συγκεντρώνεται στις ηλικίες 20 - 44 ετών, όπου οι κατανομές των μετακινουμένων εμφανίζουν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά από τις αντίστοιχες του πληθυσμού.

Ο Πίνακας 9 παρατίθεται για να εντοπισθούν οι τυχόν διαφορές μεταξύ των κατανομών των μετακινουμένων και του συνολικού πληθυσμού της κάθε περιοχής, με κριτήριο το βαθμό αστικότητας για την τελευταία διαθέσιμη περίοδο, 1976 - 1980. Έτσι διαπιστώνεται, εάν και κατά πόσον οι μετακινήσεις προέρχονται από όλες τις περιοχές της περιφέρειας ή εντοπίζονται κυρίως στις αγροτικές ή αστικές. Για την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη λ.χ., ενώ το 37,6% του πληθυσμού της είναι αστικός, το 34,6% των αναχωρήσεων προέρχεται από αυτόν. Αντίθετα στην ίδια περιοχή, ενώ το 64,3% του πληθυσμού είναι αγροτικός, αυτός συμμετέχει στο 48,8% των αναχωρήσεων.

Η γενική διαπίστωση είναι ότι η συμμετοχή των αναχωρήσεων κατά βαθμό αστικότητας δεν διαφέρει εντυπωσιακά από την αντίστοιχη του πληθυσμού. Στη Δυτική Ελλάδα ωστόσο, όπου υπάρχει το αστικό κέντρο η Πάτρα, ενώ το 52% των αναχωρήσεων προέρχεται από τις αγροτικές περιοχές, οι τελευταίες έχουν το 45% του πληθυσμού. Αντίθετα οι αστικές περιοχές συμμετείχαν στο 33,7% των αναχωρήσεων, αν και ο αστικός πληθυσμός ανέρχεται στο 42% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας. Έτσι υπάρχει εδώ υψηλότερη σχετικά μετακίνηση από τις αγροτικές περιοχές. Παρόμοιες διαπιστώσεις γίνονται για τις περιφέρειες της Θεσσαλίας και του Νοτίου Αιγαίου, ενώ αντίθετες είναι οι διαπιστώσεις για την Ήπειρο και το Βόρειο Αιγαίο, περιοχές χωρίς δυναμικά αστικά κέντρα, ούτε υψηλό απόθεμα νέων στις αγροτικές περιοχές.

Ο Πίνακας 10 εμφανίζει τις αναχωρήσεις, τις εγκαταστάσεις, καθώς και τη διαφορά τους (καθαρή εσωτερική μετανάστευση) ως ποσοστό του πληθυσμού κάθε Περιφέρειας για τις πενταετίες 1966 - 1970 και 1976 - 1980. Και στις δύο πενταετίες μόνον η Αττική και η Κεντρική Μακεδονία (λόγω Θεσσαλονίκης) είχαν ποσοστό αναχωρήσεων μικρότερο του μέσου, και άρα αρνητική εσωτερική μετανάστευση. Αντίθετα όλες οι άλλες περιφέρειες και τις δύο πενταετίες έχασαν, άλλες λίγο άλλες πολύ, πληθυσμό λόγω εσωτερικής μετακίνησης. Την πενταετία 1966 - 1970 η Ήπειρος έχασε το 6,2% του πληθυσμού, τα Ιόνια Νησιά το 5,2% και τα νησιά του Βορείου Αιγαίου το 5,1%. Χαρακτηριστικό είναι ότι περιοχές με

υψηλή καθαρή εσωτερική μετανάστευση τη δεκαετία 1960 - 1970 εμφανίζονται, αν και μικρότερη, σχετικά υψηλή και τη δεκαετία 1970 - 1980. Αντίθετα ορισμένες περιοχές που εμφάνισαν δυναμισμό τη δεκαετία 1970 - 1980 ουσιαστικά έπαυαν την πενταετία 1976 - 1980 να χάνουν πληθυσμό λόγω εσωτερικής μετακίνησης. Πρόκειται για την Κρήτη, το νότιο Αιγαίο και τη Στερεά Ελλάδα.

Συγκρίνοντας τον Πίνακα 10 με τον Πίνακα 3 διαπιστώνουμε τις διαφορές συνολικής και εσωτερικής μετανάστευσης κατά Περιφέρεια για τις κοινές περιόδους. Έτσι, ενώ τη δεκαετία του 1970, λόγω συνολικής μετανάστευσης, ενισχύθηκε ο πληθυσμός σε έξι Περιφέρειες (Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας, Νοτίου Αιγαίου, Κρήτης, Στερεάς Ελλάδας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης), προκειμένου περί εσωτερικής μετανάστευσης αυτή η ενίσχυση περιορίστηκε στις δύο πρώτες (λόγω Αθήνας και Θεσσαλονίκης).

Παρόμοια ανάλυση μπορεί να γίνει και σε επίπεδο νομού. Αυτό καθίσταται αναγκαίο γιατί υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ νομών της ίδιας περιφέρειας (λ.χ. στη Στερεά Ελλάδα η Ευρυτανία υφίσταται συνεχή εκροή πληθυσμού, ενώ η Εύβοια την πενταετία 1976 - 1980 είχε καθαρή εισροή). Το ενδιαφέρον εδώ είναι να εντοπισθούν οι νομοί, οι οποίοι συνεχώς χάνουν πληθυσμό λόγω μετανάστευσης, καθώς και οι νομοί οι οποίοι είτε κερδίζουν είτε ουσιαστικά σταμάτησαν να υφίστανται πληθυσμιακή αιμορραγία.

Ο Πίνακας 11 εμφανίζει την καθαρή φαινομενική μετανάστευση κατά νομό για τις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Ενώ τη δεκαετία 1960 - 1970 θετική φαινομενική μετανάστευση είχε μόνον ο νομός Αττικής με 25,8% επί του πληθυσμού του, τη δεκαετία 1970 - 1980 20 επιπλέον νομοί εμφάνισαν θετική φαινομενική μετανάστευση, και από αυτούς 12 σε ποσοστό τουλάχιστον 5%. Οι τελευταίοι είναι οι νομοί Αττικής, Θεσσαλονίκης, Κέρκυρας, Καβάλας, Πιερίας, Χαλκιδικής, Μαγνησίας, Καστοριάς, Αχαΐας, Δωδεκανήσου και Φωκίδας. Επίσης υπάρχουν αρκετοί νομοί με σχετικά χαμηλή εκροή του πληθυσμού τους τη δεκαετία 1970 - 1980, ενώ παλαιότερα είχαν αρκετά υψηλότερη. Τη δε δεκαετία του 1980 - 1990 38 νομοί εμφανίζουν θετική φαινομενική μετανάστευση. Υπάρχουν όμως και οι νομοί Αρκαδίας, Ευρυτανίας, Λευκάδας, Ξάνθης, Ροδόπης και Άρτας, οι οποίοι εμφανίζουν συνεχή καθαρή εκροή πληθυσμού ολόκληρη την εξεταζόμενη περίοδο.

Από άλλη πλευρά είναι εντυπωσιακό, ότι η περιοχή της Πρωτεύουσας τη δεκαετία του 1980 εμφανίζει για πρώτη φορά αρνητική φαινομενική μετακίνηση πληθυσμού ίση με -1,16%. Δηλαδή η παρατηρούμενη αύξηση του πληθυσμού της είναι μικρότερη από αυτήν της φυσικής κίνησης του. Βέβαια η φαινομενική μετανάστευση στο υπόλοιπο του νομού Αττικής τη δεκαετία του 1980, αν και μικρότερη από τη δεκαετία του 1970, παραμένει σχετικά υψηλή (20,1%). Υψηλή φαινομενική

μετανάστευση τη δεκαετία του 1980 εμφανίζονται και οι νομοί κοντά στην Αττική (Κορινθίας, Βοιωτίας, Εύβοιας).

Βέβαια, εάν κάποιος προχωρήσει παραπέρα την ανάλυσή του κατά νομό και κατά βαθμό αστικότητας, θα διαπιστώσει ότι η καθαρή εσωτερική μετανάστευση αυτών των νομών έχει συνοδευτεί με σχετικά υψηλότερη καθαρή μετανάστευση από τις αγροτικές τους περιοχές, οι οποίες έχουν ήδη υποστεί σημαντικό αποπληθυσμό, παρά από τα αστικά κέντρα. Χαρακτηριστικό ωστόσο είναι ότι αυτή η έξοδος από τις αγροτικές περιοχές δεν έχει περιοριστεί μόνο σε ορεινούς νομούς, όπου υπάρχει ανεπάρκεια καλλιεργήσιμου εδάφους, αλλά επεκτείνεται και σε νομούς με πεδιάδες που μπορούν να θρέψουν αρκετό κόσμο, όπως είναι η Ηλεία, η Άρτα και η Δυτική Θεσσαλία. Αντίθετα οι αγροτικές περιοχές νομών, οι οποίες ευρίσκονται υπό την επίδραση κάποιου δυναμικού αστικού κέντρου, την πενταετία 1976 - 1980 είχαν μάλλον μικρές απώλειες του πληθυσμού τους, και στα Δωδεκάνησα, μοναδική εξαίρεση, εμφανίζουν αύξηση.

ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Οι παραπάνω εξελίξεις της εσωτερικής μετακίνησης του πληθυσμού επηρεάζουν άμεσα την κατανομή του πληθυσμού στον ελλαδικό χώρο. Μπορεί σχηματικά να λεχθεί, ότι οι δεκαετίες 1950 - 1960 και 1960 - 1970 χαρακτηρίζονται από υψηλή έξοδο του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές κυρίως προς την Πρωτεύουσα και ανάπτυξη της τελευταίας, ενώ

η δεκαετία 1970 - 1980 από αποδυνάμωση αυτών των τάσεων και ανάπτυξη και άλλων, εκτός του Π.Σ. Αθηνών και Θεσσαλονίκης, αστικών κέντρων. Τη δεκαετία του 1980 - 1990 το Π.Σ. Αθηνών, αν και ο πληθυσμός του συνεχίζει να αυξάνεται, αφού αφαιρεθεί η φυσική κίνηση του πληθυσμού του, εμφανίζει καθαρή εκροή πληθυσμού. Αντίθετα πολλά άλλα αστικά κέντρα εμφανίζουν υψηλή εισροή. Τέλος, οι ενδείξεις που υπάρχουν για τη δεκαετία του 1990 είναι η περαιτέρω ενίσχυση αρκετών επαρχιακών κέντρων.

Οι εξελίξεις της δεκαετίας του 1980, αν και όχι λεπτομερώς τεκμηριωμένες, φαίνεται ότι είναι αντίθετες με τις προβλέψεις μελετών, οι οποίες στηρίζονται στις τάσεις των προηγούμενων δεκαετιών. Το συμπέρασμα πολλών μελετών ήταν ότι ο υδροκεφαλισμός της Πρωτεύουσας θα συνεχιστεί, καθώς και ότι αποτελεί μία ελληνική ιδιομορφία, μοναδική, μη εξηγήσιμη με οικονομικούς ή άλλους λόγους.

Θα πρέπει καταρχήν να σημειωθεί, ότι η εσωτερική μετανάστευση και η εξ αυτής περιφερειακή ανακατανομή του πληθυσμού (και εργατικού δυναμικού) αποτελούν σύμφωνα με τις επικρατούσες διεθνώς οικονομικές θεωρίες ορθολογική ανταπόκριση των ατόμων στις οικονομικές ευκαιρίες που παρουσιάζονται στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης περιφερειακά.

Ο Νομπελίστας Kuznets (1964) υποστηρίζει σχετικά, ότι η σχέση μεταξύ περιφερειακής ανακατανομής του πληθυσμού και οικονομικής

ανάπτυξης είναι μία σημαντική και αναπόφευκτη διαδικασία στο μηχανισμό της οικονομικής μεγέθυνσης. Θεωρεί με άλλα λόγια την εσωτερική μετανάστευση όχι απλώς ως μια συνέπεια της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά επίσης και ως μία απαραίτητη αιτία της ανάπτυξης.

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να φανταστεί κανείς, πώς μπορεί να αναπτυχθεί μια χώρα, αν το εργατικό δυναμικό της δεν εμφανίζει τον απαιτούμενο επαγγελματικό και γεωγραφικό δυναμισμό και προσαρμογή, ώστε αυτοί που πλεονάζουν στη γεωργία, και γενικότερα στον πρωτογενή τομέα, να απασχοληθούν στη βιομηχανία, τις κατασκευές αλλά και τις υπηρεσίες, όπου η παραγωγικότητα και οι αμοιβές της εργασίας είναι υψηλότερες από αυτές της γεωργίας. Στην Ελλάδα μεταπολεμικά, όπως, είδαμε προηγουμένως, παρατηρήθηκε εκτεταμένη έξοδος πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές τόσο προς τα αστικά κέντρα όσο και προς το εξωτερικό, με αποτέλεσμα την εκτεταμένη μείωσή του σε απόλυτα μεγέθη (σύμφωνα με τις απογραφές από 1960 χιλ. το 1961 σε 1031 χιλ. το 1981), η οποία συνέπεσε με την παρατηρηθείσα ταχύρρυθμη οικονομική ανάπτυξη της χώρας, αρχικά κυρίως στην περιοχή της Πρωτεύουσας.

Χαρακτηριστικό είναι ότι αυτή η έξοδος πληθυσμού και εργατικού δυναμικού από τη γεωργία συνοδεύτηκε με αύξηση του όγκου της γεωργικής παραγωγής και μεσοχρόνια του κατά κεφαλήν γεωργικού προϊόντος, καθώς και με μείωση της ανεργίας και υποαπασχόλησης των αγροτικών περιοχών. Χαρακτηριστικό επίσης είναι, ότι την περίοδο 1961 -

1981 η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειωνόταν κατά 3,16% ετησίως, ενώ το ΑΕΠ του ίδιου τομέα αυξανόταν κατά 2,3% ετησίως. Για την ίδια περίοδο το κατά απασχολούμενο αγροτικό εισόδημα από 47,8% του μέσου κατά απασχολούμενο εισοδήματος στο σύνολο της χώρας ανήλθε στο 58,9% και το 1986 στο 63,4% (ΚΕΠΕ, 1990, σελ. 56). Παρόμοιες εξελίξεις εξάλλου συνέβησαν και στις αστικές περιοχές, όπου κυριαρχούν οι άλλοι τομείς οικονομικής δραστηριότητας (βιομηχανία, υπηρεσίες). Έτσι μπορεί κάλλιστα να υποστηριχθεί, ότι η εσωτερική, όπως εξάλλου και η εξωτερική μετανάστευση, όχι απλώς συνέπεσαν αλλά αποτέλεσαν πηγές και προϋποθέσεις της οικονομικής ανάπτυξης.

Η εσωτερική μετανάστευση παρατηρήθηκε από τις περιοχές με χαμηλές αμοιβές και εισοδήματα σε περιοχές με υψηλότερα. Τη δεκαετία 1960 - 1970 οι διαπεριφερειακές διαφορές στο κατά κεφαλήν εισόδημα παράμειναν εκτεταμένες, ενώ τη δεκαετία 1970 - 1980 μειώθηκαν ουσιαστικά (Βολουδάκης και Πανουργιάς 1984). Το κατά κεφαλήν εισόδημα στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας, το οποίο ήταν και παραμένει το υψηλότερο της χώρας, το 1961 ήταν κατά 3,75 μεγαλύτερο από το κατά κεφαλήν εισόδημα της Ευρυτανίας, που είναι το χαμηλότερο της χώρας. Το 1971 αυτή η διαφορά μειώθηκε στο 3,06, ενώ το 1981 κατήλθε τη δεκαετία 1971 - 1981 βασικοί δείκτες διασποράς της κατανομής του κατά κεφαλήν ιδιωτικού εθνικού εισοδήματος (συντελεστής Gini και μεταβλητότητας) δείχνουν ουσιαστική βελτίωση της περιφερειακής

κατανομής, ενώ τη δεκαετία 1960 - 1970 εμφανίζουν στασιμότητα ή έστω μικρή βελτίωση. Σχετικά με τη δεκαετία του 1980 - 1990 πρέπει να αναφερθεί επίσης και η σημαντική στήριξη του εισοδήματος των αγροτών μέσω της κοινής αγροτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FEOGA), καθώς και της επαρχίας γενικότερα μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ). Έτσι μπορεί να υποστηριχθεί, ότι οι μεγάλες διαφορές στις αμοιβές (παραγωγικότητα) παρακίνησαν την καθαρή εισροή του πληθυσμού προς την Αθήνα και η εν συνεχεία σμίκρυνσή τους την αναχαίτιση της εισροής εργατικού δυναμικού προς αυτήν.

Εξάλλου έχει δειχθεί θεωρητικά και εμπειρικά, ότι η εσωτερική μετανάστευση οφείλεται και σε απωθητικούς παράγοντες στον τόπο προέλευσης, καθώς και σε ελκυστικούς στον τόπο προορισμού. Ως τέτοιοι αναφέρονται το επίπεδο διαβίωσης, οι συνθήκες κατοικίας, η βιομηχανική διάρθρωση, οι ευκαιρίες για οικονομική και κοινωνική άνοδο κ.λ.π. Στην Ελλάδα πράγματι τις παλαιότερες δεκαετίες η υπεροχή της Πρωτεύουσας έναντι των άλλων περιφερειών ήταν εξαιρετικά εκτεταμένη και πολύπλευρη. Ωστόσο, προϊόντος του χρόνου, έχει μειωθεί δραστικά. Το βιοτικό επίπεδο στην επαρχία, όπως μετριέται από τις συνθήκες κατοικίας, τον αριθμό των επιβατηγών αυτοκινήτων, την κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας για οικιακή χρήση, έχει πλησιάσει αρκετά το αντίστοιχο των Αθηνών. Ταυτόχρονα η εξάπλωση της τηλεόρασης σε

ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο και πληθυσμό αδυνατίζει την απομόνωση της επαρχίας και την ενισχύει από άποψη ψυχαγωγίας. Έτσι η δράση των απωθητικών από την επαρχία παραγόντων έχει σαφώς εξασθενήσει.

Ο Πίνακας 12 μας δείχνει πως εξελίσσεται η συμμετοχή της Πρωτεύουσας στον αριθμό των βιομηχανικών καταστημάτων και απασχόλησης, όπως προκύπτει από τις Απογραφές Βιομηχανίας. Από το 36,7% των βιομηχανικών καταστημάτων που ήταν το 1978 στην περιοχή της Πρωτεύουσας, το 1988 μειώθηκε στο 33,6%, ενώ την ίδια περίοδο τα βιομηχανικά καταστήματα αυξήθηκαν κατά 15.729, από τα οποία τα 14.405 εμφανίζονται εκτός περιοχής πρωτεύουσας. Το ποσοστό της βιομηχανικής απασχόλησης από το 46,3% που ήταν το 1973 στην Πρωτεύουσα μειώθηκε στο 35,7% το 1988. Την περίοδο 1978 - 1984, μάλιστα, η βιομηχανική απασχόληση στην περιοχή της Πρωτεύουσας εμφανίζει μείωση σε απόλυτους αριθμούς, από 281,8 χιλ., σε 244,1 χιλ., ενώ την περίοδο 1984 - 1988 ελαφρά ανάκαμψη. Η δε συνολική βιομηχανική απασχόληση τις αντίστοιχες περιόδους αυξήθηκε κατά 12,6 και 22,2 χιλ. άτομα. Το ενδιαφέρον είναι ότι η αύξηση της εκτός Αθηνών βιομηχανικής δραστηριότητας, πέρα από τη Θεσσαλονίκη, διαχέεται και σε όλες λίγο - πολύ τις περιοχές και τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

Το ότι μειώνεται η σχετική σημασία και συμμετοχή της περιοχής της Πρωτεύουσας στην οικονομική δραστηριότητα είναι και διαπίστωση

άλλων μελετών. Οι Βολουδάκης και Πανουργιάς (1984) εκτιμούν ότι, ενώ το 1971 το 41% του ιδιωτικού εθνικού εισοδήματος συγκεντρωνόταν στην Περιφέρεια Πρωτεύουσας, το 1981 μειώθηκε στο 38,7%. Επίσης οι Kanellopoulos (1992), Sarris και Zografakis (1992), Tsakloglou (1993), έχουν δείξει ότι οι εισοδηματικές ανισότητες στην Ελλάδα μειώθηκαν ουσιαστικά μεταξύ 1974 και 1982. Οι δε δύο τελευταίες εργασίες εξετάζουν και την περίοδο 1982 - 1988, κατά τη διάρκεια της οποίας διαπιστώνονται επουσιωδώς αλλαγές στη διανομή της ευημερίας, όπως μετρίεται από τη συνολική κατανάλωση. Οι δημόσιες επενδύσεις, ιδιαίτερα σε παιδεία (ίδρυση νέων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε επαρχιακά κέντρα) και κοινωνική υποδομή (δρόμοι) φαίνεται ότι επέδρασαν στην αλλαγή των ροών της εσωτερικής μετακίνησης του πληθυσμού. Χαρακτηριστικό είναι ότι από την εγκαινίαση της εθνικής οδού Κορίνθου - Πατρών το 1971 υπήρξε αξιόλογη οικιστική και τουριστική ανάπτυξη αυτού του άξονα.

Δυσμενής συνέπεια της παραπάνω περιγραφόμενης εσωτερικής μετακίνησης προβάλλεται η υπερσυγκέντρωση σε δύο μεγαλουπόλεις και ιδιαίτερα στην Αθήνα με ποικίλες δυσμενείς επιπτώσεις. Η συγκέντρωση όμως της οικονομικής δραστηριότητας στην Αθήνα αναμφίβολα συνδέεται με την υπεροχή της σε υποδομή και τις εξωτερικές οικονομίες συγκέντρωσης (*agglomeration economies*). Επιπλέον η εισροή πληθυσμού στην Αθήνα αύξησε τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και

πρόσφερε το αναγκαίο εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα την παραπέρα αλυσσιδωτή συσσώρευση κεφαλαίου και εργατικού δυναμικού. Καθώς ωστόσο το μέγεθος των Αθηνών καθίστατο μεγαλύτερο από το οικονομικά και οικολογικά βιώσιμο μέγεθος και ταυτόχρονα ειδημιουργείτο μέσω της ανάπτυξης και μετανάστευσης υποδομή και στην περιφέρεια, η συγκέντρωση του πληθυσμού προς την Αθήνα, παρά τις δυσοίωνες προβλέψεις των μελετητών, μειώθηκε χαρακτηριστικά και άλλα αστικά κέντρα εμφανίζουν άνθιση.

Έχει εκτιμηθεί για το 1974 (βλέπε Κανελλόπουλος (1986), σελ. 121), ότι το μέγεθος της πόλης που κατοικεί κάποιος ασκεί θετική επίδραση στο ύψος του εισοδήματός του. Αυτοί που κατοικούσαν σε αγροτικές περιοχές είχαν, *ceteris paribus*, περίπου 8% χαμηλότερο εισόδημα έναντι εκείνων που κατοικούσαν σε πόλεις με πληθυσμό 2-5 χιλιάδων. Επιπλέον, όσο μεγαλύτερη είναι η πόλη που κατοικεί κάποιος τόσο περισσότερα κερδίζει, με εξαίρεση τους δύο μεγαλύτερους δήμους, όπου ο συντελεστής παλινδρόμησης εμφανίζεται θετικός για το Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών και αρνητικός για το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης, αλλά και οι δύο είναι στατιστικά ασήμαντοι. Έτσι, ενώ η Αθήνα εμφανίζει στα αρχικά δεδομένα μέσο εισόδημα υψηλότερο κατά 21% έναντι του μέσου της χώρας, αυτή η υπεροχή εξουδετερώνεται, εάν ληφθεί υπόψη το καλύτερο εργατικό δυναμικό που έχει συγκεντρώσει καθώς και η επίδραση της ευρύτερης περιοχής. Αυτές οι εκτιμήσεις δεν αποκλείουν

την ύπαρξη αρνητικών οικονομικών κλίμακας στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών από το 1974, λόγω υπερσυγκέντρωσης οικονομικής δραστηριότητας σε σύγκριση με το μέγεθός του, πράγμα που επιδρά αρνητικά στην παραγωγικότητα της εργασίας και άρα στα εισοδήματα. Παραπέρα η ποιότητα ζωής στην Πρωτεύουσα την τελευταία εισοσσαετία έχει χειροτερεύσει αρκετά. Η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι συχνό φαινόμενο, ενώ τα κυκλοφοριακά και συγκοινωνικά προβλήματα καθημερινά.

Θα πρέπει εξάλλου να σημειωθεί ότι υψηλή συγκέντρωση του πληθυσμού στην περιοχή της πρωτεύουσας δεν έχει παρατηρηθεί μεταπολεμικά μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες Ευρωπαϊκές και μή χώρες με παραπλήσια χαρακτηριστικά. Η περιοχή του Δουβλίνου, πρωτεύουσα της Ιρλανδίας, συγκέντρωνε το 1951 το 30% του πληθυσμού της χώρας, ενώ έως το 1981 αυξήθηκε στο 37,5% (βλέπε Πίνακα 13). Η περιοχή της Λισαβώνας στην Πορτογαλία την αντίστοιχη περίοδο, από 18,4% έφτασε στο 28% του πληθυσμού της χώρας. Αλλά και στην Ισπανία τα δύο κυρίαρχα αστικά της κέντρα, η Μαδρίτη και η Βαρκελώνη, ενώ το 1951 συγκέντρωναν το 15% του πληθυσμού της χώρας, το 1981 έφτασαν στο ένα τέταρτο του πληθυσμού. Σημειωτέον ότι και σε αυτές τις χώρες η συγκέντρωση του πληθυσμού στις πρωτεύουσες, αν και αυξάνεται μέχρι το 1980, τη δεκαετία 1970 - 1980 εμφανίζει μείωση του αριθμού αύξησης, όπως συμβαίνει και με την Αθήνα. Από δε το 1981 τα

στοιχεία, που μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε, δείχνουν ότι τα παραπάνω ποσοστά έχουν μειωθεί δραστικά.

Τα στοιχεία λοιπόν δείχνουν ότι η Ελλάδα ακολουθεί τις εξελίξεις που παρατηρούνται σε χώρες με παρόμοιο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης χωρίς να εμφανίζει κάποια ιδιαιτερότητα ή ιδιομορφία. Είναι μάλλον εξωπραγματικό να υποστηρίζεται, ότι οι όποιες πολιτικές αποφάσεις, αντίθετες με τις οικονομικές δυνάμεις, θα μπορούσαν να είχαν αποτρέψει τη συγκέντρωση του πληθυσμού σε Αθήνα - Θεσσαλονίκη. Αντίθετα φαίνεται ότι τα πρόωρα επενδυτικά κίνητρα για την περιφερειακή ανάπτυξη δεν είχαν, τουλάχιστον παλαιότερα, σπουδαία αποτελέσματα (βλέπε ΚΕΠΕ, 1976). Παρενθετικά σημειώνεται ότι τα προβλήματα της περιοχής της Πρωτεύουσας και οι όποιες αρνητικές οικονομίες δεν συνδέονται τόσο με όσα έγιναν στραβά, αλλά με τις ελλείψεις σε αποχετευτικά δίκτυα, εγκαταστάσεις καθαρισμού, μετρό, δρόμους και οργάνωση κοινόχρηστων χώρων.

Προφανώς αποτελεί μεθοδολογικό σφάλμα να συγκρίνει κανείς την Ελλάδα με τις ώριμες αναπτυγμένες χώρες, οι οποίες από τη δεκαετία του 1970 εμφάνισαν μείωση της εισροής πληθυσμού στα αστικά τους κέντρα, καθώς είναι βεβαιωμένο ότι η εξέλιξη και τα χαρακτηριστικά της αστικοποίησης διαφέρουν ανάλογα με το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης [Wheaton and Shishido (1981), Long (1981)]. Καθώς μια υπανάπτυκτη χώρα αναπτύσσεται (βιομηχανοποιείται), οι πυκνοκατοικημένες περιοχές

της αυξάνουν σε πληθυσμό και σε συσσώρευση κεφαλαίου ταχύτερα από τις άλλες περιοχές, διότι εμφανίζουν οικονομίες κλίμακας στην παραγωγή, οι οποίες προξενούν περαιτέρω αυτοτροφοδοτούμενη συγκέντρωση πόρων, αυξανόμενη παραγωγικότητα, υψηλότερους μισθούς και εισοδήματα. Ωστόσο, πέρα από ένα επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, τα οικονομικά πλεονεκτήματα της συγκέντρωσης του πληθυσμού αρχίζουν να εξαφανίζονται ή ακόμη και να μετατρέπονται σε μειονεκτήματα. Έτσι τη δεκαετία του 1970 - 1980 παρατηρήθηκε αποκέντρωση πληθυσμού σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, όπως Σουηδία, Μεγάλη Βρετανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Γερμανία και Ιαπωνία. Ενώ σε άλλες με ενδιάμεσο επίπεδο ανάπτυξης (βλέπε Πίνακα 13) παρατηρήθηκε μείωση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού των πρωτευουσών και αύξηση του πληθυσμού άλλων μικρότερων πόλεων.

Θα πρέπει να αναφερθεί επίσης, ότι έχουν γίνει σε μελέτες εκτιμήσεις των προσδιοριστικών παραγόντων της εσωτερικής μετανάστευσης στη χώρας μας για την πενταετία 1966 - 1970 (Γλυτσός, 1988, κεφ. 5, Michelis, 1980). Η μεθοδολογία που ακολουθούν και οι δύο μελετητές είναι η εκτίμηση πολλαπλών παλινδρομήσεων με εξαρτημένη μεταβλητή το ποσοστό του πληθυσμού που μετακινείται από κάθε νομό και ως ανεξάρτητες διάφορες μεταβλητές διάρθρωσης της απασχόλησης, ποσοστό ανεργίας, επίπεδο εισοδήματος, συνθήκες κατοικίας και χαρακτηριστικά του πληθυσμού (ποσοστό ηλικιωμένων, ποσοστό

αγραμμάτων). Τα ευρήματα των μελετών, ιδιαίτερα του Μιχελή, είναι σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, γνωστή ως υπόδειγμα βαρύτητας (gravity modal, που αποδίδει την εσωτερική μετακίνηση σε ένα πλέγμα απωθητικών παραγόντων των περιφερειών προέλευσης και ελκτικών παραγόντων των περιφερειών προορισμού.

Μερικές παρόμοιες εκτιμήσεις, με τη χρησιμοποίηση των στοιχείων της Απογραφής Πληθυσμού του 1981, έγιναν και σε αυτήν την εργασία για την πενταετία 1976 - 1980 και ο Πίνακας 14 εμφανίζει τη μήτρα απλής συσχέτισης των χρησιμοποιουμένων μεταβλητών, ενώ ο Πίνακας 15 ορισμένες παλινδρομήσεις. Θα πρέπει όμως, κατά την αξιολόγηση αυτών των αποτελεσμάτων, να ληφθεί υπόψη ότι, όπως αναλύθηκε προηγουμένως, οι ροές της εσωτερικής μετακίνησης έχουν διαφοροποιηθεί διαχρονικά και αρκετές διαφορές μεταξύ «κέντρου» και «περιφέρειας» έχουν τουλάχιστον σμικρυνθεί. Έτσι είναι λογικό ορισμένες μεταβλητές που «ερμήνευαν» την εσωτερική μετανάστευση της περιόδου 1966 - 1970 να μην είναι εξίσου αποτελεσματικές για την περίοδο 1976 - 1980. Παρόμοια διαφοροποίηση στην ερμηνεία της φαινομενικής μετανάστευσης του πληθυσμού μεταξύ των δεκαετιών 1960 - 1970 και 1970 - 1980 διαπιστώνει και ο Τζιαφέτας (1985, σελ. 106).

Καταρχήν από τον Πίνακα 14 φαίνεται ότι οι αναχωρήσεις ως ποσοστό του πληθυσμού κάθε νομού συσχετίζονται, όπως προβλέπει η παραδοσιακή οικονομική θεωρία, θετικά με το ποσοστό των

απασχολουμένων στη γεωργία, αρνητικά με το ποσοστό των απασχολουμένων στον καθένα από τους δύο άλλους τομείς της οικονομίας καθώς και με το κατά κεφαλήν εισόδημα του νομού προέλευσης. Επίσης θετική συσχέτιση υπάρχει και με τις αναχωρήσεις της προηγούμενης δεκαετίας, γεγονός που μπορεί να ερμηνευθεί ως υστέρηση προσαρμογής του αριθμού των μεταναστών στις διαφορές μεταξύ των νομών. Ας σημειωθεί ότι, αντίθετα με την οικονομική θεωρία, το ποσοστό των αναχωρήσεων σε επίπεδο νομού συσχετίζεται θετικά με το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας άνω των 65 ετών. Παρόμοιες συσχετίσεις εμφανίζει και το ποσοστό των αναχωρήσεων από μη αγροτικές περιοχές (αστικές και ημιαστικές μαζί). Εάν περιοριστούμε στις αναχωρήσεις από τις αγροτικές περιοχές, προκύπτει ότι οι ηλικιωμένοι (65 ετών και άνω) τείνουν να έχουν μικρότερη κινητικότητα, καθώς και ότι οι αναχωρήσεις της πενταετίας 1966 - 1970 εμφανίζουν αρνητική επίδραση σε αυτές. Διαφαίνεται έτσι ότι η εσωτερική μετακίνηση επηρεάζεται από τις τοπικές ευκαιρίες απασχόλησης, καθώς και από το ύψος του εισοδήματος.

Αυτές ωστόσο οι συσχετίσεις εξασθενίζουν, όταν εκτιμώνται πολλαπλές παλινδρομήσεις με εξηρημένη μεταβλητή, το ποσοστό του πληθυσμού που αναχωρεί. Από αρκετές παλινδρομήσεις, που έγιναν, στον Πίνακα 15 εμφανίζονται μερικές που θεωρούνται αποδεκτές με βάση στατιστικά και θεωρητικά κριτήρια. Γενικά πάντως η προσαρμογή αυτών

των παλινδρομήσεων, αν και σύμφωνη με τις συσχετίσεις του Πίνακα 14, είναι μάλλον αδύναμη. Αξιοσημείωτη παρατήρηση είναι ότι μεταβλητές, οι οποίες έχουν βρεθεί στατιστικά σημαντικές για την εσωτερική μετακίνηση της πενταετίας 1966 - 1970, τώρα εμφανίζονται ασήμαντες ή οριακά σημαντικές. Αυτό μάλλον αντανακλά την εν τω μεταξύ αλλαγή της μορφολογίας και των ροών της εσωτερικής μετακίνησης. Έτσι καθίστανται αναγκαία, για την περαιτέρω, διερεύνηση των αιτίων της εσωτερικής μετακίνησης, η οποία πλέον δεν ακολουθεί μια μόνο κατεύθυνση από περιφέρεια προς μητρόπολη, ατομικά στοιχεία μετακινουμένων, όπως γίνεται ήδη στη σχετική βιβλιογραφία διεθνώς (Greenwood, 1985).

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ

Απώτερος σκοπός της ανάλυσης της εσωτερικής μετανάστευσης θα μπορούσε να ήταν η εξέταση του πώς θα επηρεασθεί η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού στο προσεχές μέλλον, λόγω εσωτερικής μετανάστευσης. Έτσι θα καθίστατο δυνατή η εκτίμηση του πληθυσμού περιφερειακά, λαμβάνοντας υπόψη και αυτόν τον παράγοντα πέρα από τη φυσική κίνηση. Η χρησιμότητα τέτοιων εκτιμήσεων είναι προφανής, μια και εκτεταμένη μετακίνηση και συγκέντρωση του πληθυσμού ανακατανέμει γεωγραφικά τις ανάγκες επενδύσεων σε σχολεία, κατοικίες, αστική υποδομή, υγεία και κοινωνική πρόνοια. Κάτι τέτοιο ωστόσο είναι προφανές ότι δεν μπορεί να γίνει κατά τρόπο απόλυτα αξιόπιστο στα πλαίσια αυτής της περιορισμένης προσπάθειας.

Από την προηγούμενη ωστόσο ανάλυση καθίσταται σαφές, ότι η διαδικασία αστικοποίησης του πληθυσμού θα συνεχιστεί, με επιβραδυνόμενο όμως ρυθμό σε σχέση με το παρελθόν. Αυτά προκύπτουν όχι μόνον από τις τάσεις του παρελθόντος αλλά και επειδή η Ελλάδα εμφανίζει χαμηλότερο ποσοστό πληθυσμού σε αστικές περιοχές έναντι των αναπτυγμένων χωρών. Έτσι μέχρι το τέλος του αιώνα διαφαίνεται ότι οι πόλεις θα συνεχίσουν να συγκεντρώνουν περισσότερο πληθυσμό.

Το κρίσιμο ερώτημα που τίθεται είναι, ποιες πόλεις θα αυξάνονται ταχύτερα λόγω εισροής πληθυσμού και ποιες θα αποδυναμώνονται λόγω εκροής πληθυσμού. Η μέχρι το 1991 εξέλιξη του πληθυσμού των πόλεων, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία, μπορεί να βοηθήσει σε αυτό το ερώτημα. Ο Πίνακας 16α εμφανίζει την εξέλιξη του πληθυσμού των 40 πόλεων με πληθυσμό 20 χιλ. και άνω το 1991, την περίοδο 1951 - 1991, ενώ ο Πίνακας 16β τις ποσοστιαίες μεταβολές του. Συγκρίνοντας την ποσοστιαία εξέλιξη του πληθυσμού μιας πόλης με την αντίστοιχη του συνόλου του πληθυσμού της χώρας, μπορεί βάσιμα να υποστηρίξει κανείς ότι, εάν η πρώτη υπερβαίνει τη δεύτερη, υπάρχει καθαρή εισροή πληθυσμού προς την πόλη και στην αντίστροφη περίπτωση υπάρχει καθαρή εκροή πληθυσμού από την πόλη. Αυτό ισχύει, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των πόλεων στη φυσική τους κίνηση (γεννήσεις μείον θάνατοι).

Προκύπτει ότι υπάρχουν 13 πόλεις, οι οποίες σε ολόκληρη την περίοδο 1951 - 1991 εμφανίζουν αύξηση του πληθυσμού υψηλότερη από το σύνολο της χώρας. Αυτές είναι οι: Πάτρα, Ηράκλειο, Λάρισα, Χανιά, Αχαρνές, Τρίκαλα, Αλεξανδρούπολη, Πτολεμαΐδα και Σαλαμίνα. Επίσης οι πόλεις Βόλος, Χαλκίδα, Ιωάννινα, Σέρρες, Κατερίνη, Κομοτηνή, Δράμα, Ξάνθη και Γιαννιτσά από τη δεκαετία 1970 - 1980 αντέστρεψαν το ρεύμα και εμφανίζουν σχετικά υψηλότερη αύξηση πληθυσμού τις δύο τελευταίες δεκαετίες, ενώ στις πόλεις Αγρίνιο, Καρδίτσα, Αίγιο, Κόρινθο, Πύργο, Μέγαρο, Ελευσίνα και Άργο αυτή η αντιστροφή παρατηρήθηκε τη δεκαετία 1980 - 1990. Υψηλότερη από τη μέση συνολική αύξηση πληθυσμού εμφανίζουν τέλος, τις δεκαετίες 1950 - 1960 και 1970 - 1980, με ενδιάμεση μικρότερη αύξηση τη δεκαετία 1960 - 1970, οι Σέρρες, Κατερίνη, Δράμα και τα Γιαννιτσά.

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν πόλεις οι οποίες εμφανίζουν σχετικά μικρότερη αύξηση πληθυσμού σε ολόκληρη την εξεταζόμενη περίοδο 1951 - 1991 (Καλαμάτα, Χίος, Μυτιλήνη), ή μόνο τις δεκαετίες 1970 - 1980 και 1980 - 1990 (Άρτα, Τρίπολη), είτε τέλος τη δεκαετία του 1980 - 1990 (Βέρροια, Κέρκυρα, Κοζάνη, Καβάλα). Στην τελευταία ομάδα ανήκουν και τα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Αυτές οι μεταβολές, ιδιαίτερα τη δεκαετία 1960 - 1970, αναμφίβολα αντανακλούν και την έντονη επίδραση της εξωτερικής μετανάστευσης και της από το 1974 παλιννόστησης.

Ο Πίνακας 16γ εμφανίζει την ποσοστιαία διαφορά μεταξύ των μεταβολών του πληθυσμού των πόλεων και του συνόλου των αστικών περιοχών (συνόλου πόλεων). Αυτή η ποσοστιαία διαφορά αποτελεί ένδειξη του βαθμού αύξησης του πληθυσμού των πόλεων, λόγω μετακίνησης. Οσάκις κάποια πόλη έχει υψηλότερη σχετική εισροή πληθυσμού λόγω μετακίνησης, εμφανίζει θετικό ποσοστό και αρνητικό, εάν η προς αυτή μετακίνηση είναι μικρότερη από τη μέση. Οι πόλεις που έχουν θετικά ποσοστά στη δεκαετία 1980 - 1990 (τελευταία στήλη Πίνακα 16γ) είναι οι: Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος, Λάρισα, Χανιά, Ιωάννινα, Χαλκίδα, Αχαρνές, Κατερίνη, Βέροι, Ξάνθη, Κοζάνη, Πτολεμαίδα και Καστοριά.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι πόλεις με πρόσφατη πληθυσμιακή άνθηση θα συνεχίσουν να αυξάνονται, με επιβραδυνόμενο όμως ρυθμό, λόγω μετακίνησης πληθυσμού προς αυτές. Αυτή η προοπτική δεν πρέπει ωστόσο να αγνοεί τα περιθώρια που υπάρχουν και στις πόλεις με πληθυσμιακή αποδυνάμωση, ιδιαίτερα εάν βοηθηθούν με μέτρα πολιτικής (δημόσιες επενδύσεις, εθνικά έργα), για να αντισταφεί το ρεύμα και να ξεπεραστούν οι όποιες τυχόν αρνητικές οικονομικές και να παρατηρηθεί καθαρή εισροή πληθυσμού. Κρίσιμο παράγοντα για τις πληθυσμιακές προοπτικές των διαφόρων πόλεων φαίνεται τέλος ότι αποτελούν οι πρόσφατες δυσμενείς συνθήκες που επικρατούν σε τοπικές αγορές εργασίας. Η εμφάνιση υψηλού σχετικά ποσοστού ανεργίας σε συγκεκριμένα αστικά κέντρα την τρέχουσα δεκαετία, λόγω κλεισίματος

ζωτικών για την πόλη βιομηχανιών, καθιστά την εκτίμηση των πληθυσμιακών τους προοπτικών ιδιαίτερα δυσχερή και αβέβαιη.

10. Επιπτώσεις της εσωτερικής μετανάστευσης

Η όλο και διευρυνόμενη εσωτερική μετανάστευση έχει εξαιρετικά αρνητικές συνέπειες, τόσο δημογραφικές όσο οικονομικές και κοινωνικές, κι αυτό, όχι μόνο γιατί συμβάλλει στη μετακίνηση ολόκληρης της ετήσιας αύξησης του αγροτικού πληθυσμού και τον μειώνει σε απόλυτους αριθμούς και σε ποσοστά. Μια και προβάλλεται ο αστικός τρόπος ζωής σαν κυρίαρχος, το μειονέκτημα έγκειται στο ότι ο μετακινούμενος αγροτικός πληθυσμός δεν αστικοποιείται «επί τόπου», δεν ισχυροποιούνται δηλαδή τα μικρά και μεσαία αστικά κέντρα. Αντίθετα, παραμένουν στάσιμα ή και καταγράφουν πολλές φορές μείωση του πληθυσμού τους, παρακμάζοντας δημογραφικά.

Τα μεταπολεμικά χρόνια συνεχίζεται εντονότερη η άνιση αστικοποίηση όπως άρχισε κατά τη μεσοπόλεμη περίοδο. Η αγροτική έξοδος, συνυφασμένη όπως αναφέραμε αμεσότερα με τα απωθητικά αίτια της υπαίθρου παρά με τους ελκυστικούς παράγοντες της μεγάλης πόλης, κατευθύνεται προς την πληθωρική Πρωτεύουσα και Συμπρωτεύουσα, λιγότερο προς τα μεγάλα περιφερειακά κέντρα, όπως η Πάτρα, ο Βόλος, το Ηράκλειο ή η Καβάλα, και ελάχιστα προς τα μικρά επαρχιακά κέντρα, τα περισσότερα από τα οποία παραμένουν πληθυσμιακά στάσιμα, χρησιμεύοντας σα γέφυρα, σαν πρώτος σταθμός μετακίνησης προς την Αθήνα.

Το φαινόμενο της υπερσυγκέντρωσης του πληθυσμού στην Αθήνα δίνει και το μέτρο της άνισης αστικοποίησης, της άνισης δημογραφικής συμπεριφοράς μεταξύ πόλης και υπαίθρου.

Άνιση δημογραφική συμπεριφορά

Η μαζική αγροτική έξοδος που μετατρέπεται βασικά σε συγκέντρωση πληθυσμού στην Αθήνα, πέρα από το πρόβλημα της καθολικής πια ερήμωσης της υπαίθρου που δημιουργεί, είναι μια βασική αιτία της έκτασης που παίρνουν σήμερα τα δημογραφικά φαινόμενα : ή υπογεννητικότητα και ή πληθυσμιακή γήρανση.

Την αιτιώδη συνάρτησή της με τα δημογραφικά αυτά φαινόμενα την εξετάσαμε ήδη. Για την γενικότερη αρνητική της επίδραση στην ύπαιθρο δε χωρεί καμμία αμφιβολία.

Είναι χαρακτηριστική η μείωση του ημιαστικού και αγροτικού πληθυσμού σε απολύτους αριθμούς και σε ποσοστά κατά τη δεκαετία 1961-71 : από 57% σε 47%, 660.000 κάτοικοι υπαίθρου λιγότεροι, αν δεχτούμε ότι τα ημιαστικά κέντρα της χώρας παρομοιάζονται περισσότερο προς τα χωρία παρά τις πόλεις. Οι 145 κωμοπόλεις και μικρές πόλεις, που είναι το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο της επαρχίας καταρρέουν. Ακόμα και μεσαία και μεγάλα αστικά κέντρα παρουσιάζουν στάσιμο ή ελάχιστα αυξανόμενο πληθυσμό κατά την ίδια περίοδο, κι αυτό σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα :

στην Κρήτη : το Ρέθυμνο

στην Ήπειρο : η Πρέβεζα

στη Θεσσαλία : ο Τύρναβος

στα Νησιά του Αιγαίου : η Μυτιλήνη και η Ερμούπολη.

στη Στερεά Ελλάδα : το Αγρίνιο, η Θήβα και το Μεσολόγγι.

στην Πελοπόννησο : η Καλαμάτα, ο Πύργος, η Αμαλιάδα, η Σπάρτη.

στη Μακεδονία και Θράκη : οι Σέρρες, η Δράμα, η Κατερίνη, η Κομοτινή, τα Γιαννιτού, η Έδεσσα, η Φλώρινα, η Ορεστιάδα και το Κιλκίς.

Όταν κατά συνέπεια γίνεται λόγος για αστικοποίηση, πρέπει να γνωρίζουμε ότι δεν είναι μία ομοιόμορφη μετακίνηση και συγκέντρωση πληθυσμού στο χώρο, αλλά βασικά μια διαδικασία που καταλήγει να ωφελεί μόνο ορισμένα αστικά κέντρα.

Κατά την 20ετία 1951-71, ο πληθυσμός των 54 ελληνικών πόλεων αυξήθηκε κατά 265.000 δηλαδή με ρυθμό 1% το χρόνο, ρυθμό που αντιστοιχεί περίπου στη φυσική του αύξηση. Αντίθετα, τα Π.Σ. της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, κατά την ίδια εικοσαετία αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 4,3%, δηλαδή υπερτετραπλάσιο του μέσου όρου των άλλων πόλεων.

Παρά τον αυξανόμενο κάθε χρόνο περιορισμό των γεννήσεων και την αύξηση του μέσου αριθμού των παιδιών κατά γυναίκα. Κατά τη δεκαετία 1961-70, η αναλογία αυτή πέρασε από 1,82 σε 2,12, δηλαδή αύξηση 16%, ενώ όλα τα άλλα γεωγραφικά

διαμερίσματα, εκτός της Κρήτης, γνώρισαν σοβαρή μείωση, από -2,2% στα νησιά του Αιγαίου, μέχρι -25,6% στην Ήπειρο.

Κατά μη εξακριβωμένες ακόμα πληροφορίες, ο πληθυσμός της Πρωτεύουσας, όπως και ο πληθυσμός των άλλων μεγάλων αστικών κέντρων, έπαψε κατά τα τελευταία έτη να αναπαράγεται, δηλαδή ο μέσος αριθμός παιδιών κατά γυναίκα έπεσε κάτω από τον οριακό δείκτη 2,1. Η πληροφορία αυτή θα ελεγχθεί από τα δεδομένα της απογραφής του 1981.

Πίνακας

Γεωγραφική κατανομή του δείκτη γονιμότητας 1961-71
(μέσος αριθμός παιδιών κατα γυναίκα 15-49 ετών)

γεωγραφικό διαμέρισμα	1961	1971	διαφορά %
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	1,82	2,12	+ 16,3
Υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα	2,65	2,56	- 3,2
Πελοπόννησος	2,69	2,46	- 8,6
Νησιά Ιονίου	2,42	2,19	- 9,5
Ήπειρος	2,92	2,17	- 25,6
Θεσσαλία	2,46	2,34	- 4,6
Μακεδονία	2,52	2,21	- 12,3
Θράκη	3,12	2,47	- 20,7
Νησιά Αιγαίου	2,42	2,37	- 2,2
Κρήτη	2,45	2,67	+ 8,8
Σύνολο	2,40	2,29	- 4,8

Εκείνο που δεν στερείται σημασίας είναι ότι η ετερόφωτη δημογραφική ευρωστία της Πρωτεύουσας, οφειλόμενη στην

εσωτερική μετανάστευση και στους εγκαθιστάμενους σ' αυτή παλιννοστούντες μετανάστες, δεν προδικάζεται μακροχρόνια. Οι δημογραφικές αυτές πηγές δεν είναι ανεξάντλητες, προοδευτικά ο τύπος της ολιγομελούς οικογένειας, της αποκαλούμενης πυρηνικής, παίρνει συνεχώς και μεγαλύτερες διαστάσεις.

Άνιση αστικοποίηση

Αν η υπερσυγκέντρωση πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα φαίνεται να αρχίζει τελευταία να υποχωρεί σε ορισμένες βιομηχανικές χώρες (ΗΠΑ, Γαλλία, Δ.Γερμανία, Βέλγιο), το γεγονός αυτό δεν παύει να είναι καθοριστικό στην Ελλάδα. Η οικονομική ύφεση της αρχής της δεκαετίας του '70, από τη μία ανέκοψε την εξωτερική μετανάστευση μετατρέποντάς τη σε εσωτερική, από την άλλη ενίσχυσε την αστικοποίηση μέσω της παλιννόστησης, μια και περιορισμένος αριθμός επαναπατριζόμενων εγκαθίσταται στον τόπο καταγωγής του.

Με την εσωτερική μετακίνηση συμβαίνει ό,τι και με την εξωτερική. Η επαρχία τιμωρείται, χάνει τα πιο δραστήρια στοιχεία της, συχνά και τα πιο επιχειρηματικά. Δεν στερείται μόνο σοβαρών κρατικών επενδύσεων προς όφελος των μεγάλων πόλεων, αλλά γίνεται φτωχότερη στερούμενη της εργασίας των νέων της.

Για το καθαρά οικονομικό κόστος αυτής της αφαιμάξης - από,τι γνωρίζουμε - δεν υπάρχουν ελληνικοί υπολογισμοί. Με

βάση ορισμένες γαλλικές εκτιμήσεις, μια αγροτική οικογένεια που εγκαθίσταται σε μία μεγάλη πόλη, επιβαρύνει το δημόσιο με συμπληρωματικές δαπάνες αστικού εξοπλισμού (σχολεία, νοσοκομεία, μεταφορικά μέσα, οδοποιΐα, κλπ.) τουλάχιστο 20.000 γαλλικών φράγκων, δηλ. 200.000 δραχ. περίπου. Δεδομένου ότι, σύμφωνα με επίσημους υπολογισμούς, οι μετακινούμενοι από την επαρχία προς την Αθήνα αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των 120.000 κάθε χρόνο νέων κατοίκων της, είναι επόμενο να συμπεράνουμε ότι η υπανάπτυκτη ύπαιθρος χρηματοδοτεί την Αθήνα με ετήσιο ανθρώπινο κεφάλαιο που αντιπροσωπεύει αρκετά δισεκατομμύρια δραχμές. Το σύνολο της δαπάνης αυτής στο οποίο δεν περιλαμβάνεται το κοινωνικό κόστος, μας δίνει μια αμυδρή εικόνα των οικονομικών επιπτώσεων του γιγαντισμού της Αθήνας.

Εξάλλου, η άνιση αστικοποίηση και υπερσυγκέντρωση ανθρώπων και δραστηριοτήτων, παράλληλα με την υπερπροσφορά που παρατηρείται σε ορισμένα επαγγέλματα, όπως γιατρών, δικηγόρων ή μηχανικών, οδηγεί σε πτώση της παραγωγικότητας και σε πληθωριστικές υπερκαταναλωτικές τάσεις. Οι συνέπειες ενός υπερβολικά διογκωμένου τριτογενή αστικού τομέα απασχόλησης είναι γνωστές.

Η ελληνική ύπαιθρος, λόγω της χαμηλής της πληθυσμιακής πυκνότητας, συγκριτικά με τις βαλκανικές χώρες αλλά και με τις χώρες της ΕΟΚ (με μοναδική εξαίρεση την Ιρλανδία), λόγω της εγκατάλειψης γεωργικών εκτάσεων και γήρανσης του οικονομικά

ενεργού της πληθυσμού, εμφανίζει ένα οξύ πρόβλημα περιφερειακής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με πρόσφατη απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος, τα προβλήματα που έχει δημιουργήσει η υπερβολική συγκεντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων στην Πρωτεύουσα και στη Θεσσαλονίκη, οξύνονται βαθμιαία με επιζήμιες επιπτώσεις στο χώρο και την οικονομία. Κι αυτό, με την εγκατάλειψη και φθορά της υπαίθρου και την υποτονική λειτουργία της οικονομικής κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής στις άλλες πόλεις, και με το ασφυκτικό αδιέξοδο και την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής στην Πρωτεύουσα και Θεσσαλονίκη.

Γίνεται κατά συνέπεια παραδεκτό ότι τα πλεονεκτήματα μιας ατομικής κινητικότητας του εργατικού δυναμικού προς το εσωτερικό εξουδετερώνει σήμερα η μαζική μετακίνηση, προκαλώντας τρία αλληλοεξαρτώμενα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα:

- ανορθολογική κατανομή πληθυσμού και δραστηριοτήτων.
- υπερσυγκέντρωση οικονομικών, κοινωνικών και εκπολιτιστικών λειτουργιών,
- υποβάθμιση ποιότητας ζωής.

Για την επαρχία, οι συνέπειες της ανισορροπίας μεταξύ πόλης και υπαίθρου διευρύνονται με την

- επιτάχυνση της υπογεννητικότητας και της γήρανσης των μικρών επαρχιακών πόλεων και του αγροτικού πληθυσμού.
- υποασχόληση των ανθρώπων και των οικονομικών πόρων,

- απώλεια παραγωγικών δυνάμεων.

Οι επιπτώσεις της πληθυσμιακής υπερσυγκέντρωσης, όπως επισημαίνει από το 1975 η Συνδιάσκεψη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Ευρώπης, είναι :

- η αύξηση του οικονομικού και κοινωνικού κόστους.
- η άνοδος της τιμής των οικοπέδων και κατά συνέπεια των ενοικίων και του κόστους ζωής.
- η ανάγκη μόνιμης αναπροσαρμογής και αύξησης του αστικού εξοπλισμού.
- ένας διαρκής αγώνας κατά της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και των συνθηκών ζωής.

Αυτό σημαίνει ότι, οι αστικές υπερτροφικές συγκεντρώσεις, αυξάνοντας το κοινωνικό κόστος λειτουργίας και οργάνωσής τους, γίνονται όλο και πιο ασύμφορες για το κοινωνικό σύνολο σε σύγκριση με τα μικρότερα αστικά κέντρα. Η προοδευτική εγκατάλειψη όχι μόνο άγονων και οριακών οικονομικά επαρχιών, αλλά και δυναμικών πλούσιων αγροτικών περιοχών, μειώνει μακροχρόνια το ρυθμό ανάπτυξης καθώς και το συνολικό εθνικό προϊόν. Δεν πρέπει επίσης να παραγνωρίζεται ότι η εγκατάλειψη ακριτικών περιοχών δημιουργεί αναπόφευκτα εθνικούς κινδύνους, εκεί βέβαια όπου ο γεωπολιτικός χάρτης δεν είναι εντελώς σταθεροποιημένος.

Μετά τη σύσταση του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, γίνεται συστηματικά λόγος για οικονομική και βιομηχανική αποκέντρωση, όχι όμως και για δημογραφική πολιτική και πληθυσμιακή αποκέντρωση, παρά τη σημασία της

αλληλεπίδρασης οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων. Στη βασική αυτή ασυνέπεια οφείλεται περισσότερο ή εσφαλμένη θεμελίωση των δετών ή μακροχρόνιων οικονομικών προγράμμάτων που εξαγγέλλονται και ποτέ δεν υλοποιούνται.

Απάντηση στην άνιση αστικοποίηση είναι μόνο ο χωροταξικός σχεδιασμός, τόσο σε εθνικό όσο σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Είναι ευθύνη της πολιτικής εξουσίας.

Η σχέση εσωτερικής μετανάστευσης και περιφερειακής ανάπτυξης, με την έννοια του προγραμματισμού και σχεδιασμού, είναι δυνατό να καταστεί ευεργετική εφόσον ανακοπεί η μαζική μετακίνηση. Γίαιυτό, η ισορροπία των δημογραφικών δυνάμεων της επαρχίας επιβάλλεται να αποτελέσει το βασικό υπόβαθρο της αναδιοργάνωσης και δραστηριοποίησης της υπαίθρου για ένα ανώτερο επίπεδο ζωής. Υπάρχει κάποιο κατώφλι ζωτικότητας που δεν είναι επιτρεπτό να ξεπεραστεί, γιατί πέρα από το επίπεδο αυτό οι δυνατότητες περιφερειακής ανάπτυξης ελαχιστοποιούνται και ο αγροτικός κόσμος παραμένει το κύριο θύμα της δημογραφικής πρόκλησης.

II. Επιπτώσεις εξωτερικής μετανάστευσης.

Εξαιρετικά σημαντικές οι συνέπειες της εξωτερικής μετανάστευσης, συνδέονται άρρηκτα τόσο με τα βασικά προβλήματα της χώρας προέλευσης όσο και της χώρας προορισμού των μεταναστών. Δύο είναι τα ενδιαφερόμενα σε κάθε χώρα μέρη : το κοινωνικό σύνολο και ο μετανάστης. Τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από τη

μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από τη μετανάστευση κατανέμονται άνισα ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα αυτά μέρη. Ιδιαίτερα σημαντικά εμφανίζονται τα μειονεκτήματα για τους μετανάστες και τη χώρα προέλευσής τους όταν η μετακίνηση παίρνει μαζική μορφή, όπως συμβαίνει μεταπολεμικά στην Ελλάδα, χώρα, που σε σχέση με τον πληθυσμό της, κατέχει στη μεταναστευτική κίνηση προς τη Δ.Γερμανία «μόνιμα το προβάδισμα και σε σημαντική διαφορά από όλες τις άλλες χώρες στην εξαγωγή αυτού του προϊόντος».

Συνεχής και συστηματική έρευνα για τις επιπτώσεις της μεταναστευτικής κίνησης κατά κανόνα υπάρχει μόνο στις χώρες υποδοχής, κατόπιν της διαπίστωσης, αντίθετα συχνά από,τι προβάλλεται, ότι η είσοδος ξένης εργατικής δύναμης ουσιαστικά συμβάλλει στην οικονομική τους ανάπτυξης και στην ενίσχυση της δημογραφικής τους ισορροπίας.

Συνοψίζοντας ορισμένες γενικές διαπιστώσεις και παρατηρήσεις σχετικά με τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα του αποκαλούμενου «μεταναστευτικού ισοζυγίου», καταλήξαμε στον επόμενο σχηματισμό πίνακα. Δεν τα κατατάσσει αξιοκρατικά, ούτε έχει την απαίτηση να τα εξαντλεί. Τα μνημονεύει ενδεικτικά.

Πίνακας 3.

Μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα εξωτερικής μετανάστευσης

μειονεκτήματα
πλεονεκτήματα

A. Χώρα προέλευσης

- Κόστος αξίας μετανάστη	- Μεταναστευτικά εμβάσματα
- Κάμψη των επενδύσεων	- Πρόσκαιρη εκτόνωση ανεργίας και υποαπασχόλησης
- Επιτάχυνση υπογεννητικότητας	- Οικονομική ενίσχυση
- Πληθυσμιακή γήρανση	- αγροτικής οικογένειας
- Κατακερματισμός οικογένειας	- Τεχνολογική «κατάρτιση»
- Άνιση αστικοποίηση	
- Εγκατάλειψη αγροτικού χώρου	
- Εκλεκτική απώλεια ανθρώπινης αξίας.	

B. Χώρα προορισμού.

- Δαπάνες για :
επιλογή μεταναστών
υγεία και εκπαίδευση
κατοικία	- Απόκτηση αδάπανης
εργατικής δύναμης.
- Εξαγωγή συναλλάγματος	- Εξισορρόπηση αγοράς
εργασίας.
- Επαγγελματικές και φυλετικές
διακρίσεις.	- Πληθυσμιακή ενίσχυση
- Ανισορροπία φύλων και
πληθυσμιακής σύνθεσης	- Αύξηση γονιμότητας και
γεννητικότητας.
	- Εκλεκτική επιλογή ανθρώ-
πινης αξίας.
-

Από τον παραπάνω πίνακα συνάγονται ορισμένες επιπτώσεις της μετανάστευσης, που θα χωρίσουμε σε πληθυσμιακές και οικονομικές, ανεξάρτητα από το ότι είναι στενά συνυφασμένες και δύσκολα ξεχωρίζουν.. Από τις οικονομικές επιπτώσεις, το σημαντικότερο «κονδύλι» κερδών και

ζημιών αφορά το ανθρώπινο κεφάλαιο, το κόστος δηλαδή που βαραίνει τους γονείς και την πολιτεία για την ανατροφή, εκπαίδευση και κατάρτιση ενός ανθρώπου από τη γέννησή του ως την ενηλικίωση ή την είσοδό του στην εργασία.

Τα μεταναστευτικά εμβάσματα και η τεχνολογική κατάρτιση των μεταναστών, το πρόβλημα δηλαδή αν οι παλιννοστούντες εισάγουν τεχνολογία, θα μας απασχολήσει στη συνέχεια, παράλληλα με μία σύντομη αναφορά στη νέα μορφή μετακίνησης εργαζομένων που είναι η μετανάστευση επιστημόνων, και στο γεγονός ότι η Ελλάδα σαν χώρα μετανάστευσης βρίσκεται σήμερα στο σημείο να «εισάγει» ξένη εργατική δύναμη, φτηνότερη από τη δική της.

Δημογραφική ανισορροπία

Τα πιο σημαντικά μειονεκτήματα της εξωτερικής μετανάστευσης συνοψίζονται στους ακόλουθους τρεις δημογραφικούς συντελεστές :

- την ανισορροπία των φύλων,
- τον κατακερματισμό της οικογένειας,
- τη δημογραφική γήρανση

Προκαλώντας την ανισορροπία των φύλων, το διαχωρισμό των μελών της οικογένειας, την απομάκρυνση κατά την αναπαραγωγική ηλικία και μεταφέροντας στην επαρχία την εμπειρία του «οικογενειακού προγραμματισμού», τη νοοτροπία της οικογένειας των βιομηχανικών χωρών με περιορισμένο αριθμό ή χωρίς παιδιά οικογένεια, η έντονη μεταναστευτική

κίνηση δίνει τη «χαριστική βολή» στον εκούσιο περιορισμό της ελληνικής γεννητικότητας.

Η δυσμενής δημογραφική επίδραση γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στην επαρχία από όπου προέρχονται κατά μεγάλη αναλογία οι μετανάστες. Το οικογενειακό ξερίζωμα επηρεάζει την πτώση της γονιμότητας και εξαιτίας της επιταχύνει τη γήρανση του πληθυσμού. Κατά τη δεκαετία 1961-71, η αύξηση της αναλογίας της γήρανσης εξαιτίας της εξωτερικής μετανάστευσης, υπολογίζεται σε 1,2% του συνόλου του πληθυσμού, δηλαδή σε πρόσθετο βάρος 106.000 ηλικιωμένων στους ώμους ενός ολιγαριθμότερου ενεργού πληθυσμού και άρα μεγαλύτερης επιβάρυνσης του κόστους εργασίας.

Η μετανάστευση δεν αυξάνει τη γήρανση μόνο έμμεσα, ενισχύοντας την υπογεννητικότητα. Ασκει και άμεση επίδραση στη γήρανση από το γεγονός ότι σημαντικός αριθμός από τους μετανάστες, των υπερπόντιων προπαντός χωρών, παλιννοστούν σε προχωρημένη ηλικία.

Η επίδραση στηνάνιση αστικοποίηση και ιδιαίτερα στην πληθυσμιακή υπερσυγκέντρωση στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, στην Πρωτεύουσα και στη Θεσσαλονίκη, είναι μια από τις σημαντικότερες δημογραφικές επιπτώσεις της μετανάστευσης. Οι παλιννοστούντες σπάνια επανέρχονται στην επαρχία που εγκατέλειψαν. Από την επαρχιακή κωμόπολη προτιμούν τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου έχουν ήδη καταθέσει τις οικονομίες τους επιδιώκοντας μια οποιαδήποτε δραστηριότητα που να μην απαιτεί ειδίκευση.

Οι στεγαστικές και επαγγελματικές δυσχέρειες που συναντούν οι επαναπατριζόμενοι στην πόλη ασκούν αποφασιστική επίδραση για τη μη θεμελίωση οικογένειας. Αναβάλλουν να παντρευτούν και παντρευόμενοι να αποκτήσουν απογόνους. Μετά μικρό χρονικό διάστημα ζωής στο δυτικό περιβάλλον, προσφεύγουν πιο συχνά στην αντισύλληψη.

Κόστος αξίας του μετανάστη.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι οι πιο γνωστές και αξιόλογες μελέτες για το οικονομικό κόστος γενικά του ανθρώπου και ειδικότερα του μετανάστη, οφείλονται σε ερευνητές των χωρών που δέχονται μετανάστες και σπανιότερα των χωρών προέλευσης. Είναι εύλογο να συνδεθεί με τα οικονομικά και δημογραφικά οφέλη που προσφέρει η μετανάστευση στις χώρες εισδοχής και το εκδηλούμενο σ' αυτές επιστημονικό ενδιαφέρον, αντίθετα προς την περιορισμένη ανησυχία των χωρών που εξάγουν ανθρώπινο δυναμικό : Η συνάρτηση αυτή δεν επιδέχεται πολλούς ενδοιασμούς.

Κατά τους υπολογισμούς των Dublin και Lotka, που έγιναν για μία αμερικάνικη οικογένεια το 1935-36 με μέσο εισόδημα 2.500 δολάρια, το συνολικό κόστος ενός νέου 18 ετών έφτανε κατά ανώτατο όριο τα 7.786 δολάρια και κατανεμόταν σε ποσοστά ως εξής :

Γέννηση	3,9%		
Διατροφή	29,3%	Εκπαίδευση	1,1%

Ένδυση	9,1%	Μεταφορές, ψυχαγωγία	
Ιατρικές φροντίδες	3,8%	ψυχαγωγία	14,5%
Κατοικία	34,1%	Διάφορα	4,2%

Κατά τους υπολογισμούς του A. Saunv , το κόστος ενός νέου ανθρώπου ανέρχεται σε 5,5 χρόνια εργασίας, χωρίς να συνυπολογίζονται οι μη αμειβόμενες οικογενειακές φροντίδες.

Δεδομένου ότι το σύνολο της καθαρής μετανάστευσης, δηλαδή η υπεροχή εκείνων που μετανάστευσαν από τους παλιννοστούντες κατά την περίοδο 1951-76, ανέρχεται σε 644.600 άτομα, με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, μπορούμε να πούμε πως η οικονομική συνεισφορά σε ανθρώπινο κεφάλαιο από μια «υπό ανάπτυξη» χώρα σαν την Ελλάδα, προς τις βιομηχανικές χώρες ξεπέρασε κατά πολλές δεκάδες δισεκατομμύρια δολάρια το σύνολο των εμβασμάτων που δέχτηκε, χωρίς να ξεχνάμε ορισμένες παρενέργειες, όπως π.χ. την πίεση που μπορεί να ασκήσει μία χώρα προορισμού προς μία χώρα προέλευσης για ομαδική παλιννόστηση.

Ανάλογος υπολογισμός έγινε το 1972 , όταν η καθαρή μετανάστευση ανερχόταν σε 45.000 άτομα το χρόνο. Με βάση το τότε μέσο ημερομίσθιο που ήταν 160 δρχ. η ετήσια δαπάνη υπολογίστηκε σε 48.000 δρχ. κατά μετανάστη. Το ποσό αυτό, πολλαπλασιαζόμενο επί 6 χρόνια δαπάνης ανατροφής και κατάρτισης, ανεβάζει το ανθρώπινο κόστος του μετανάστη σε 288.000 δρχ. Δεδομένου ότι το σύνολο των μεταναστών της περιόδου 1952-72 υπολογιζόταν τότε σε 800.000, το σύνολο του προσφερόμενου από την Ελλάδα ανθρώπινου κεφαλαίου

ανερχόταν σε 232 δισεκατομμύρια δρχ. δηλαδή 8 δισεκατομμύρια δολλάρια ήτοι είκοσι φορές πάνω από τα ετήσια μεταναστευτικά εμβάσματα, που ήταν για το 1977 της τάξης των 400 εκατομμυρίων δολλαρίων.

Στη μονομερή αυτή συνεισφορά σε ανθρώπινο κεφάλαιο, οφείλεται, κατά τον A.Saunv , μία «αντισταθμιστική υποχρέωση» από τις χώρες υποδοχής. Ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μαζική μετανάστευση . «Δεν είναι σωστό η χώρα εισδοχής να κρατά για λογαριασμό της όλη την ωφέλεια από τη μετανάστευση, χωρίς καμιά άμεση αποζημίωση της χώρας προέλευσης των μεταναστών. Η συμπληρωματική αυτή αποζημίωση θα μπορούσε ακριβώς να χρησιμεύσει για τη σύσταση εργαστηρίων, τεχνικού εξοπλισμού, κλπ.». Όλες οι χώρες της Δ.Ευρώπης, με επικεφαλής τις Η.Π.Α., οφείλουν κατά σημαντικό μέρος την οικονομική τους ανάπτυξη στο συστηματικό «κορυφολόγημα» ανθρώπων του πνεύματος και της χειρωνακτικής εργασίας.

Μεταναστευτικά εμβάσματα.

Οι Έλληνες που εργάζονται στο εξωτερικό αποτελούν ένα από τα πιο δραστηριοποιημένα τμήματα του εργατικού μας δυναμικού και η συμβολή τους στις εξελίξεις της ελληνικής οικονομίας είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτη».

Παραφράζοντας τον Τσώρτσιλ, «η δημοκρατία είναι το χειρότερο σύστημα διακυβέρνησης, αν εξαιρέσουμε όλα τα άλλα», θα λέγαμε πως τα μεταναστευτικά εμβάσματα αποτελούν

το αναμφισβήτητο όφελος της μετανάστευσης, αν εξαιρέσουμε όλα τα μειονεκτήματά της.

Πράγματι, τα μεταναστευτικά εμβάσματα είναι σημαντική πηγή άδηλων πρόων και συνέβαλαν στη μεγιστοποίησή της αν η μετανάστευση σαν «αναπόφευκτο γεγονός», συνέπιπτε με την έναρξη μιας δημογραφικής ευρωστίας και δεν λειτουργούσαν σαν αντίβαρο, συγκαλύπτοντας τις αρνητικές επιπτώσεις της μαζικής διασποράς.

Επιπλέον, τα μεταναστευτικά εμβάσματα - που αντιπροσωπεύουν μικρό μέρος της παραγωγικής ικανότητας του εργατικού δυναμικού - μετατρέπουν την αγροτική οικογένεια σε παθητικό εισοδηματία της μεταναστευτικής επιταγής, διαιωνίζοντας την υποαπασχόληση, αποδυναμώνοντας τις παραγωγικές επενδύσεις, ενώ παράλληλα το κράτος αποφεύγει κατ'αυτό τον τρόπο μία ενεργότερη παρέμβαση για τη στήριξη του αγροτικού εισοδήματος. Εξάλλου, τα μεταναστευτικά εμβάσματα μειώνονται με την πάροδο του χρόνου, ακολουθώντας τη χαλάρωση των συγγενικών δεσμών του μετανάστη και εξαφανίζονται ολοκληρωτικά μετά τη δεύτερη γενιά. Διακόπτονται με τη μόνιμη εγκατάσταση και δημιουργία οικογένειας στον τόπο προορισμού. Τα εξοικονομούμενα κεφάλαια των μεταναστών παραμένουν κατά μεγάλη αναλογία τοποθετημένα στις τράπεζες του εξωτερικού και σπάνια ή κάτω από προνομιακούς όρους παίρνουν το δρόμο της παλιννόστησης.

Πίνακας 32

Καθαρή εισροή συναλλάγματος από τους Έλληνες
εργαζόμενους του εξωτερικού

έτος	εκατομ. δολλάρια	% του εθνικού εισοδή- ματος	% καθαρή κίνηση καταθέσεων των Ελλήνων του εξωτερικού
1969	410,3	5,3	6,8
1970	513,8	5,8	11,5
1971	727,8	7,4	18,7
1972	994,2	8,8	25,6
1973	1.265,5	8,4	26,6
1974	1.163,8	6,6	27,9
1975	1.428,9	7,5	32,3
1976	1.631,2	7,9	38,5
1977	1.901,2	8,0	40,8
1978	1.969,5	7,0	42,5

1) Στο ίδιο. Περιλαμβάνονται τα εμβάσματα των μεταναστών και των ναυτικών. Επίσης περιλαμβάνεται η καθαρή κίνηση των καταθέσεων τους σε συνάλλαγμα, το ύψος των καταθέσεων που δραχμοποιήθηκαν και η εισροή συναλλάγματος για την αγορά ακινήτων.

Το μεταναστευτικό ρεύμα, έγραφε εδώ και εξήντα χρόνια ο καθηγητής Α. Ανδρεάδης, εξουδετερώνει και τα ολίγα οικονομικά ωφέλη που αποφέρει, γιατί τα χρήματα που στέλνουν οι μετανάστες, όσο σημαντικά και αν είναι, δεν συγκρίνονται με τον πλούτο που θα μπορούσαν να παράγουν τόσες χιλιάδες εργατικά χέρια ικανά να χρησιμοποιηθούν στον τόπο τους.

Σήμερα, με τη στέρηση της αγροτικής πληθυσμιακής πηγής, στερεύουν και τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Έχουν κι αυτά τη

σφραγίδα της προσωρινότητας, όπως οι ίδιοι οι μετανάστες, κάτι που θυμίζει η εκφραστική στη γερμανική ονομασία τους : Gastarbeiter, φιλοξενούμενοι εργάτες.

Τα εμβάσματα, όχι μόνο δεν συνέβαλαν σε παραγωγικές επενδύσεις, αλλά τουναντίον βοήθησαν στην κάμψη των επενδύσεων στις χώρες προέλευσης των μεταναστών. Αναφορικά με το σημείο αυτό υποστηρίζεται ότι, η μετανάστευση δημιουργώντας έλλειψη εργατικών χεριών όχι μόνο μπορεί να επηρεάσει επιζήμια την τάση για επενδύσεις και την ανάπτυξη της χώρας αλλά και να θέσει σε κίνδυνο τη νομισματική ισορροπία της χώρας εξαγωγής προκαλώντας μία διαδικασία πληθωρισμού κόστους.

Παραπλήσιο επιχείρημα υποστηρίζεται και από άλλη άποψη: «με την εξαγωγή του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού, με βασικό σκοπό ν' αποφευχτούν κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα, χάθηκε η ευκαιρία να αξιοποιηθεί ένας παραγωγικός συντελεστής που το κόστος του ήταν ακόμα χαμηλό, σε σύγκριση με τις βιομηχανικές χώρες, σε μια περίοδο που οι διεθνείς ανταλλαγές βασίζονταν ακόμα σε μεγάλο βαθμό στην αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος. Η σχετικά μικρή σε έκταση αύξηση της απασχόλησης στο βιομηχανικό τομέα στην περίοδο μετά το 1960, δείχνει ότι η βιομηχανική άνοδος δεν στηρίχτηκε στη χρησιμοποίηση ενός από τους βασικούς συντελεστές παραγωγής που διέθετε η χώρα, αλλά στη χρησιμοποίηση κεφαλαίου που βασικά έπρεπε να εισαχθεί».

Η αρνητική συνέπεια της μετανάστευσης στον τομέα των επενδύσεων κεφαλαίων στη χώρα προέλευσης είναι καταφανής εφόσον η μετανάστευση είναι ομαδική και προκαλεί έλλειψη εργατικού δυναμικού.

Σχετικά με τα ωφέλη που αποκομίζει από τη μετανάστευση μια χώρα προορισμού, όπως είναι η Δ.Γερμανία, ο J.Galbraith γράφει : «αν οι μετανάστες έφευγαν, η γερμανική οικονομία θα αντιμετώπιζε μεγάλο κίνδυνο. Τα εργοστάσια Siemens του Βερολίνου, που είναι και τα σπουδαιότερα της Ευρώπης, θα έκλειναν. Η παραγωγή αυτοκινήτων σχεδόν θα σταματούσε (...). Οι ξένοι εργάτες συνέβαλαν ταυτόχρονα στη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και στην πλήρη απασχόληση των ντόπιων εργατών. Χάρη σ'αυτούς η απασχόληση ολοκληρώθηκε, δεδομένου ότι οι ξένοι εργάτες χρησιμοποιήθηκαν στους τομείς όπου έλειπαν τα εργατικά χέρια και όπου χωρίς τους μετανάστες η πληθωριστική πίεση πάνω στους μισθούς θα ήταν σημαντική».

Από το γερμανικό τύπο υποστηρίζεται επίσης ότι «οι περισσότεροι ξένοι εργαζόμενοι που μεταναστεύουν στη Δ.Γερμανία είναι σε παραγωγική ηλικία. Αυτό επιτρέπει να εξοικονομούνται οι αναγκαίες δαπάνες για την εκπαίδευση των νέων και επίσης μέρος των δαπανών για την προστασία των γερόντων».

Οι παλιννοστούντες εισάγουν τεχνολογία;

Οι μετανάστες, μετατρεπόμενοι σε βιομηχανικούς εργάτες, εισάγουν τεχνολογία επαναπατριζόμενοι ; Αρκετά χρόνια επικράτησε ο μύθος αυτός σαν αντιστάθμισμα των μειονεκτημάτων της μαζικής μετανάστευσης. Η προσέλκυση μεταναστών από τις βιομηχανικές χώρες είχε αρχίσει να κάνει προσιτή την ιδέα της επιστημονικής και τεχνικής προόδου σαν βασικής προϋπόθεσης για την οικονομική και κοινωνική βελτίωση των συνθηκών ζωής της χώρας προέλευσης.

Η τεχνολογία είναι σήμερα απο τους σημαντικότερους συντελεστές στη διαδικασία και τη δυναμική της ανάπτυξης, στη θέση μιας χώρας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας και στις εξωτερικές συναλλαγές της με τρίτες χώρες. Η στρατηγική σημασία του τεχνολογικού παράγοντα και οι επιπτώσεις του εξαιρετικά χαμηλού εγχώριου τεχνολογικού επιπέδου αναγνωρίζονται επίσημα : «κύρια αδυναμία της ελληνικής βιομηχανίας είναι η έλλειψη σύγχρονης αυθυπόστατης, αυτοδύναμης επιστημονικής και τεχνικής βάσεως, ώστε να είναι ικανή μόνη της να ανανεώνει, να αναπτύσσει και να εκσυγχρονίζει τις παραγωγικές της και τεχνολογικές διαδικασίες. Το πρόβλημά μας δηλαδή δεν είναι οι ρυθμοί παραγωγής, αλλά οι ποιοτικοί δείκτες αναπτύξεως».

Σήμερα, που η μετανάστευση, προς το παρόν τουλάχιστον, έχει μετατραπεί από αρνητική σε θετική, παρόμοια αναγνώριση της σπουδαιότητας της τεχνολογίας έρχεται βέβαια «κατόπιν εορτής». Αλλιώςτικη θα ήταν η θέση των κρατικών υπηρεσιών

έναντι των βιομηχανικών χωρών, όταν οι τελευταίες ζητούσαν επίμονα τη διευκόλυνση της μετανάστευσης.

Η άποψη της «μετανάστευσης - εκπαίδευσης» για βιομηχανικούς εργάτες είχε υποστηρικτές. «Αι χώραι εξαγωγής μεταναστών, γράφει ο Ξ.Ζολώτας, θα ηδύναντο να αποκτήσουν σημαντικά οφέλη εκ της εκπαιδεύσεως των μεταναστών των εις τας συγχρόνους μεθόδους παραγωγής εκ της προσαρμογής εις το περιβάλλον του εργοστασίου».

Γεγονός είναι ότι η πρόβλεψη αυτή δεν υλοποιήθηκε και το χειρότερο δεν καταβλήθηκε καμιά προσπάθεια, ακόμα και ελάχιστης προκατάρτισης των μεταναστών στον ελληνικό χώρο πριν την αναχώρησή τους. Κι αυτό, παρά την αντίστοιχη πείρα άλλων μεταναστευτικών χωρών, όπως της Ιταλίας, που είχε εφαρμόσει σχετικά προγράμματα.

Πολλές ξένες επιχειρήσεις, κατά την περίοδο της μεταναστευτικής έξαρσης, προσφέρθηκαν να χρηματοδοτήσουν προγράμματα για στοιχειώδη προεπαγγελματική κατάρτιση των υποψήφιων μεταναστών, πριν ακόμα εγκαταλείψουν το ελληνικό έδαφος. Η προσφορά αυτή δεν έγινε ευνοϊκά δεκτή από τις αρμόδιες ελληνικές υπηρεσίες για το φόβο ότι ανταποκρινόταν αποκλειστικά και μόνο στα συμφέροντα των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων και όχι στα μελλοντικά κατά την παλιννόστηση οφέλη των μεταναστών και της ελληνικής οικονομίας. Η πραγματοποίησή της δυσχεραινόταν από τρεις άλλους παράγοντες, πολλοί μετανάστες ήταν αναλφάβητοι ή ημιαναλφάβητοι, ο αριθμός των εργατών που θάπρεπε να

υποβληθούν σε ταχύρυθμη τεχνολογική προκατάρτιση μεγάλος, υπήρχε αδυναμία για στοιχειώδη εκπαίδευση στη γλώσσα της χώρας εισδοχής.

Η διάψευση του μύθου της μετανάστευσης-εκπαίδευσης παιδιών, εξασφάλιση εισοδήματος, και σπανιότερα, στους ίδιους τους μετανάστες που παλιννοστούν και από τις ελληνικές βιομηχανίες που τους απασχολούν. Από τη μέχρι σήμερα εμπειρία προκύπτει ότι ελάχιστοι από τους επανερχόμενους προσφέρονται να αναλάβουν βιομηχανική εργασία στην Ελλάδα. Προερχόμενοι οι περισσότεροι από γεωργικό περιβάλλον πριν μεταναστεύουν, παρουσιάζουν ένα είδος αλλεργίας προς κάθε βιομηχανική απασχόληση, είτε γιατί δεν προσαρμόζονται προς τις ελληνικές συνθήκες εργασίας και αμοιβής είτε γιατί η απασχόλησή τους στην αλλοδαπή σε ανειδίκευτη και μονότονη εργασία, σε αλυσιδωτά συστήματα ή αποκρουστικές και επικίνδυνες απασχολήσεις, τους κατευθύνει σε αναζήτηση εργασίας στον τριτογενή τομέα. Εκλέγουν σαν τόπο επανεγκατάστασής τους το πλησιέστερο από το χωριό ή την κωμόπολη της καταγωγής τους αστικό κέντρο ή την Πρωτεύουσα, όπου τοποθετούν σε πιστωτικά ιδρύματα τις οικονομίες τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν βασικά οικογενειακά προβλήματα : στέγαση, προίκα, σπουδές παιδιών, εξασφάλιση εισοδήματος και σπανιότερα σε γεωργική εκμετάλλευση. Κατά κανόνα, οι παλιννοστούντες επενδύουν τα κεφάλαιά τους σε μη παραγωγικούς τομείς .

Οι περισσότεροι από εκείνους που απέκτησαν κάποια ειδικότητα στην αλλοδαπή σπάνια παλιννοστούν, είτε γιατί αμείβονται ικανοποιητικά, είτε γιατί αγνοούν αν θα βρουνε στην Ελλάδα ανάλογη απασχόληση ή τέλος γιατί τέλεσαν μικτό γάμο και δημιούργησαν οικογενειακές υποχρεώσεις ή δεσμούς που τους συγκροτούν στην ξένη χώρα.

Μετανάστευση επιστημόνων.

Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης επιστημόνων συνειδητοποιούνται ελάχιστα, παρά τα δυσμενή πολλαπλασιαστικά φαινόμενα που τη συνοδεύουν.

Μιλώντας για τη μετανάστευση «εγκεφάλων» επισημάναμε πως η πρωτοπορία της χώρας μας και σ' αυτό τον τομέα της αποδημίας επηρεάζεται κατά κύριο λόγο από το μεγάλο αριθμό Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό, αλλά και από τη συστηματική προσέλκυση επιστημόνων σε διεθνή κλίμακα από τις επικρατούσες τεχνολογικά χώρες.

Σήμερα, ο αριθμός των φοιτητών στο εξωτερικό δεν έπαψε να αυξάνεται συγκριτικά με όσους σπουδάζουν στα ελληνικά ανώτατα ιδρύματα, καλύπτοντας το 1/3 περίπου. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, η συνολική συναλλαγματική δαπάνη για τους 37.000 φοιτητές στο εξωτερικό ξεπέρασε για το δεκάμηνο Ιαν.-Οκτ. 1979 το ποσό των 69,5 εκατομμυρίων δολλαρίων.

Το αναμφισβήτητα υψηλό ποσοστό φοιτητών σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού, που εμφανίζεται από την εποχή της

σύστασης του ελεύθερου βασιλείου και που δεν είναι άμοιρο της δραστηριότητας των κοινοτήτων της διασποράς, αλλά και των εσωελλαδικών σχολικών μηχανισμών στη διαδικασία του κοινωνικού επιμερισμού, δεν εξηγεί από μόνο του μια αυξημένη τάση φυγής προς το εξωτερικό. Τα αίτια, χωρίς να είναι βασικά διάφορα από εκείνα που διέπουν τους μηχανισμούς της εξωτερικής μετανάστευσης, πρέπει να αναζητηθούν στον τρόπο συγκρότησης του νεοελληνικού κοινωνικού σχηματισμού.

Για τις προμηθεύτριες χώρες εργατικού δυναμικού ανεξάρτητα αν οι μετακινούμενοι απασχολούνται χειρωνακτικά ή πνευματικά, τα μειονεκτήματα που προκύπτουν είναι αναμφισβήτητα ισχυρότερα από τα πλεονεκτήματα. Εδώ περιοριζόμαστε περισσότερο στο να θέσουμε το πρόβλημα παρά να αναλύσουμε τα αίτια και τις επιπτώσεις που συνδέονται με την εκλεκτική απώλεια της ανθρώπινης αξίας.

Για τους μετανάστες ατομικά δεν προκύπτει θέμα γενικότερου συμφέροντος : ασκούν ένα από τα βασικά ατομικά δικαιώματα, το δικαίωμα της ελευθερίας στη μετακίνηση, άσχετα αν η χώρα προέλευσής τους είναι ή όχι σε θέση να επωφεληθεί από τη νέα τους απασχόληση.

Οι χώρες εισδοχής είναι επόμενο να επιδιώκουν οφέλη από τη μετακίνηση αυτή. Αν ο μεταναστευτικός νόμος των Η.Π.Α. του 1921 έμπνεόταν περισσότερο από ρατσιστικά κίνητρα, η μεταναστευτική νομοθεσία μετά το 1965 ρίχνει το βάρος στην επιλογή ατόμων υψηλής τεχνικής και επιστημονικής κατάρτισης. Σήμερα, ένας άνθρωπος είτε είναι κίτρινος, είτε μαύρος, ή με

κάτασπρα μαλλιά, γίνεται δεκτός ανεπιφύλακτα, αρκεί να είναι διαπρεπής βιολόγος, χημικός ή γιατρός. Στη χώρα του μακαρθισμού ακόμα και τα πολιτικά κριτήρια έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Το 1970, 13.000 επιστήμονες μετανάστευσαν προς αυτή τη χώρα. Κατά την περίοδο 1960-72, υποανάπτυκτες οικονομικά χώρες, σύμφωνα με μία έκθεση των Ηνωμένων Εθνών, έχασαν 300.000 ερευνητές και γιατρούς.

Το συμπέρασμα που συνάγεται είναι ότι η επίδραση αυτής της μορφής μετανάστευσης διευρύνει το χάσμα μεταξύ πλούσιων χωρών και Τρίτου Κόσμου, μεταξύ «βορά-νότου» κάνοντας το διάλογο ατελεσφόρητο, συμβάλλει στην οικονομική και κοινωνική αποτελμάτωση των χωρών προέλευσης. Επιπλέον, για τη χώρα μας, η μετανάστευση επιστημόνων συντηρεί άμεσα την υποβάθμιση της παιδείας και της έρευνας και έμμεσα τη διάκριση διανοητικής-χειρωνακτικής εργασίας, μια από τις βάσεις της κοινωνικής καταπίεσης των εργαζομένων.

3. Εξωτερική μετανάστευση.

Τα δύο σύγχρονα ελληνικά μεταναστευτικά ρεύματα, το υπερπόντιο των ετών 1900-22 και ταυτόχρονα υπερπόντιο και ενδοευρωπαϊκό των ετών 1953-73, ξεπέρασαν ποσοτικά και ποιοτικά την αποδημική ελληνική παράδοση, κατά τρόπο που να διεκδικούν πρώτη θέση ανάμεσα στους τρεις άλλους συντελεστές της ελληνικής δημογραφικής πρόκλησης.

Το γεγονός ότι μας δόθηκε, εδώ και πάνω από τριάντα χρόνια, η ευκαιρία να αναλύσουμε την υπερπόντια μετανάστευση, μας επιτρέπει να περιοριστούμε σήμερα στα δεδομένα της μεταπολεμικής μετανάστευσης, ακολουθώντας την επόμενη διάκριση :

- α) τη μετανάστευση του εργατικού δυναμικού 1953-73,
- β) τη «μετανάστευση εγκεφάλων»,
- γ) τους πολιτικούς πρόσφυγες των ετών 1946-49.

Μετανάστευση εργατικού δυναμικού

Τα δεδομένα της μεταπολεμικής μαζικής μετανάστευσης του εργατικού δυναμικού συνοψίζονται στον πίνακα 10.

Οι μεταπολεμικοί μετανάστες είναι κυρίως νέοι, 28 ετών οι άνδρες κατά μέσο όρο και 25 ετών οι γυναίκες. Τα παιδιά και οι γέροντες είναι ελάχιστοι: 6,5% οι πρώτοι και 0,2% οι δεύτεροι.

Πίνακας

Μεταναστευτική κίνηση 1951-77

έτη	σύνολο	ευρωπαϊκές χώρες	υπερπόντιες χώρες	καθαρή μετανα- στευτική κίνηση.
1951-55	102.000	34.000	68.063	+ 81.887
1956-60	161.750	77.343	84.407	+ 129.090
1961-65	465.699	341.285	124.414	+ 249.741
1966-70	346.725	222.707	142.018	+ 125.741
1971-73	132.667	86.769	45.898	+ 58.151
1974-77	86.769	42.990	43.770	- 154.000
Σύνολο	1.313.601	805.094	508.570	644.610

Σε αντίθεση με το υπερπόντιο μεταναστευτικό ρεύμα, που συγκροτούσαν 89% άνδρες και 11% γυναίκες, κατά την πρόσφατη μεταπολεμική μετανάστευση οι γυναίκες συναγωνίζονται τους άνδρες : 41% έναντι 59% . Αυτή η αλλαγή συνέβαλε, σημαντικά όπως θα δούμε στη ραγδαία πτώση της γεννητικότητας.

Σχετικά με τον τόπο καταγωγής, οι μετανάστες προέρχονταν από όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα με την εξής βασική διάκριση: εκείνοι που μετακινήθηκαν προς τις υπερπόντιες χώρες (ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία) προέρχονταν κατά μεγάλη αναλογία από τα διαμερίσματα της παραδοσιακής μετανάστευσης, δηλαδή την Πελοπόννησο, τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, ενώ όσοι μετανάστευαν προς τις ευρωπαϊκές χώρες (Δ.Γερμανία, Σουηδία, Βέλγιο, Ελβετία, Ολλανδία), είχαν βασικά ως προέλευση τα κεντρικά και βόρεια γεωγραφικά διαμερίσματα. Οι προερχόμενοι από το Πολεοδομικό Συγκρότημα της Αθήνας μετανάστες αντιπροσωπεύουν μικρή αναλογία, 4,5% κι αυτή από πρόσφατα μετακινήθεντες επαρχιώτες.

Και στα δύο μεταναστευτικά ρεύματα, το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών, πάνω από τα 2/3, ήταν αγρότες και κατανέμονταν συνολικά σε τρεις κατηγορίες.

- ανειδίκευτοι εργάτες 40%
- εργαζόμενοι με εμπειρία 52%
- εξειδικευμένοι 8%

Η διάκριση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία στα οικονομικά και κοινωνικά αίτια και στις επιπτώσεις της μεταναστευτικής κίνησης.

Σύμφωνα με μία έρευνα του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ενδοευρωπαϊκή μεταναστευτική κίνηση της εικοσαετίας 1950-70, η ελληνική μετανάστευση παρουσιάζει το «προνόμιο» να έρχεται πρώτη, μετά την πορτογαλική και την κυπριακή, συγκριτικά με τις επτά κυριότερες ευρωπαϊκές χώρες που προμηθεύουν στις υπόλοιπες εργατικό δυναμικό, αν παραβάλουμε τον αριθμό των μεταναστών προς το σύνολο του πληθυσμού και προς την υπεροχή των γεννήσεων έναντι των θανάτων.

Τα χαρακτηριστικά συμπεράσματα των δεδομένων του πίνακα II είναι ότι, αν εξαιρέσουμε τις ειδικές περιπτώσεις της Κύπρου και της Πορτογαλίας, η Ελλάδα, συγκρινόμενη προς τις τέσσερις μεταναστευτικές χώρες της Ευρώπης, παρουσιάζει όχι μόνο τη μεγαλύτερη αναλογία των μεταναστών προς το σύνολο του πληθυσμού, αλλά και το χειρότερο, τη μεγαλύτερη αναλογία των μεταναστών σχετικά με τη φυσική κίνηση του πληθυσμού. Σύμφωνα με την τελευταία αυτή σύγκριση, πάνω από το ένα τρίτο (36%) της υπεροχής των γεννήσεων πάνω στους θανάτους, γίνεται βορά της αποδημίας, ενώ η αναλογία αυτή δεν ξεπερνάει το ένα τέταρτο στις άλλες χώρες. Τούτο, παρά το γεγονός ότι η ελληνική γεννητικότητα είναι χαμηλότερη συγκρινόμενη προς τη γεννητικότητα των χωρών αυτών και ιδιαίτερα προς την τουρκική, της οποίας ο δείκτης είναι υπερδιπλάσιος του ελληνικού. Το γεγονός αυτό ενισχύει, κατά τη δημογραφική μας ερμηνεία, την «πρόθεση» της γειτονικής μας χώρας για άσκηση ηγεμονικής πολιτικής και την επιδιωκόμενη ηγετική θέση από μισό

δισεκατομμύριο μουσουλμάνων που υπολογίζονται ανά τον κόσμο.

Πίνακα 1'

Σύγκριση μετανάστευσης προς φυσική αύξηση και
συνολικό πληθυσμό 1950-70.

χώρες	φυσική + καθαρή αύξηση σε εκατ.	καθαρή μετανά- στευση σε εκατ.	αναλογία με- ταναστών προς τον πληθυσμό 1950 (%)	αναλογία προς τη φυσική αύξηση (%)
Πορτογαλία	2,2	- 2,0	23,8	90
Κύπρος	0,1	- 0,1	20,0	50
Ελλάδα	1,9	- 0,7	9,1	36
Γιουγκοσλαβία	5,3	- 1,3	7,9	26
Τουρκία	16,2	- 1,5	7,1	9
Ισπανία	7,3	- 1,4	4,8	19
Ιταλία	8,0	- 2,0	4,2	23

«Μετανάστευση εγκεφάλων»

Τα στατιστικά δεδομένα της μεταναστευτικής κίνησης δεν αναφέρουν μία ειδική κατηγορία μεταναστών που προσδιορίζεται διεθνώς σαν «μετανάστευση εγκεφάλων» (brain draining). Πρόκειται για τους επιστήμονες, υψηλής κατά κανόνα στάθμης, που εγκαταλείπουν τη χώρα καταγωγής τους, αναπτυγμένη ή υπανάπτυκτη, για να εγκατασταθούν σε άλλη χώρα, εξωθούμενοι ή προσελκυσμένοι από διάφορα αίτια.

Παρά το γεγονός ότι η σύγχρονη ελληνική τεχνολογία και γενικά η επιστημονική και τεχνική εξέλιξη είναι εξαιρετικά περιορισμένη και για το λόγο τούτο θεωρείται και ο κυριότερος συντελεστής της οικονομικής και κοινωνικής καθυστέρησης της

χώρας, η ιδιαίτερα σημαντική αυτή αποδημία των Ελλήνων και Ελληνίδων κατατάσσεται σε μία από τις επαχθέστερες στην Ευρώπη. Βασικός και κύριος παράγοντας είναι η χαμηλή τεχνικο-επιστημονική αναπτυξιακή έρευνα στην Ελλάδα, που ενισχύεται από τη μεγάλη αναλογία σπουδαστών στο εξωτερικό συγκριτικά με τον ελληνικό πληθυσμό.

Πίνακας 12

Έλληνες σπουδαστές στο εξωτερικό 1960-74

έτη	αριθμός σπουδαστών	υπότροφοι τεχνικής βοήθειας ΙΚΥ	σύνολο
1960	8.516	348	8.864
1964	6.652	178	6.830
1968	7.346	250	7.596
1972	17.490	240	17.730
31.10.74	27.420	---	27.420

Από τα δεδομένα του πίνακα 12 παρατηρούμε ότι ο αριθμός των Ελλήνων που σπουδάζουν σε ξένες χώρες υπερτριπλασιάστηκε κατά την 15ετία 1960-74. Ορισμένα έτη ξεπερνάει τον αριθμό εκείνων που σπουδάζουν στα ελληνικά πανεπιστήμια. Σήμερα, μολονότι η κατάσταση στα ελληνικά πανεπιστήμια έχει σημειώσει κάποια βελτίωση, - το επίπεδο εκπαίδευσης και μόρφωσης στην Ελλάδα, σε σχέση με τις ανεπτυγμένες χώρες, παρουσιάζει χαμηλό ή στην καλύτερη περίπτωση μεσαίο επίπεδο ανάπτυξης - η τάση των σπουδών στο εξωτερικό δεν έπαψε να είναι ακόμα έντονη και να

τροφοδοτεί μόνιμα την οριστική μετανάστευση επιστημόνων προς τις χώρες της Δ.Ευρώπης και ΗΠΑ.

Πολιτικοί πρόσφυγες

Η τρίτη χαρακτηριστική μορφή μετακίνησης προς ξένες χώρες είναι οι πολιτικοί πρόσφυγες, του εμφύλιου πολέμου.

Σύμφωνα με τα δεδομένα της Κεντρικής Επιτροπής Πολιτικών Προσφύγων Ελλάδας, το σύνολο των πολιτικών εκπατρισμένων έφτανε τα τελευταία χρόνια τους 53.530. Από αυτούς, υπολογίζεται πως επαναπατρίστηκαν 21.304 σύμφωνα με επίσημα δεδομένα, ή 19.430 κατά την Κ.Ε.Π.Π.Ε. Οι υπόλοιποι κατανέμονται κατά χώρες διαμονής ως εξής :

Πίνακας

Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες 1946-49

χώρες διαμονής	παραμέ- νουν	εργαζό- μενοι	σπουδαστές & παιδιά προσχο- λικής ηλικίας	συντα- ξιούχοι
Σοβ. Ένωση	5.000	2.750	1.050	1.200
Τσεχοσλοβακία	9.100	4.400	3.200	1.500
Ουγγαρία	4.000	2.300	900	800
Βουλγαρία	4.600	2.050	1.200	1.350
Ρουμανία	4.000	1.850	850	1.300
Πολωνία	5.800	3.000	1.650	1.150
Λ.Δ.Γερμανίας	1.600	1.150	375	75
Σύνολο	34.100	17.500	9.225	7.375

Πολλοί από τους εναπομένοντες επιθυμούν να παλιννοστήσουν. Ανεξάρτητα από διάφορους άλλους λόγους όμως ο επαναπατρισμός τους δυσχεραίνεται γιατί δεν έχει ακόμα ρυθμιστεί από τις χώρες διαμονής ή μεταφορά στην Ελλάδα των συντάξεών τους, των ασφαλιστικών εισφορών και των αποθεματικών τους κεφαλαίων που βρίσκονται κατατεθειμένα στα πιστωτικά ιδρύματα των χωρών αυτών.

Ενσωμάτωση και παλιννόστηση

Οι υπολογιζόμενοι σε τρία και πάνω εκατομμύρια Έλληνες της διασποράς, κατά μεγάλη αναλογία απόγονοι των απόδημων που είχαν μεταναστεύσει το 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ου, έχουν αφομοιωθεί λίγο-πολύ με το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν, ανάλογα με το πολιτιστικό επίπεδο της θετής πατρίδας και την ασκούμενη πολιτική ενσωμάτωσης από τις κυβερνήσεις των χωρών εισδοχής.

Αντίθετες προς την πολιτική αυτή των χωρών εισδοχής οι ελληνικές κυβερνήσεις καταβάλλουν προσπάθειες περισσότερο διατήρησης της ελληνικότητας των απόδημων, παρά παλιννόστησης. Επιδιώκεται η αύξηση των άδηλων πόρων και ~~ο~~ λόγος γίνεται για οφέλη του επαναπατρισμού. Ο ομαδικός ~~ο~~ μαλιστα επαναπατρισμός θεωρείται άμεσος κίνδυνος για την αγορά εργασίας.

Ωστόσο, η επάνοδος στον τόπο καταγωγής εμφανίζεται σήμερα πολύ ευνοϊκότερη από κάθε άλλη φορά. Συγκρίνοντας τα δύο σύγχρονα ελληνικά μεταναστευτικά ρεύματα (1900-22

και 1953-73), παρατηρούμε σημαντικές διαφορές 20% ποσοστό παλιννόστησης για το πρώτο και 51% για το δεύτερο. Η μικρή αναλογία των παλιννοστούντων από τις υπερπόντιες χώρες δεν οφείλεται τόσο στη μεγάλη απόσταση που τους χωρίζει από τον τόπο καταγωγής τους, αλλά στη σύναψη μικτών γάμων λόγω της μεγάλης αναλογίας (90%) ανδρών ανάμεσα σ'αυτούς τους μετανάστες. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην ταχύτερη αφομοίωση και εξάλειψη των λόγων επαναπατριsmού.

Το αντίθετο φαινόμενο παρατηρείται στην ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση. Η υψηλή αναλογία παλιννοστούντων οφείλεται όχι μόνο διότι οι περιοχές καταγωγής τους είναι πλησιέστερες στις χώρες προορισμού, αλλά γιατί 43% των μεταναστών είναι γυναίκες. Το υψηλό αυτό ποσοστό, αντίθετα προς τους μικτούς γάμους, περιορίζει την αφομοίωση στις ευρωπαϊκές χώρες και διευκολύνει την παλιννόστηση.

Από τους 600.000 απόδημους που έμειναν στο εξωτερικό από τη μεταπολεμική μετανάστευση, σημαντικό μέρος είναι διατεθειμένο να επαναπατριστεί, αν η επιθυμία αυτή ευρισκε αντίστοιχη ανταπόκριση σε μία οργανωμένη πολιτική παλιννόστησης.

Οι εναπομείναντες σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες απόδημοι κατανέμονταν ως εξής το 1978./

Δ. Γερμανία	153.300
Βέλγιο	9.600
Σουηδία	8.100
Ελβετία	4.800

Ολλανδία

2.000

Όλες οι χώρες που απασχολούν ξένη εργατική δύναμη ακολουθούν μια συστηματική πολιτική αφομοίωσης και έμμεσης παρέμπόδισης επαναπατριsmού των επίλεκτων από την άποψη τεχνικο-επαγγελματικής κατάρτισης, κοινωνικής συμπεριφοράς και γνώσης της γλώσσας της χώρας εισδοχής.

Άδεια εργασίας απεριόριστης διάρκειας για οποιοδήποτε επάγγελμα χορηγείται από την 1η Ιανουαρίου 1981 στους Έλληνες εργαζόμενους της Δυτικής Γερμανίας, και από το 1988 στους επιθυμούντες να εργαστούν σε οποιαδήποτε χώρα της ΕΟΚ με την έννοια της αμοιβαιότητας.

Το επόμενο στάδιο αφομοίωσης είναι η πολιτογράφηση, που ισχύει αυτόματα για τα παιδιά που γεννιούνται στην ξένη χώρα. Με την ισχυρή σύμπραξη του εκπαιδευτικού συστήματος και την προσαρμογή κι αυτών ακόμα των ονομάτων, η αφομοίωση και ενσωμάτωση στη θετή κοινωνία ολοκληρώνεται κατά τη δεύτερη γενιά.

Είσοδος ξένων εργατών.

Στο σημερινό στάδιο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, η Ελλάδα, ενώ παραμένει ουσιαστικά μεταναστευτική χώρα, ταυτόχρονα γίνεται και χώρα εισδοχής ξένων εργατών. Την είσοδό τους ευνοούν οι εξής παράγοντες :

α) Το γεγονός ότι γεωγραφικά η Ελλάδα βρίσκεται στο ενδιάμεσο των αναπτυγμένων χωρών της Ευρώπης και της υπανάπτυκτης Ασίας και Αφρικής και εμφανίζει σήμερα υπεροχή

στους όρους αμοιβής εργασίας και στις συνθήκες ζωής, συγκριτικά με τις χώρες του Τρίτου Κόσμου.

β) η απασχόληση συνεχώς και μεγαλύτερης αναλογίας ξένων εργαζόμενων στην εμπορική ναυτιλία, σε βιομηχανικές επιχειρήσεις, σε προσωπικές υπηρεσίες και γενικά στις ανθυγιεινές και επικίνδυνες εργασίες, απόπου απομακρύνεται το ελληνικό εργατικό δυναμικό.

γ) η ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού και η ευχερέστερη είσοδος ξένων που παραμένουν στη χώρα.

δ) οι αυξανόμενες επενδύσεις ξένων κεφαλαίων και η εγκατάσταση ξένων βιομηχανικών επιχειρήσεων που προβάλλουν την ανάγκη να εισάγουν το αντίστοιχο τεχνικό και επιστημονικό προσωπικό.

ε) η προκαλούμενη στενότητα στην αγορά εργασίας λόγω μείωσης της γεννητικότητας και της πρόσφατης μαζικής μετανάστευσης.

Σε μικρότερη, αλλά αυξανόμενη κλίμακα, εμφανίζεται η είσοδος ξένων εισοδηματιών και συνταξιούχων από διάφορες χώρες της Δ.Ευρώπης και ιδιαίτερα από χώρες της ΕΟΚ. Μετά την ένταξη, η είσοδος της κατηγορίας αυτής και άλλων εργαζόμενων, ιδιαίτερα στα ελεύθερα επαγγέλματα, προβλέπεται σημαντική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Ροές εσωτερικής μετακίνησης πληθυσμού

(Χιλιάδες άτομα)

	Σύνολο	Αστικές	Αθήνα- Θεσ/νίκη	Ημιαστι- κές	Αγροτι- κές
Διαμονή κατά την απογραφή 1961	Περιοχή διαμονής κατά το 1956				
Αστικές	408,4	127,2	29,4	64,5	216,7
Π.Σ.Αθηνών- Θεσσαλονίκης	265,1	88,8	-	48,4	127,9
Ημιαστικές	76,4	22,7	11,2	9,0	44,7
Αγροτικές	160,0	35,6	15,6	15,8	108,6
Σύνολο	644,8	185,5	56,2	89,3	370,0
Διαμονή κατά την απογραφή 1971	Περιοχή διαμονής κατά το 1966				
Αστικές	521,9	179,1	47,5	87,0	255,7
Π.Σ.Αθηνών- Θεσσαλονίκης	341,1	121,6	-	64,5	155,0
Ημιαστικές	98,3	33,9	18,7	11,1	53,4
Αγροτικές	144,3	45,2	22,6	15,3	83,8
Σύνολο	764,5	258,3	88,8	113,4	392,8
Διαμονή κατά την απογραφή 1981	Περιοχή διαμονής κατά το 1976				
Αστικές	557,0	248,7	87,3	80,3	228,0
Π.Σ.Αθηνών- Θεσσαλονίκης	294,2	108,0	-	53,4	132,8
Ημιαστικές	111,6	63,4	46,4	11,1	37,1
Αγροτικές	165,8	94,2	60,8	15,7	55,9
Σύνολο	834,4	406,2	194,5	107,2	321,0

Πηγή: ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών, 1961, 1971 και 1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Εσωτερική μετακίνηση πληθυσμού κατά περιοχές.

(Χιλιάδες άτομα)

	Αστικές	Π.Σ. Αθήνων- Θεσ/νίκης	Ημιαστικές	Αγροτικές	Σύνολο
1956-1960					
Εγκατασταθέντες	408,4	265,0	76,3	160,1	644,8
Αναχωρήσαντες	185,5	56,2	89,3	370,0	644,8
Καθαρή μεταβολή	222,8	208,8	-13,0	-209,9	-
1966-1970					
Εγκατασταθέντες	521,9	341,0	98,3	144,3	764,5
Αναχωρήσαντες	258,3	88,8	113,4	392,8	764,5
Καθαρή μεταβολή	263,6	252,2	-15,1	-248,5	-
1976-1980					
Εγκατασταθέντες	557,0	294,2	111,6	165,8	834,4
Αναχωρήσαντες	406,2	194,5	107,1	321,0	834,4
Καθαρή μεταβολή	150,7	99,8	4,5	-155,2	-

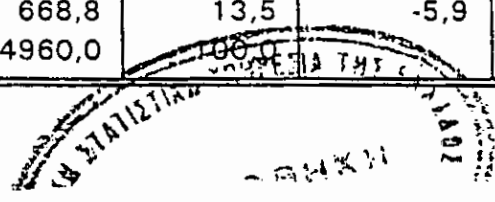
Πηγή: ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών, 1961, 1971 και 1981, Τόμοι Ι και ΙΙΙ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Μετακίνηση πληθυσμού κατά φύλο και ηλικία

Κλιμάκια ηλικιών	Μετακινήθεντες	Ποσοστό	Συνολικός πληθυσμός	Ποσοστό	Διαφορά ποσοστών	(5)/(4)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Άνδρες 1966-1970						
0-19	121,3	32,8	1452,6	34,0	-1,2	-3,52
20-44	178,6	48,3	1491,9	34,8	13,5	38,79
45-64	52,6	14,2	907,6	21,2	-7,0	-33,01
65 +	17,2	4,7	427,9	10,0	-5,0	-53,00
Σύνολο	369,8	100,0	4280,0	100,0		
Γυναίκες 1966-1970						
0-19	109,0	27,6	1386,1	30,9	-3,3	-10,7
20-44	203,5	51,6	1560,3	34,8	16,8	48,3
45-64	53,0	13,5	992,2	22,1	-8,6	-38,9
65 +	28,8	7,3	549,8	12,2	-4,9	-40,2
Σύνολο	394,4	100,0	4488,6	100,0		
Άνδρες 1976-1980						
0-19	133,3	24,9	1553,8	32,5	-7,6	-2,3
20-44	269,3	50,4	1595,1	33,4	17,0	50,9
45-64	99,4	18,6	1080,6	22,6	-4,0	-17,7
65 +	32,7	6,1	549,2	11,5	-5,4	-46,9
Σύνολο	534,4	100,0	4729,6	100,0		
Γυναίκες 1976-1980						
0-19	140,8	25,3	1473,8	29,7	-4,4	-14,8
20-44	286,9	51,5	1641,7	31,1	20,4	65,6
45-64	86,3	15,5	1151,8	23,2	-7,7	-33,2
65 +	42,4	7,6	668,8	13,5	-5,9	-43,7
Σύνολο	556,5	100,0	4960,0	100,0		

Πηγή: Όπως Πίνακας 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Μετακίνηση εργατικού δυναμικού κατά φύλο και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, 1976-1980

(Οι απόλυτοι αριθμοί σε χιλιάδες)

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Εσωτερική μετακίνηση	Παλινó-σσηση	Σύνολο απασχό-λησης	Ποσοστιαία κατανομή		
				Μετακί-νησης	Παλιν-νόστησης	Σύνολο απασχ.
Άνδρες						
Γεωργία-Κτηνοτροφία	20,3	11,0	683,2	6,2	16,0	27,7
Ορυχεία-Βιομηχανία-Ηλεκτρισμός	32,8	17,8	506,3	24,7	25,9	0,5
Οικοδομήσεις-Δημόσια έργα	47,0	7,4	303,1	14,0	10,8	12,3
Εμπόριο-Ξενοδοχεία	44,4	11,7	304,6	13,2	17,0	12,4
Μεταφορές-Επικοινωνίες	39,8	7,4	259,9	11,8	10,8	10,5
Τράπεζες-Λοιπές υπηρεσίες	93,4	10,7	367,2	27,8	15,6	14,9
Δεν δήλωσαν κ.ο.δ.	7,5	2,6	42,6	2,2	3,4	1,7
Σύνολο	335,7	68,7	2466,8	100,0	100,0	100,0
Γυναίκες						
Γεωργία-Κτηνοτροφία	9,5	2,9	291,6	7,4	13,7	33,5
Ορυχεία-Βιομηχανία-Ηλεκτρισμός	32,4	5,8	173,4	25,1	27,3	19,9
Οικοδομήσεις-Δημόσια έργα	0,5	0,1	2,6	0,4	0,5	0,3
Εμπόριο-Ξενοδοχεία	18,1	3,8	110,1	14,0	17,9	12,7
Μεταφορές-Επικοινωνίες	4,7	0,9	22,9	3,6	4,2	2,6
Τράπεζες-Λοιπές υπηρεσίες	59,8	6,7	246,6	46,3	31,6	28,3
Δεν δήλωσαν κ.ο.δ.	3,9	0,9	21,8	3,0	4,2	2,5
Σύνολο	129,0	21,2	869,6	100,0	100,0	100,0

Πηγή : Οπως Πίνακας 3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Μετακίνηση εργατικού δυναμικού κατά φύλο
και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, 1966-1970

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Μετακινηθέντες	Μη μετακινηθέντες	% μετακίνησης	% μη μετακίνησης	Διαφορά ποσοστών	Διαφ.π.οσ. (—) * 100 % πληθ.
Ανδρες						
Γεωργία-Κτηνοτροφία	26,0	776,9	10,8	36,3	-25,5	-70,2
Ορυχεία	3,0	15,6	1,2	0,7	0,5	71,4
Βιομηχανία-Βιοτεχνία	46,8	322,1	19,5	15,1	4,4	29,1
Ηλεκτρισμός	4,3	16,9	1,8	0,8	1,0	125,0
Οικοδόμηση-Δημόσια έργα	37,2	187,7	15,5	8,8	6,7	76,1
Εμπόριο	22,6	240,6	9,4	11,2	- 1,8	-16,1
Μεταφορές-Επικ/νίες	23,3	200,5	9,7	9,4	0,3	3,2
Τράπεζες-Ασφάλειες	6,7	47,6	2,8	2,2	0,6	27,3
Υπηρεσίες	55,1	175,6	23,0	8,2	13,0	158,5
Μη δηλώσαντες	14,9	155,6	6,2	7,3	- 1,1	-15,1
Σύνολο	239,9	2138,5	100,0	100,0		
Γυναίκες						
Γεωργία-Κτηνοτροφία	15,3	395,4	17,0	48,0	-31,0	-64,6
Ορυχεία	0,2	1,1	0,2	0,1	0,1	100,0
Βιομηχανία-Βιοτεχνία	23,3	107,6	25,9	13,1	12,8	97,7
Ηλεκτρισμός	0,4	2,1	0,4	2,5	2,1	-84,0
Οικοδόμηση-Δημόσια έργα	0,3	1,3	0,3	0,2	0,1	50,0
Εμπόριο	7,3	61,4	8,1	7,4	0,7	9,4
Μεταφορές-Επικ/νίες	1,7	10,5	1,9	1,3	0,6	46,1
Τράπεζες-Ασφάλειες	2,2	16,9	2,4	2,1	0,3	14,3
Υπηρεσίες	29,2	106,8	32,4	13,0	29,4	226,1
Μη δηλώσαντες	10,1	120,4	11,2	14,6	- 3,4	-30,3
Σύνολο	90,0	823,3	100,0	100,0		

Πηγή : Όπως Πίνακας 3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Μετακίνηση πληθυσμού 1976-1980 κατά ηλικία και ΥΠΑ

	Πληθυσμός	Αναχωρήσεις	% πληθ.	% αναχωρήσεων	(4)-(3)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
0 - 19 ετών					
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	184053	16540	32,0	29,1	-2,9
Κεντρική Μακεδονία	512461	38690	32,0	25,0	-7,0
Δυτική Μακεδονία	95229	9940	32,9	31,1	-1,8
Ήπειρος	104895	11830	32,3	27,4	-4,9
Θεσσαλία	220494	22290	31,7	27,3	-4,4
Ιόνια Νησιά	51397	5220	28,2	26,4	-1,8
Δυτική Ελλάδα	224276	20300	34,2	28,7	-5,6
Ανατ. Στερεά Ελλάδα	166832	14950	31,0	27,5	-3,5
Αττική	1007192	93970	29,9	22,0	-7,9
Πελοπόννησος	172366	16340	29,9	27,4	-2,4
Βόρειο Αιγαίο	52205	4980	26,8	23,2	-3,6
Νότιο Αιγαίο	73575	5620	31,5	25,5	-6,0
Κρήτη	162647	13100	32,4	27,7	-4,7
Σύνολο	3027622	273770	31,1	25,1	-6,0
20 - 44 ετών					
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	190083	30090	33,1	52,9	19,8
Κεντρική Μακεδονία	551945	84220	34,4	54,4	20,0
Δυτική Μακεδονία	91095	16090	31,5	50,3	18,8
Ήπειρος	98763	22720	30,4	52,6	22,2
Θεσσαλία	223021	42730	32,1	52,3	20,2
Ιόνια Νησιά	50755	9490	27,8	47,9	20,1
Δυτική Ελλάδα	194167	36270	29,6	51,2	21,6
Ανατ. Στερεά Ελλάδα	164008	27930	30,5	51,5	21,0
Αττική	1231193	212150	36,5	49,7	13,1
Πελοπόννησος	159679	29210	27,7	49,1	21,4
Βόρειο Αιγαίο	52674	10240	27,0	47,6	20,6
Νότιο Αιγαίο	79520	10600	34,1	48,1	14,0
Κρήτη	153044	24390	30,5	51,6	21,1
Σύνολο	3239947	556130	33,3	51,0	17,7

45 - 64 ετών

Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	129603	7330	22,5	12,9	-9,7
Κεντρική Μακεδονία	362648	23270	22,6	15,0	-7,6
Δυτική Μακεδονία	63891	4250	22,1	13,3	-8,8
Ήπειρος	75348	6070	23,2	14,0	-9,2
Θεσσαλία	163370	11490	23,5	14,1	-9,4
Ιόνια Νησιά	46341	3460	25,4	17,5	-8,0
Δυτική Ελλάδα	146410	9950	22,3	14,0	-8,3
Ανατ. Στερεά Ελλάδα	126479	7790	23,5	14,4	-9,2
Αττική	770035	88910	22,9	20,8	-2,0
Πελοπόννησος	141144	8920	24,5	15,0	-9,5
Βόρειο Αιγαίο	47231	4120	24,2	19,2	-5,1
Νότιο Αιγαίο	48564	3740	20,8	17,0	-3,8
Κρήτη	111415	6430	22,2	13,6	-8,6
Σύνολο	2232479	185730	22,9	17,0	-5,9

65 ετών και άνω

Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	71094	2930	12,4	5,2	-7,2
Κεντρική Μακεδονία	175456	8610	10,9	5,6	-5,4
Δυτική Μακεδονία	38983	1700	13,5	5,3	-8,2
Ήπειρος	45652	2590	14,1	6,0	-8,1
Θεσσαλία	88345	5210	12,7	6,4	-6,3
Ιόνια Νησιά	33822	1640	18,6	8,3	-10,3
Δυτική Ελλάδα	90428	4310	13,8	6,1	-7,7
Ανατ. Στερεά Ελλάδα	80744	3610	15,0	6,7	-8,4
Αττική	360515	32010	10,7	7,5	-3,2
Πελοπόννησος	103810	5080	18,0	8,5	-9,5
Βόρειο Αιγαίο	42921	2170	22,0	10,1	-11,9
Νότιο Αιγαίο	31603	2070	13,5	9,4	-4,2
Κρήτη	74715	3350	14,9	7,1	-7,8
Σύνολο	1238088	75280	12,7	6,9	-5,8

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού Κατοικιών, 1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Αναχωρήσεις και πληθυσμός κατά βαθμό αστικότητας και ΥΠΑ

	Πληθυσμός	Αναχω- ρήσεις	% πληθ.	% αναχ.	% Αναχ.- % πληθ.
Αστικές περιοχές					
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	216052	19680	37,6	34,6	-3,0
Κεντρική Μακεδονία	912813	90070	57,0	58,2	1,2
Δυτική Μακεδονία	86164	9070	29,8	28,4	-1,4
Ήπειρος	77437	12830	23,9	29,7	5,8
Θεσσαλία	291477	28690	41,9	35,1	-6,8
Ιόνια Νησιά	36877	3760	20,2	19,0	-1,2
Δυτική Ελλάδα	275529	23920	42,0	33,8	-8,3
Ανατ. Στερεά Ελλάδα	121006	11960	22,5	22,0	-0,5
Αττική	3169762	416050	94,1	97,4	3,3
Πελοπόννησος	135246	14200	23,4	23,8	0,4
Βόρειο Αιγαίο	56707	7260	29,1	33,8	4,7
Νότιο Αιγαίο	83912	8510	36,0	38,6	2,7
Κρήτη	190393	16800	37,9	35,5	-2,4
Σύνολο	5653375	662800	58,1	60,8	2,7
Ημιαστικές περιοχές					
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	92661	9460	16,1	16,6	0,5
Κεντρική Μακεδονία	222107	17250	13,9	11,1	-2,7
Δυτική Μακεδονία	40452	5160	14,0	16,1	2,1
Ήπειρος	28633	3480	8,8	8,1	-0,8
Θεσσαλία	104160	11960	15,0	14,6	-0,3
Ιόνια Νησιά	25865	5040	14,2	25,4	11,3
Δυτική Ελλάδα	82197	10140	12,5	14,3	1,8
Ανατ. Στερεά Ελλάδα	153816	13110	28,6	24,2	-4,4
Αττική	143017	7600	4,2	1,8	-2,5
Πελοπόννησος	100808	9850	17,5	16,5	-0,9
Βόρειο Αιγαίο	33121	4270	17,0	19,9	2,9
Νότιο Αιγαίο	50329	3580	21,6	16,3	-5,3
Κρήτη	59507	6220	11,9	13,2	1,3
Σύνολο	1136673	107120	11,7	9,8	-1,9

Αγροτικές περιοχές						
Αν.Μακεδονία & Θράκη	266120	27750	46,3	48,8	2,5	
Κεντρική Μακεδονία	466146	47470	29,1	30,7	1,6	
Δυτική Μακεδονία	162582	17750	56,2	55,5	-0,7	
Ήπειρος	218588	26900	67,3	62,3	-5,1	
Θεσσαλία	299593	41070	43,1	50,3	7,2	
Ιόνια Νησιά	119573	11010	65,6	55,6	-10,0	
Δυτική Ελλάδα	297555	36770	45,4	51,9	6,5	
Ανατ. Στερεά Ελλάδα	263241	29210	48,9	53,8	4,9	
Αττική	56156	3390	1,7	0,8	-0,9	
Πελοπόννησος	340945	35500	59,1	59,6	0,5	
Βόρειο Αιγαίο	105203	9980	53,9	46,4	-7,5	
Νότιο Αιγαίο	99121	9940	42,5	45,1	2,6	
Κρήτη	251921	24250	50,2	51,3	1,1	
Σύνολο	2946744	320990	30,3	29,4	-0,8	

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού Κατοικιών, 1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Αναχωρήσεις, εγκαταστάσεις και καθαρή μετακίνηση κατά Περιφέρεια

	Πληθυσμός	Αναχωρή- σαντες	Εγκατα- σταθέντες	% αναχωρη- σάντων	% εγκα- ταστα- θέντων	Καθαρή μετανά- στευση
1976 - 1980						
Αν.Μακεδονία & Θράκη	574833	56890	44710	9,90	7,78	-2,12
Κ. Μακεδονία	1602510	154790	166300	9,66	10,38	0,72
Δ. Μακεδονία	289198	31980	25790	11,06	8,92	-2,14
Ήπειρος	324658	43210	28360	13,31	8,74	-4,57
Θεσσαλία	695230	81720	58530	11,75	8,42	-3,33
Ιόνια Νησιά	182315	19810	12980	10,87	7,12	-3,75
Δυτ. Ελλάδα	655281	70830	51170	10,81	7,81	-3,00
Στερεά Ελλάδα	538063	54280	48330	10,09	8,98	-1,11
Αττική	3368935	427040	533150	12,68	15,83	3,15
Πελοπόννησος	576999	59550	42350	10,32	7,34	-2,98
Βόρειο Αιγαίο	195031	21510	14970	11,03	7,68	-3,35
Νότιο Αιγαίο	233262	22030	19210	9,44	8,24	-1,20
Κρήτη	501821	47270	45060	9,42	8,98	-0,44
Σύνολο χώρας	9738136	1090910	1090910	11,20	11,20	0,00
1966-1970						
Αν. Μακεδονία & Θράκη	542184	59020	31140	10,89	5,74	-5,15
Κ. Μακεδονία	1409123	116740	136080	8,28	9,66	1,38
Δ. Μακεδονία	268959	34540	23260	12,84	8,65	-4,19
Ήπειρος	310333	47000	26800	15,15	8,64	-6,51
Θεσσαλία	659913	80900	52140	12,26	7,90	-4,36
Ιόνια Νησιά	184443	21960	12200	11,91	6,61	-5,30
Δυτ. Ελλάδα	633904	79900	50940	12,60	8,04	-4,56
Στερεά Ελλάδα	505480	68140	43140	13,48	8,3	-4,95
Αττική	2797849	81960	282800	2,93	10,11	7,18
Πελοπόννησος	581997	71300	41660	12,25	7,16	-5,09
Βόρειο Αιγαίο	210459	24620	13780	11,70	6,55	-5,15
Νότιο Αιγαίο	207354	20620	11380	9,94	5,49	-4,45
Κρήτη	456642	57780	39160	12,65	8,58	-4,07
Σύνολο χώρας	8768640	764480	764480	8,72	8,72	0,00

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού Κατοικιών, 1971, 1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Φαινομενική μετανάστευση κατά νομό ως ποσοστό του πληθυσμού

	Πληθυσμός 1961	Πληθυσμός 1991	Φαινομενική μετανάστευση		
			1961-71	1971-81	1981-91
Ιόνια Νησιά	212573	191003	-18,03	-1,37	6,67
Ν. Ζακύνθου	35509	32746	-21,54	-2,37	9,63
Ν. Κέρκυρας	101770	105043	-13,30	5,36	6,53
Ν. Κεφαλονιάς	46314	32314	-26,20	-9,95	9,03
Ν. Λευκάδας	28980	20900	-17,27	-12,65	-0,10
Ήπειρος	352604	339210	-22,54	-1,74	2,38
Ν. Άρτας	82630	78884	-19,19	-5,24	-3,07
Ν. Θεσπρωτίας	52125	44202	-31,88	-3,76	4,79
Ν. Ιωαννίνων	155326	157214	-21,57	3,65	4,94
Ν. Πρέβεζας	62523	58910	-21,57	-8,27	1,65
Ανατ. Μακεδονία & Θράκη	618312	570261	-22,31	0,53	-3,03
Ν. Έβρου	157760	143791	-21,49	2,52	-4,00
Ν. Ξάνθης	89594	90450	-21,40	-3,42	-5,97
Ν. Ροδόπης	109201	103295	-12,84	-7,54	-8,23
Ν. Δράμας	121006	96978	-33,46	1,86	2,47
Ν. Καβάλας	140751	135747	-21,57	7,10	0,25
Κεντ. Μακεδονία	1320532	1736066	-5,01	6,01	5,11
Ν. Ημαθίας	114515	138068	-9,14	3,52	-1,07
Ν. Θεσσαλονίκης	544394	977528	18,74	12,77	7,30
Ν. Κιλκίς	102812	81845	-28,06	-4,83	3,01
Ν. Πέλλας	133224	138261	-17,96	-1,45	1,23
Ν. Πιερίας	97697	116820	-19,79	8,76	6,34
Ν. Σερρών	248041	191890	-29,16	-7,35	-0,73
Ν. Χαλκιδικής	79849	91654	-16,65	3,33	12,67
Δυτ. Μακεδονία	310854	292751	-24,37	0,17	-2,48
Ν. Γρεβενών	43484	37017	-24,43	-0,88	2,75
Ν. Καστοριάς	47487	52721	-14,68	7,46	-5,25
Ν. Κοζάνης	152527	150159	-23,97	-0,48	-3,34
Ν. Φλώρινας	67356	52854	-32,07	-3,79	-0,88
Βόρειο Αιγαίο	254496	198241	-19,83	-6,15	5,36
Ν. Λέσβου	140251	103700	-20,75	-7,64	3,41
Ν. Σάμου	52022	41850	-20,19	0,50	7,85
Ν. Χίου	62223	52691	-17,46	-8,12	7,45

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 (συνέχεια)

Νότιο Αιγαίο	222980	257522	-15,35	5,84	6,24
Ν. Δωδεκανήσου	123021	162439	-12,08	10,28	5,68
Ν. Κυκλάδων	99959	95083	-19,36	-0,38	7,15
Κρήτη	483258	536980	-15,04	2,31	3,10
Ν. Ηρακλείου	208374	263868	-11,56	4,75	2,02
Ν. Λασιθίου	73880	70762	-16,61	2,52	0,82
Ν. Ρεθύμνου	69943	69290	-21,20	-2,46	8,24
Ν. Χανίων	131061	133060	-16,39	0,35	3,89
Αττική	2057974	3522769	24,79	10,55	0,60
Περ.Πρωτεύουσας	1852709	3096775	25,99	9,21	-1,61
Υπόλ. Αττικής	205265	425994	13,93	23,80	20,11
Δυτ. Ελλάδα	665805	702027	-16,18	-4,01	3,85
Ν.Αιτ/ακαρνανίας	237738	230688	-17,57	-12,33	2,06
Ν. Αχαΐας	239206	297318	-9,79	5,86	2,03
Ν. Ηλείας	188861	174021	-22,54	-6,82	9,44
Στερεά Ελλάδα	527946	578876	-13,41	1,39	6,83
Ν. Βοιωτίας	114256	134034	-9,17	-4,36	12,58
Ν. Εύβοιας	166097	209132	-10,30	7,22	8,56
Ν. Ευρυτανίας	39716	23535	-38,26	-14,00	-7,81
Ν. Φθιώτιδας	160035	168291	-12,34	0,57	3,80
Ν. Φωκίδας	47842	43884	-17,27	8,02	3,98
Πελοπόννησος	668323	605663	-19,38	-2,86	6,22
Ν. Αργολίδας	90145	97250	-10,91	-1,03	2,79
Ν. Αρκαδίας	135042	103840	-23,80	-3,78	-0,68
Ν. Κορινθίας	112505	142365	-6,56	3,91	14,72
Ν. Λακωνίας	118661	94916	-23,43	-1,96	5,11
Ν. Μεσσηνίας	211970	167292	-24,70	-8,12	6,99
Θεσσαλία	689927	731230	-15,36	-2,00	2,18
Ν. Καρδίτσας	152543	126498	-24,30	-12,06	0,29
Ν. Λάρισας	230769	269300	-11,62	-0,34	0,97
Ν. Μαγνησίας	163834	197613	-8,74	7,77	6,60
Ν. Τρικάλων	142781	137819	-19,43	-6,72	0,22
Σύνολο χώρας	8388553	10264156	-5,48	3,81	2,47

Πηγή: ΕΣΥΕ, Επεξεργασία στοιχείων Απογραφής Πληθυσμού, Κατοικιών, 1961, 1971, 1981 και 1991 και Στατιστικές Φυσικής Κίνησης του Πληθυσμού (διάφορα τεύχη), επεξεργασία στοιχείων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Αριθμός βιομηχανικών καταστημάτων και απασχόληση στην
Περιφέρεια Πρωτεύουσας και την υπόλοιπη χώρα

	1973		1978		1984		1988	
	Καταστήματα	%	Καταστήματα	%	Καταστήματα	%	Καταστήματα	%
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	42907	35,3	47332	36,7	49631	34,3	48656	33,6
Λοιπή χώρα	78450	64,6	81656	63,3	94832	65,6	96061	66,4
Σύνολο χώρας	121357	100,0	128988	100,0	144436	100,0	144717	100,0
	Απασχόληση	%	Απασχόληση	%	Απασχόληση	%	Απασχόληση	%
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	279824	46,3	281821	42,0	244151	35,7	246880	35,7
Λοιπή χώρα	324218	53,7	389675	58,0	439994	64,3	459428	64,3
Σύνολο χώρας	604042	100,0	671496	100,0	684145	100,0	706308	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική Επετηρίδα, 1987, Αδημοσίευτα στοιχεία Απογραφής Βιομηχανίας 1988.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Συναρτήσεις ποσοστού αναχωρήσεων πληθυσμού, 1976-1980

	13 Περιφέρειες			52 Νομοί		Αστικές περιοχές		Αγροτικές περιοχές	
Σταθερός όρος	-3,034 (1,056)	-3,201 (1,311)	-2,305 (4,302)	0,8970 (0,5643)	-2,039 (1,409)	0,802 (0,436)	-2,322 (1,168)	4,098 (0,353)	3,111 (0,258)
log απασχόλησης γεωργίας	0,1890 (3,075)	0,2248 (4,123)	0,0588 (0,096)			-0,179 (2,387)		1,084 (2,799)	0,987 (2,058)
log απασχόλησης βιομηχανίας				-0,172 (1,828)	-0,097 (1,134)		-0,277 (2,351)		
log κατά κεφα- λήν εισοδήματος	0,190 (0,333)	0,082 (0,169)	0,002 (0,398)	-0,314 (1,040)	-0,078 (0,272)	-0,389 (1,033)	0,048 (0,122)	-1,567 (0,687)	-1,309 (0,542)
log πληθυσμού 65 +		-0,389 (2,289)	-0,441 (2,953)					-1,390 (1,220)	-1,635 (1,216)
log αναχωρήσεων 1966-1970			0,415 (2,065)		0,344 (3,723)	0,561 (3,565)	0,258 (2,034)		0,411 (0,352)
R ²	0,570	0,690	0,766	0,100	0,287	0,222	0,221	0,148	0,152
F	9,63	10,64	11,66	3,84	7,85	5,87	5,80	3,96	2,95
N	13	13	13	52	52	52	52	52	52

ΠΙΝΑΚΑΣ 16α

Πληθυσμός αστικών κέντρων, 1951-1991

	1951	1961	1971	1981	1991
Π.Σ. Αθηνών	1378586	1852709	2540241	3038245	3072922
Π.Σ. Θεσσαλονίκης	302124	380654	557360	706180	749048
Π.Σ. Πάτρας	86267	103941	120847	154596	170452
Π.Σ. Ηρακλείου	54758	69983	84710	113015	132117
Π.Σ. Βόλου	73817	80846	88096	107407	116031
Λάρισα	41016	55858	72760	102426	113090
Π.Σ. Χανίων	37788	49058	53026	64740	72092
Αχαρνές	12630	15964	28083	41068	61352
Καβάλα	42563	44978	46887	56705	58025
Ιωάννινα	32315	34997	40130	44829	56699
Χαλκίδα	23706	24745	36300	44867	51646
Σέρρες	37207	41133	41091	46317	50390
Τρίκαλα	27914	31885	38740	45160	48962
Π.Σ. Αγρινίου	26582	33281	41794	46568	52896
Π.Σ. Κατερίνης	26503	30095	30512	40592	47011
Π.Σ. Καλαμάτας	39940	39256	40402	44920	47641
Λαμία	25288	33170	38297	41846	44084
Ρόδος	24280	28119	33100	41425	43558
Κομοτηνή	31893	31845	32219	37487	39927
Δράμα	30740	33536	30627	37118	38546
Αλεξανδρούπολη	18580	20912	25136	35799	38220
Βέροια	22569	26677	30425	37966	38713
Ξάνθη	27283	27802	27040	33897	37463
Κέρκυρα	30811	29896	31461	36901	36293
Κοζάνη	17651	21537	24020	31333	32010
Καρδίτσα	18543	23708	25803	27532	30289
Π.Σ. Αιγίου	18562	22698	23756	25723	28212
Κόρινθος	17728	15892	20773	22658	27412
Π.Σ. Χίου	29157	28755	30021	30422	29998
Πύργος	17996	20558	20599	21958	28660
Μέγαρα	14201	16522	18759	20814	25061
Μυτιλήνη	26525	26846	24176	24991	24953
Γιαννιτσά	20187	23555	11188	23966	25392
Πτολεμαΐδα	8816	12747	16588	22109	25195
Ελευσίνα	11190	15527	18536	20320	22793
Σαλαμίνα	12822	17073	18364	20807	23061
Αργος	14026	17627	19878	20955	22289
Τρίπολη	17585	18500	20209	21337	22463
Αρτα	13645	17654	20538	20004	21286
Νάουσα	12782	15752	17443	19430	20279
Σύνολο πόλεων 20+	2726576	3436291	4439935	5374477	5626531

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού Κατοικιών, για τα έτη 1951, 1961 και 1971. Συνοπτική Στατιστική Επετηρίδα 1993, για τα έτη 1981 και 1991 ΕΣΥΕ, 1994.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16β

Ποσοστιαίες μεταβολές πληθυσμού αστικών κέντρων

	1991	1951-61	1961-71	1971-81	1981-91
Π.Σ. Αθηνών	3072992	34,39	37,11	19,60	1,14
Π.Σ. Θεσσαλονίκης	749048	25,99	46,42	26,70	6,07
Π.Σ. Πάτρας	170452	20,49	16,26	27,93	10,26
Π.Σ. Ηρακλείου	132117	27,80	21,04	33,41	16,90
Π.Σ. Βόλου	116031	9,52	8,97	21,97	7,99
Λάρισα	113090	36,19	30,26	40,77	10,41
Π.Σ. Χανίων	72092	29,82	8,09	22,09	11,36
Αχαρνές	61352	26,40	75,91	46,24	49,39
Καβάλα	58025	5,67	4,24	20,94	2,33
Ιωάννινα	56699	8,30	14,67	11,71	26,48
Χαλκίδα	51646	4,38	46,70	23,60	15,11
Σέρρες	50390	10,55	-0,10	12,72	8,79
Τρίκαλα	48962	14,23	21,50	16,57	8,42
Π.Σ. Αγρινίου	52896	25,20	25,58	11,42	13,59
Π.Σ. Κατερίνης	47011	13,55	1,39	30,04	15,81
Π.Σ. Καλαμάτας	47641	-1,71	2,92	11,18	6,06
Λαμία	44084	31,17	15,46	9,27	5,35
Ρόδος	43558	15,81	17,71	25,15	5,12
Κομοτηνή	39927	-0,15	1,17	16,35	6,51
Δράμα	38546	9,10	-8,67	21,19	3,85
Αλεξανδρούπολη	38220	12,55	20,20	42,42	6,76
Βέροια	38713	18,20	14,05	24,79	1,97
Ξάνθη	37463	1,90	-2,74	25,36	10,52
Κέρκυρα	36293	-2,97	5,23	17,29	-1,65
Κοζάνη	32010	22,02	11,53	30,45	2,16
Καρδίτσα	30289	27,85	8,84	6,70	10,01
Π.Σ. Αιγίου	28212	22,28	4,66	8,28	9,68
Κόρινθος	27412	-10,36	30,71	9,07	20,98
Π.Σ. Χίου	29998	-1,38	4,40	1,34	-1,39
Πύργος	28660	14,24	0,20	6,60	30,52
Μέγαρα	25061	16,34	13,54	10,95	20,40
Μυτιλήνη	24953	1,21	-9,95	3,37	-0,15
Γιαννιτσά	25392	16,68	-52,50	114,21	5,95
Πτολεμαΐδα	25195	44,59	30,13	33,28	13,96
Ελευσίνα	22793	38,76	19,38	9,62	12,17
Σαλαμίνα	23061	33,15	7,56	13,30	10,83
Αργος	22289	25,67	12,77	5,42	6,37
Τρίπολη	22463	5,20	9,24	5,58	5,28
Αρτα	21286	29,38	16,34	-2,60	6,41
Νάουσα	20279	23,24	10,74	11,39	4,37
Σύνολο πόλεων 20+	5629377	26,03	29,21	21,05	4,69
Σύνολο χώρας	102641567	9,90	4,53	11,08	5,38

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

I. Γιατί επιβάλλεται η δημογραφική πολιτική στην Ελλάδα

Η Ελλάδα, όπως επισημόναμε ήδη, δεν έχει δημογραφική πολιτική με την έννοια ενός συνόλου εναρμονισμένων μέτρων που επιδιώκουν την άμεση επίδραση στην εξέλιξη του πληθυσμού. Τόσο οι ιστορικές όσο και οι σύγχρονες πληθυσμιακές εξελίξεις στον ελληνικό χώρο δεν λαμβάνοντα υπόψη. Επαναλαμβάνονται αναστήρικτες αντιλήψεις παρωχημένης εποχής.

Οι μέχρι σήμερα νομοθετικές ρυθμίσεις δεν είναι πάντοτε θετικές για την οικογένεια, τον γάμο και την παιδική ηλικία. Κατά κανόνα, είναι άσχετες με το σύγχρονο δημοσιογραφικό πρόβλημα. «Χαρακτηρίζονται από άνιση κάλυψη του πληθυσμού, έλλειψη συντονισμού και πολυπλοκότητα».

Είναι κατά συνέπεια καταφανής η ανάγκη επεξεργασίας ενός ολοκληρωμένου και Ενιαίου Κώδικα της Ελληνικής Οικογένειας, μέτρου - σταθμού που θα έμοιαζε με τον Γαλλικό Κώδικα Οικογένειας του 1940. Δημοσιεύτηκε ακριβώς τον Ιούνιο 1940, τις ημέρες κατάρρευσης της Γαλλίας \. Εκπονήθηκε σαν τα έντομα που αναπαράγονται πριν πεθάνουν: «Ο πιο γηρασμένος λαός της Γης, μέχρι στις πιο αντίξοες συνθήκες, πήρε νεωτεριστικά μέτρα όπως καμιά μέχρι τότε χώρα δεν είχε αποτολμήσει να διανοηθεί.

Οι βασικοί στόχοι του Κώδικα της Ελληνικής Οικογένειας, ελπίζουμε να εκπονηθούν πριν είναι αργά, όπως έγινε στη Γαλλία.

Με την ευκαιρία της εορτής των πολυτέκνων (1.8.1988) οι αρχηγοί των πολιτικών κομμάτων εξέφρασαν το έντονο ενδιαφέρον για τους πολυτέκνους και γενικά για την οικογένεια. Ο τότε πρωθυπουργός μεταξύ άλλων δήλωσε: «Δεν θα είναι υπερβολή αν πούμε ότι οι γονείς που έχουν τάση να τροφοδοτούν την ελληνική κοινωνία με νέους και πολλούς γόνους, χαρίζουν στην πατρίδα ένα από τα πιο πολύτιμα δώρα με καθαρά εθνική σημασία. Ο μόχθος τους να αναθρέψουν, να συντηρήσουν και να μορφώσουν τα πολλά παιδιά τους αποκτά πραγματικά ηρωική διάσταση.... Η κυβέρνηση έχει πάρει και θα συνεχίσει να παίρνει σειρά εποικοδομητικών μέτρων υπέρ των πολυτέκνων στα πλαίσια της ευρύτερης πολιτικής πρόνοιας και κοινωνικής αρωγής».

Ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, όπως και ο πρωθυπουργός, δεν μίλησε για την ανάγκη μιας δημογραφικής πολιτικής. Ειδήλωσεν όμως τα ακόλουθα: «Η ελληνική οικογένεια δοκιμάζεται σήμερα. Και ακόμη περισσότερο η πολύτεκνη οικογένεια, η οποία πέρα από τις οικονομικές δυσκολίες, αντιμετωπίζει την αστοργία του Κράτους. Το τίμημα που η ίδια πληρώνει για τη μεγάλη προσφορά της στην ελληνική κοινωνία είναι όχι μόνο η σημερινή οικονομική της εξαθλίωση, αλλά και ο κοινωνικός παραμερισμός της και η ηθική απαξίωση».

II. Στόχοι της ελληνικής δημογραφικής πολιτικής

Συνοπτικά, τέσσερεις βασικοί τομείς προδιαγράφουν τους αντίστοιχους στόχους της πολιτικής του πληθυσμού, των μέτρων που θα επιστρέψουν στην Ελληνίδα να ασκεί αυθόρμητα το δικαίωμα να φέρνει στον κόσμο παιδιά, το δικαίωμα της σύλληψης.

Από τα μέσα του 1980 η ραγδαία πτώση των γεννήσεων κάτω του αναγκαίου ορίου αντικατάστασης του πληθυσμού επιβάλλει:

1ο στοχο: την ανακοπή της κατάρρευσης των γεννήσεων.

Η από το 1987 προσέγγιση των θανάτων και των γεννήσεων, προσδιορίζει σαν συντελεστή της συνεχιζόμενης υπογεννητικότητας τον

2ο στόχο: την αποκατάσταση της ομαλής πληθυσμιακής εξέλιξης της Ελλάδας (δείκτης 2,1 παιδιά κατά γυναίκα).

Η μαζική εσωτερική μετακίνηση προς τα μεγάλα αστικά κέντρα και η μαζική εξωτερική μετανάστευση επιβάλλουν τον

3ο στόχο: την ισορροπημένη μεταναστευτική κίνηση και πληθυσμιακή ενίσχυση των κωμοπόλεων και των μικρών αστικών κέντρων.

Η αθρόα λαθραία είσοδος ξένων μεταναστών είτε απ' ευθείας από χώρες της Ασίας και της Αφρικής είτε μέσω των χωρών του ΕΟΚ, εφοδιασμένων πρόσφατα με υπηκοότητα των χωρών αυτών προδιορίζει ως

4ο στόχο: τον ποσοτικό και ποιοτικό έλεγχο της νόμιμης διαμονής εισόδου και απασχόλησης στην Ελλάδα των ξένων εργαζομένων.

Η συσσώρευση των παραπάνω μειονεκτικών μέχρι σήμερα για τη δημοσιογραφική υπόσταση συντελεστών επιβάλλει τον συντονισμένο προσδιορισμό των βασικών στόχων της δημογραφικής πολιτικής και των κυριότερων μέτρων που κρίνονται αναγκαία για την πραγματοποίησή της.

1. Ανακοπή κατάρρευσης των γεννήσεων

Η ανάγκη της ταχείας ανακοπής της πτώσης των γεννήσεων προβάλλει πέντε ειδικούς στόχους απόλυτης προτεραιότητας: α) την έντονη δημογραφική ενημέρωση με όλα τα μαζικά μέσα επικοινωνίας, β) την προτεραιότητα του 3ου παιδιού, γ) την ολοκληρωμένη προστασία της μητρότητας, δ) την αναγνώριση της φορολογικής ισότητας μεταξύ παντρεμένων και ανύπαντρων ζευγαριών και την καθιέρωση ειδικού φορολογικού καθεστώτος για την οικογένεια με βρέφη και μικρά παιδιά, ε) την επιμελημένη φύλαξη των παιδιών.

α. Δημογραφική ενημέρωση

Πρωταρχική επιδίωξη για την ανάκαμψη της ελληνικής γεννητικότητας είναι η σαφής ενημέρωση της Κοινής Γνώσης και των υπεύθυνων φορέων και η λήψη ορισμένων μέτρων που θα αποτελέσουν τους πρώτους στόχους της δημογραφικής πολιτικής. Ποιος θα αμφισβητούσε την περίφημη φράση που αποδίνεται στον Auguste Comte:

«δεν γνωρίζουμε την πληρότητα μιας επιστήμης εφόσον δεν γνωρίζουμε την ιστορία της».

Τα κλασικά κείμενα της ελληνικής ιστορίας είναι πλούσια και στον τομέα της Δημογραφίας. Στη διεθνή βιβλιογραφία (βλ. παράρτημα II) πρωτεύουσα θέση κατέχει ο πιο «σύγχρονός μας από όλους τους αρχαίους ιστορικούς» ο Μεγαλοπολίτης Πολύβιος, όταν επανήλθε στην Ελλάδα μετά 17 χρόνια εξορίας στη Ρώμη. Ας προσεχθεί η δραματική του μαρτυρία:

«Εφθασε ο καιρός σήμερα στην Ελλάδα να υπάρχει αρνησιπαιδία και ολιγανθρωπία, εξαιτίας της οποίας οι πόλεις ερημώθηκαν και σημειώθηκε πλήρης έλλειψης παραγωγής, αν και δεν συνέβησαν πόλεμοι ούτε επιδημίες. Εάν λοιπόν για τούτο συνεβούλευε κάποιος να πάει να ρωτήσει τους θεούς τι θα μπορούσαμε να πούμε ή να κάνουμε για να γίνουμε περισσότεροι και να κατοικήσουμε καλλίτερα τις πόλεις, άραγε δεν θα ήταν μάταιο (να κάνουμε τέτοιες ερωτήσεις) αφού η αιτία είναι προφανής και ο τρόπος διορθώσεως στα χέρια μας; Διότι οι άνθρωποι εξετράπησαν στον εγωισμό και τη φιλοχρηματία ακόμα και σε τεμπελιά, έτσι ώστε να μην θέλουν να παντρευτούν, ούτε να κάνουν παιδιά, ούτε να ανατρέφουν, αλλά (να αποκτούν) το πολύ ένα ή δύο, ώστε να τους αφήσουν πλούσια κληρονομιά και να μην δοξεύουν για την ανατροφή τους, γι' αυτό το λόγο το κακό μεγαλώνει».

Στην εποχή του ιστορικού Πολυβίου (200 - 120 π.Χ.) για τα σοβαρά προβλήματα οι άνθρωποι προσέφευγαν στο Μαντείο. Σήμερα, στην εποχή της επιστημονικής ειδίκευσης, είναι φυσικό να προσφεύγουμε σ' αυτήν. Παραθέτουμε αποσπάσματα από δύο πρόσφατες επιστολές από την αλληλογραφία του Προέδρου της ΕΔΗΜ και υπευθύνου της παρούσης έρευνας με τον Πρόδρομο της Δημογραφίας Alfred Sauvy, με 40ετή εθνική και διεθνή ακτινοβολία. Χαρακτηρίζει τη σημερινή δημογραφική κατάσταση της Ελλάδας ως «επικίνδυνη» και την ανάγκη της δημογραφικής ενημέρωσης πολύ σημαντική.

«... παρακολουθούμε πάντοτε με κάποιο φόβο την επικίνδυνη ελάτπωση της γονιμότητας της Ελλάδας...» (15.6.1987).

«... Η δημογραφική κατάσταση της χώρας σας είναι επικίνδυνη, αυτό πρέπει να καταστεί γνωστό. Πράγμα δύσκολο γιατί ο πληθυσμός αγνοεί τον πληθυσμό....» (17.8.1987).

Χαρακτηριστικό γεγονός της σύγχρονης κοινωνίας είναι η υπερεξειδίκευση. Ο καθένας δεν βλέπει πέρα από την ειδικότητά του. Αυτό είναι ένας βασικός λόγος για την κατάλληλη ενημέρωση συνυφασμένη με τη δημογραφική έρευνα και διδασκαλία σε όλες τις βαθμίδες και κατηγορίες της εκπαίδευσης.

Έχει εξάλλου ιδιαίτερη σημασία να υπογραμμίζεται πόσο αναγκαία είναι η ενημέρωση του κοινού πάνω σε ένα ζήτημα όπως το πληθυσμιακό,

όπου οι γενικότητες και οι σφαλερές κατευθύνσεις παραμένουν επίμονα αδιάσειστες. Τα παραδείγματα αφθονούν.

Στη Γαλλία, όπου ο δείκτης της γονιμότητας έχει συγκρατηθεί στα 1,8 παιδιά κατά γυναίκα, η Υπουργός του Υπουργείου Οικογένειας, δεν δίστασε να αναλάβει μια πολυδάπανη καμπάνια (240 εκ. δρχ.) για να βγάλει την οικογένεια από το γκέτο, όπου την έχουν εγκλωβίσει οι πολιτικοί λόγοι κάθε προεκλογικής περιόδου. Με σύνθημα «η Γαλλία έχει ανάγκη από παιδιά», υποστηρίζεται ότι η τόσο δύσφημα κακοποιημένη οικογένεια είναι το σημείο αφετηρίας που επιτρέπει στα άτομα να αναπτύσσουν τον πλούτο της δράσης τους και της ισορροπίας τους. Ισορροπία, που άρχισε να κλονίζεται από τη μεγάλη παρουσία 4 1/2 εκατ. αναφομοιώτων ξένων, παντού όπου ξεπερνούν ένα υψηλό ποσοστό τον γηγενή πληθυσμό, όπως συμβαίνει στα τρία μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας: το Παρίσι με ένα εκατομμύριο ξένους (10%), στη Λυόν και στη Μασσαλία με 20% ξένους της Β. Αφρικής κατά μεγάλη αναλογία (P.L.M.).

Αλλά, ποιο είναι το αντικείμενο της δημογραφικής ενημέρωσης; πώς είναι δυνατόν να δημιουργηθούν ενημερωτές, καταλύτες; Επιβάλλεται να μη ξεχνάμε ότι τα προβλήματα του πληθυσμού είναι πολύπλοκα. Για να προσδιορίσουμε και εξηγήσουμε μια πολιτική πληθυσμού απαιτούνται πολύ σημαντικές επιστημονικές γνώσεις και τόλμη για την ορθή χρήση και προσφυγή στα επίσημα στατιστικά δεδομένα.

Οι τύραννοι της αρχαιότητας έκοπταν τη γλώσσα εκείνων που ανήγγειλαν κακά νέα. Σήμερα οι κήρυκες κακών ειδήσεων δεν διατρέχουν τον ίδιο κίνδυνο. Επιβάλλεται όμως να έχουν ορθή ενημέρωση. Η πανεπιστημιακή έρευνα και διδασκαλία επιβάλλεται να έχουν κατά κανόνα αντικείμενο τα προβλήματα της «μεγάλης συνωμοσίας κατά της ζωής».

Κάθε ενημερωτής είναι ανάγκη να αποκτήσει μακρόχρονη ή συμπυκνωμένη κατάρτιση. Η προσφυγή στην «ηθικοπλαστική» αιτιολογία θα ήταν μεγάλη και ατελεσφόρητη πλάνη. Αντίθετα, είναι επίκαιρο να θυμίζει τις θετικές και αρνητικές απόψεις κατά την τελευταία εκατονταετία της πτώσης της γονιμότητας, συνυφασμένης με την μείωση της θνησιμότητας προπαντός της βρεφικής και την τεχνικο-επιστημονική επανάσταση από τα τέλη του προπερασμένου αιώνα. Τη βελτίωση π.χ. της θέσης της γυναίκας, την αύξηση των επενδύσεων για το παιδί, την πιο ελεύθερη εκλογή των ζευγαριών. Να είναι σε θέση να αποδείξει επίσης ότι τα δημογραφικά προβλήματα της Ευρώπης δεν πρέπει να συσκοτίζονται και να συγχέονται με τη δημογραφική έκρηξη του Τρίτου Κόσμου.

Στον υπονάπτυκτο κόσμο η ιατρική πρόοδος, σώζοντας τα παιδιά από το θάνατο, προκαλεί αύξηση του πληθυσμού ταχύτερη από τη δυνατότητα παραγωγής που προσδιορίζει τις συνθήκες υποσιτισμού και πείνας που επισύρουν με τη σειρά τους νέα βρεφική θνησιμότητα, ενώ στις ανεπτυγμένες πολιτείες το γεγονός αυτό έχει ως προϋπόθεση τη

θεμελίωση της οικογενειακής ευημερίας γιατί η παραγωγή αγαθών βαδίζει με ρυθμό πολύ μεγαλύτερο εκείνου της αναπαραγωγής του πληθυσμού.

Ο ενημερωτής πρέπει να είναι σε θέση να ερμηνεύει ότι η πτώση της γονιμότητας πέρα από το έσχατο όριο που απαιτείται για την ανανέωση του πληθυσμού μιας χώρας, μιας περιοχής, μιας πόλης, ενός χωριού, συνοδεύεται από σοβαρές οικονομικές, κοινωνικές και υπαρξιακές ακόμα επιπτώσεις για το σύνολο και για κάθε άτομο ξεχωριστά. Η δημογραφική δράση προϋποθέτει βαθειά γνώση πολλών συντελεστών, φαινομενικά ασύνδετων με τη δημογραφία: εκπαίδευση, ανεργία, υγειονομική οργάνωση, φορολογικό σύστημα, στεγαστικό πρόβλημα κτλ.

Ατομικά δικαιώματα, ατομικές ελευθερίες, σχέσεις ανδρών και γυναικών, αγώνας κατά της ανισότητας για τη γενική ευημερία, μια συνεχής και αδιάλειπτη πραγματική συμμετοχή των ιδίων των ανθρώπων, είναι επιτακτική. Με τη συμμετοχή αυτή μέσα από πολλές ενδιάμεσες ομάδες (οργανώσεις γονέων, διάφορες συνοικιακές ή τοπικές οργανώσεις, μαζικά μέσα επικοινωνίας, κινηματογράφος, θέατρο κλπ.), η δημογραφική πληροφόρηση επιβάλλεται να ανασκευάζει συστηματικά κάθε μορφής παραπληροφόρηση, προκατάληψη, αβάσιμα επιχειρήματα, διαστρεβλωμένες θέσεις, αναφορικά με την ποσοτική και ποιοτική διάρθρωση και εξέλιξη του πληθυσμού με βασικό στόχο την ανακοπή της πληθυσμιακής κατάρρευσης.

Η δημογραφική ενημέρωση επιβάλλεται να απευθύνεται σαν έκκληση προς τους υπευθύνους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (δημάρχους, προέδρους κοινοτήτων, κτλ.), να αναλάβουν πρωτοβουλίες για το δημογραφικό πρόβλημα της περιοχής τους. Υποδειγματικό ξεκίνημα αναφέρεται ότι έγινε από τον δήμαρχο Καβάλας που εγκαινίασε σχετικό πρόγραμμα από την 1.1.1989, διαθέτοντας μηνιαίο οικογενειακό επίδομα 10.000 δρχ. διάρκειας 3 έως 6 μηνών για την απόκτηση τρίτου παιδιού.

β. Προτεραιότητα στα τρία παιδιά και άνω

Για την βοήθεια των οικογενειών πρέπει να αναφέρουμε ένα κανόνα πολύ ωφέλιμο: να μη δώσουμε περισσότερα στο πρώτο παιδί, αλλά να μεταφέρουμε όλα στο 2ο ή ακόμα στο 3ο και στα επόμενα παιδιά. Μ' αυτόν τον τρόπο η βοήθεια πηγαίνει αυτόματα προς τις περιοχές που καταβάλλουν μια προσπάθεια προς όφελος του έθνους. Είναι ταυτόχρονα λιγότερο δαπανηρή και περισσότερο αποτελεσματική.

Ο Διευθυντής του Γαλλικού Ινστιτούτου Δημογραφικών Μελετών Gerard Calot, συνιστά διάφορα μέτρα ενθάρρυνσης των οικογενειών που έχουν ήδη τρία παιδιά και εκείνων που έχουν λιγότερα των τριών. Για την πρώτη περίπτωση συνιστάται ο οικονομικός συμψηφισμός για την ολική ή μερική εγκατάλειψη της εκτός του οίκου απασχόλησης της μητέρας, ενώ για τη δεύτερη κρίνεται προτιμότερο να αντιμετωπίζονται ειδικά προβλήματα: φύλαξη των παιδιών, ανάπτυξη των δυνατοτήτων μερικής απασχόλησης και διάφορες μορφές ελαστικού ωραρίου.

Δύο λόγοι ουσιαστικοί επιβάλλουν την απόλυτη προτεραιότητα ενίσχυσης για την απόκτηση τριών και άνω παιδιών. Ο πρώτος αναφέρεται στις ιδιαίτερες δυσχέρειες, τόσο οικονομικές όσο και κοινωνικές, που αντιμετωπίζει μια μητέρα για να φέρει στον κόσμο ένα 3ο παιδί. Ο δεύτερος λόγος είναι το γεγονός ότι η οικογένεια που μεγαλώνει πάνω από τρία παιδιά προσφέρει κοινωνικό λειτούργημα γιατί συμφιζεί την ελλειματικότητα των άλλων οικογενειών.

Η δαπάνη που θα απαιτηθεί για την πραγματοποίηση του στόχου αυτού αντιπροσωπεύει την πιο αποτελεσματική επένδυση για την επιβίωση του Έθνους.

Στην Επιτροπή του Υπουργείου Εθν. Οικονομίας για το Δημογραφικό προτάθηκαν τα ακόλουθα:

1. Να καθιερωθεί ισχυρό οικονομικό κίνητρο για τη γέννηση τρίτου παιδιού. Αυτό μπορεί να έχει μορφή α) σημαντικής ενίσχυσης κατά τη γέννηση του παιδιού, β) ενός μηνιαίου «εισοδήματος» κατά τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού, με στόχο την αντιμετώπιση των αυξανόμενων εξόδων της οικογένειας, το «εισόδημα» αυτό θα πρέπει να είναι της τάξεως των 30-35.000 δρχ. το μήνα για να έχει αποτέλεσμα, γ) την ενθάρρυνση ενός από τους γονείς να πάρει «γονική άδεια» χωρίς αποδοχές εάν το επιθυμεί και την ηθική ενίσχυση των οικογενειών που αποφασίζουν να αποκτήσουν τρίτο παιδί.

Η ισχυρή δημογραφική αποτελεσματικότητα της ενθάρρυνσης του 3ου παιδιού και του συρρικνούμενου αριθμού των πολυτέκνων, ανταποκρινόμενη ιδιαίτερα στις αρχές της ισότητας και της δικαιοσύνης, συνιστούν τη γενίκευση και την εφαρμογή του μέτρου αυτού άμεσα ή διαδοχικά, σε ολόκληρο το ελληνικό χώρο, χωρίς διακρίσεις και περιορισμούς.

Η υιοθέτηση της προτεραιότητας του 3ου παιδιού είναι ένα οριακό ενδεικτικό μέτρο. Δεν σημαίνει εγκατάλειψη των επιδομάτων για το 1ο και το 2ο παιδί και πολύ περισσότερο για τα άνω των τριών παιδιά, για τις πολύτεκνες οικογένειες. Το κόστος κάθε παιδιού, ανάλογα με τη σειρά γέννησης, την ηλικία και το κοινωνικό περιβάλλον, είναι σήμερα προσδιορίσιμο άμεσα (από τις δαπάνες συντήρησης και εκπαίδευσης) και έμμεσα (λόγω διακοπής της επαγγελματικής δραστηριότητας της μητέρας, ανάλογα με τις περιπτώσεις) και μειώνει σημαντικά το επίπεδο ζωής των οικογενειών. Μια γαλλική έρευνα αποδεικνύει ότι ένα ζευγάρι μεσαίας τάξης όταν εργάζονται και οι δύο, περνάει από τον δείκτη 100 του εισοδήματος στο 60 με τρία παιδιά και 40, αν η γυναίκα παύσει να εργάζεται. Χαμηλότερο, αλλά υπολογίσιμο, είναι το κόστος, για το πρώτο και για το δεύτερο παιδί και πολύ μεγαλύτερο για τις πολύτεκνες οικογένειες.

Αντίθετα προς την παρούσα κατάσταση των ελληνικών οικογενειακών επιδομάτων, που χαρακτηρίζονται όχι μόνον ασήμαντα,

δυσανάλογα από φορέα σε φορέα, αλλά και απεριόριστα (συχνά επεκτείνονται ως το 18ο και 24ο έτος), οι σχετικοί κανόνες των ευρωπαϊκών χωρών επιβάλλουν να δίνεται το οικογενειακό επίδομα κατά την περίοδο που το παιδί έχει ανάγκη των γονικών υπηρεσιών, κατά την πρωτοβάθμια π.χ. σχολική περίοδο και όχι κατά την εφηβική ηλικία και την ηλικία σπουδών, οπότε το σύστημα των υποτροφιών είναι το πιο κατάλληλο για μια αξιοκρατική πολιτική.

Η ενιαία επιδοματική πολιτική επιβάλλεται, να γίνει δεκτή, χωρίς καμιά εξαίρεση ή περιορισμό.

γ. Ολοκληρωμένη προστασία της μητρότητας

Η υψηλή προγεννητική θνησιμότητα στην Ελλάδα, που υπολογίζεται σε 158 θανάτους ανά 1000 γενόμενα ζώντα παιδιά, επιβάλλει σαν πρόσθετο λόγο τη ολοκληρωμένη και χωρίς εξαίρεση προστασία της μητρότητας πριν και μετά τη γέννηση. Αυτό σημαίνει, χωρίς όρους και χωρίς αποκλειστική επιβάρυνση από τους άμεσα ενδιαφερόμενους, τη συστηματική υγειονομική παρακολούθηση και περίθαλψη κατά τη διάρκεια της κυοφορίας, κατά τον τοκετό και τον πρώτο μήνα μετά τη γέννηση.

Σύμφωνα με τις ανακοινώσεις που έγιναν στο 5ο πανελλήνιο συνέδριο περί γεννητικότητας, τα στοιχεία που προέκυψαν από πρόσφατη έρευνα, φέρνουν την Ελλάδα δέκα με δεκαπέντε χρόνια πίσω από τις αναπτυγμένες χώρες στη θνησιμότητα λίγο πριν τον τοκετό, κατά τη διάρκειά του και αμέσως μετά, με κύρια αιτία την έλλειψη σωστής

προγεννητικής φροντίδας και ενημέρωσης. Από τα συναγόμενα συμπεράσματα προκύπτει ότι περισσότερα από 3.000 μωρά χανονται λίγο πριν, κατά και αμέσως μετά τον τοκετό. Η θνησιμότητα μωρών που γεννιούνται ζώντα φτάνει το 2%. Αυτό σημαίνει διπλάσιο έως τριπλάσιο ποσοστό θανάτων την πρώτη εβδομάδα και τον πρώτο μήνα ζωής.

Ολοκληρωμένη προστασία της μητρότητας σημαίνει επίσης γενίκευση της άδειας μητρότητας 16 εβδομάδες και επέκταση του δικαιώματος αυτού σε 24 εβδομάδες κατά τη γέννηση του 3ου παιδιού, αναγνωρίζοντας τελικά το δικαίωμα γονικής άδειας με αποδοχές σε ένα μέλος του ζευγαριού διάρκειας 12 μηνών, με υγειονομική και συνταξιοδοτική κάλυψη.

Γενίκευση της υγειονομικής προστασίας της μητρότητας σε όλες τις γυναίκες, όχι μόνο τις εργαζόμενες επιβάλλει η υψηλή ακόμα βρεφική θνησιμότητα παρά τη σημαντική πτώση της κατά την τελευταία 25ετία: 12,4 θάνατοι βρεφών σε 1000 γεννημένα παιδιά το 1985 αντί 40,07% το 1960 και 12,50% το 1986. Με το ποσοστό αυτό βρεφικής θνησιμότητας η Ελλάδα έρχεται δεύτερη μεταξύ των χωρών της ΕΟΚ. Πρώτη είναι η Πορτογαλία με 15,8 και τελευταίες οι Κάτω Χώρες με 6. Η ανάγκη γενίκευσης της ολοκληρωμένης προστασίας της μητρότητας είναι ιδιαίτερα αισθητή στην επαρχία, λόγω του εκεί υψηλού ποσοστού των αναλφάβητων γυναικών και ανεπαρκούς φροντίδας για το παιδί προτείνονται:

«Χορήγηση του μειωμένου ωραρίου εργασίας για τη διευκόλυνση ανατροφής των βρεφών, κάλυψη σημαντικού μέρους της δαπάνης για βρεφονηπιακό σταθμό ανάλογα με την εισοδηματική κατάσταση των γονέων».

«Χορήγηση άδειας απουσίας με αποδοχές για έκτακτες περιπτώσεις όπως ασθένεια παιδιού, άδεια θηλασμού».

«Επέκταση των μέτρων για την προστασία της γυναίκας κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και για ορισμένο χρονικό διάστημα μετά τον τοκετό, έτσι ώστε να μη απασχολείται σε επικίνδυνες εργασίες, σε νυκτερινές εργασίες, σε υπερωριακή και επίπονη εργασία κ.τ.λ.

Ολοκληρωμένη διαδικασία προστασίας της μητρότητας προβλέπεται για όλες τις χώρες μέλη του ΕΟΚ με βάση την εκπόνηση του Χάρτη των Δικαιωμάτων της εγκύου. Κάθε έγκυος θα εφοδιάζεται με βιβλιάριο υγείας με το οποίο θα της παρέχεται η δυνατότητα για να επιλέγει τη χώρα και το ιατρικό κέντρο της προτίμησης της για ιατρική περίθαλψη και το τοκετό.

Γενικά μια ολοκληρωμένη προστασία της μητρότητας, σοβαρό οικογενειακό επίδομα και εξασφάλιση οικογενειακής στέγης, κατέχουν σήμερα σημαντική θέση ανάμεσα στα κίνητρα για τη δημιουργία οικογένειας με παιδιά. Ιδιαίτερη βέβαια επίδραση ασκούν οι παράγοντες αυτοί στην κατηγορία των ζευγαριών που αντιμετωπίζουν επίμονη κατάσταση φτώχειας με πολυάριθμα μειονεκτήματα στέγη που στερείται

κάθε μορφής ανέσεις και είναι ανθυγιεινή, κακή κατάσταση υγείας, αναλφαβητισμό ή ημιαναλφαβητισμό, έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης, ανισότητα και αβεβαιότητα εισοδημάτων, ανεργία κ.τ.λ. Η υφισταμένη σύμπτωση μεγάλης εξαθλίωσης με παιδιά συνιστά μόνιμο συντελεστή ποιοτικής υποβάθμισης και απαιτεί έκτακτα μέτρα προστασίας.

δ. Φορολογική αποποινικοποίηση των γάμων και ειδικό φορολογικό καθεστώς για την οικογένεια με παιδιά

Σύμφωνα με την κειμένη νομοθεσία, ο γάμος και η συνισταμένη νόμιμα οικογένεια, δημιουργούν φορολογική παγίδα. Η συνάθροιση των εισοδημάτων των συζύγων για το πόρο εισοδήματος καθιερώνει δυσμενέστερη φορολογική μεταχείριση αυτών έναντι των αγάμων. Αυτή η νομοθετική ρύθμιση καταδικάζεται ως αντισυνταγματική από δύο αποφάσεις του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών (αριθμ. 2663/1988 και 12557/55).

Σύμφωνα με τον ακόλουθο πίνακα που έχει συνταχθεί με βάση τη νέα κλίμακα και τα «αφορολόγητα» του Φορολογικού Νομοσχεδίου για ίσο βαθμό ευημερίας, οι επιφανειακά εύποροι πολύτεκνοι θα πληρώνουν ανά κεφαλή πολλαπλάσιο φόρο (σειρά 8) και ο πολύτεκνος αρχηγός οικογένειας θα πληρώνει γεωμετρικό πολλαπλάσιο του φόρου (σειρά 5) που θα πληρώνει ο αρχηγός της τετραμελούς οικογένειας.

Η φορολογική ποινικοποίηση του βασικού αυτού θεσμού της κοινωνίας συμβάλλει αναμφισβήτητα στην πτώση της γαμηλιότητας

(ετήσιο ποσοστό γάμων επί 1000 κατοίκων). Όπως επισημάναμε στην αρχή του παρόντος το ποσοστό γαμηλιότητας, μειώθηκε κατά την δεκαετία 1970 - 1986 από 8ο/οο σε 5,9ο/οο. Πολύ μεγαλύτερη επίδραση άσκησε στον δείκτη των διαζυγίων (ποσοστό επί 1000 γάμων) που διπλασιάστηκε: 15,9% αντί 8,3%.

Η κατάργηση του φορολογικού αυτού καθεστώτος δεν ενδείκνυται μόνον γιατί είναι αντισυνταγματικό, σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος 1975. Επιβάλλεται επίσης σαν αντιγεννητικό μέτρο που επηρεάζει άμεσα την υπογεννητικότητα επιδεινώνοντας την προβληματική δημογραφική κατάσταση της χώρας.

Σύμφωνα με το υφιστάμενο σύστημα, το αφορολόγητο εισόδημα μιας οικογένειας με παιδιά είναι σχετικά μικρό: σαν παράδειγμα, οικογένεια με 4 παιδιά ελαφρύνεται κατά 90% περισσότερο από ένα άγαμο μόνο του, ενώ η δαπάνη διαβίωσης είναι σαφώς υψηλότερη.

Για τους λόγους αυτούς συνιστώνται οι ακόλουθες απολλαγές: 150 χιλ. δρχ. για το πρώτο, 250 χιλ. δρχ. για το δεύτερο και 350 χιλ. δρχ. για το τρίτο και τα επόμενα παιδιά, σύμφωνα με την προτασόμενη ανακοίνωση της Ακαδημίας Αθηνών και για τιμές του έτους 1988.

Συνιστάται εξάλλου ευνοϊκότερη προσαρμογή των μέτρων αυτών προστασίας της γεννητικότητας και του πληθυσμού των νησιών του Αιγαίου και των εν γένει ακριτικών περιοχών, ώστε παράλληλα και με άλλα

επιπρόσθετα μέτρα, ν' ανακοπεί η φυγή των κατοίκων τους προς τα μεγάλα αστικά κέντρα.

ε. Επιμελημένη φύλαξη των βρεφών.

Ο συλλογικός βρεφικός εξοπλισμός (υπηρεσίες βοήθειας στην οικογένεια, ομάδες γονέων, συνοικιακές οργανώσεις, βρεφικοί σταθμοί χαμηλού κόστους) είναι από τις βασικές προϋποθέσεις που απαιτεί σήμερα η γυναίκα για να φέρει στον κόσμο παιδιά, χωρίς να στερείται από ουσιαστικές επίσης δραστηριότητες (επαγγελματικές, πολιτικές, μορφωτικές, καλλιτεχνική απασχόληση).

Το ισχύον μέχρι σήμερα σύστημα φύλαξης των παιδιών και των βρεφών στην Ελλάδα βρίσκεται ακόμα σε υποτυπώδη κατάσταση το 1986 υπήρχαν 1.172 κρατικοί παιδικοί σταθμοί. Καλύπτουν μόνο το 10% των αναγκών για τα παιδιά, λόγω έλλειψης κατάλληλης υποδομής δεν είναι δυνατόν να δεχτούν παιδιά μικρότερα των 2 ½ ετών. Για τα βρέφη άνω των 8 μηνών για τα οποία η ανάγκη αυτή είναι επίσης επιτακτική, υπάρχουν μόνο 141 σταθμοί. Μικρός αριθμός επιχειρήσεων που απασχολούν άνω των 300 εργαζομένων έχει καταρχήν υποχρέωση να διαθέτει βρεφονηπιακό σταθμό. Έτσι, κατά την κρατούσα αντίληψη, η φύλαξη και η ανάπτυξη των παιδιών επιβαρύνει ουσιαστικά μόνο τους γονείς και όχι το κοινωνικό σύνολο. Εξάλλου, οι φροντίδες μιας μητέρας για τα παιδιά δεν είναι δυνατό να αντικατασταθούν εύκολα χωρίς να επισύρουν πολύ υψηλό κόστος.

Εάν όμως έπρεπε να αντικαταστήσουμε όλες τις φροντίδες της μητέρας με τις αμειβόμενες υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας της Κυριακής, της εργασίας της νύχτας, των συμπληρωματικών ωρών κλπ., το κόστος της ανατροφής των παιδιών θα απορροφούσε ένα πολύ σημαντικό μέρος του εθνικού εισοδήματος. «Με μικρόβια» ή χωρίς μικρόβια το φιλί της μητέρας ολοκληρώνει ένα απαραίτητο λειτούργημα.

Οπωσδήποτε, είτε εργάζεται είτε όχι, η μητέρα βρεφών και μικρών παιδιών είναι δυνατόν, όπως συμβαίνει σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, να βοηθείται σημαντικά στα πλαίσια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που καλείται να αναλάβει στον τομέα αυτό σημαντικές πρωτοβουλίες υπό διάφορες μορφές αλληλεγγύης ή συμμετοχής των ενδιαφερομένων ανάλογα με την εισοδηματική τους κατάσταση.

Σύμφωνα με τις βασικές επισημάνσεις της Επιτροπής του Δημογραφικού Προβλήματος του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, «η δημογραφική πολιτική πρέπει να αφορά το σύνολο του πληθυσμού και όχι μερικές προνομιούχες ή μη κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες. Έτσι κύριος στόχος πρέπει να είναι η κατάργηση όλων των σωρευτικών διατάξεων που επιτρέπουν την παροχή, περισσότερων του ενός επιδομάτων στο ένα παιδί και η εναρμόνιση των ισχυόντων μέτρων επιδοματικής ενίσχυσης της οικογένειας».

Τα προτεινόμενα μέτρα κατά σειρά εκτιμώμενης προτεραιότητας και με συμμετοχή στις δαπάνες ανάλογα με την εισοδηματική ικανότητα των ενδιαφερομένων είναι τα ακόλουθα:

1. Δημιουργία νέων βρεφονηπιακών σταθμών.
2. Θεσμοθέτηση ελεύθερου επαγγέλματος ή περιστατικών βρεφονηπιακών λειτουργιών (baby sitters).
3. Θεσμοθέτηση της φύλαξης και ασφάλισης των παιδιών στα νηπιαγωγεία και στη στοιχειώδη εκπαίδευση.

Προτείνεται επίσης να δοθούν κίνητρα στις ιδιωτικές επιχειρήσεις να ιδρύσουν βρεφονηπιακούς σταθμούς μέσα στο χώρο δουλειάς, εντάσσοντας τη δαπάνη δημιουργίας των σταθμών στο πλαίσιο δανειοδότησης του Ν. 1262.

2. Αποκατάσταση ομαλής πληθυσμιακής εξέλιξης

Όπως αναφέρεται στην εισαγωγή της μελέτης, με δείκτη γονιμότητας 1,5 παιδιά κατά γυναίκα, το δημογραφικό έλλεμμα ανέρχεται σε 50 χιλ. γεννήσεις κάθε χρόνο. Για την αντικατάσταση των γενεών και την αποκατάσταση ομαλού ρυθμού εξέλιξης του ελληνικού πληθυσμού απαιτείται όχι μόνο η ανακοπή της συνεχιζόμενης μείωσης των γεννήσεων, αλλά και η προοδευτική αύξηση του δείκτη γονιμότητας στο επίπεδο των 2,1 παιδιών κατά μέσο όρο.

Με ποια μέσα θα επιτευχθεί ένα πρόγραμμα αναγέννησης της ελληνικής δημογραφικής ταυτότητας; Με ποιες θυσίες θα επανακτηθούν οι χαμένες ανθρώπινες δυνάμεις;

Ενδεικτικές προτάσεις συνιστούν τα ακόλουθα:

α. Αναγνώριση της κοινωνικής ωφέλειας της οικογενειακής εργασίας της μητέρας.

Εάν το οικογενειακό λειτούργημα αμειβόταν θα αντιπροσώπευε περισσότερο από 25% του εθνικού εισοδήματος. Με βάση τη διαπίστωση αυτή και τη διαφοροποιημένη υπογεννητικότητα σε γεωγραφικό και εργασιακό επίπεδο, προτείνουμε σαν επιτακτική ανάγκη την παροχή οικογενειακού επιδόματος ισοδύναμου προς το κατώτατο ημερομίσθιο στη μητέρα που αποφασίζει να μείνει στο σπίτι για να μεγαλώσει τρία παιδιά σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές και στους άνεργους οικογενειάρχες με προτεραιότητα όταν έχουν τρία παιδιά. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να δοκιμαστεί στην πρώτη φάση της εφαρμογής του Δημογραφικού Προγράμματος, χωρίς τη διακοπή των ασφαλιστικών δικαιωμάτων της γυναίκας και για χρονική διάρκεια δύο ετών τουλάχιστον για κάθε παιδί.

Εναρμόνιση χρόνου

Το ποιοτικό πλαίσιο υποδοχής του παιδιού στην οικογένεια περνάει από την εναρμόνιση των διαφόρων χρόνων ζωής (χρόνος εργασίας, σχολικός χρόνος, χρόνος ανέσεων κ.λ.π.). Στις διάφορες αυτές περιπτώσεις της ιδιωτικής ζωής, οι δημόσιες υπηρεσίες είναι δυνατόν να

προσφέρουν σημαντικές υπηρεσίες στην οικογένεια με παιδιά, συμβιβάζοντας και εναρμονίζοντας την επαγγελματική δραστηριότητα με την οικογενειακή ζωή.

Οικογενειακό δάνειο

Η παροχή δανείου σε νέα ζευγάρια και η διαδοχική απόσβεσή του μετά τη γέννηση καθενός από τα τρία παιδιά, έχει δοκιμαστεί σαν αποτελεσματικό μέτρο στην οικογενειακή πολιτική άλλων χωρών. Προβλέπονται επίσης χαμηλότοκα δάνεια σε νεοπαγή ζευγάρια για στέγαση και εξοπλισμό της κατοικίας.

β. Υποστήριξη της οικογενειακής στέγης

Θα ήταν πλεονασματική η υπόμνηση ότι οικογενειακή πολιτική με τον ελάχιστο αναγκαίο αριθμό παιδιών για τη στοιχειώδη υπόσταση μιας Πολιτείας συνδέεται άμεσα και πρωταρχικά με την υποστήριξη της ανάλογης στέγης, αν δεν διαπιστώναμε την παντελή σχεδόν απουσία της σκέψης αυτής από τα υπάρχοντα στεγαστικά προγράμματα που διακρίνονται για την πολυμορφία, το ασυντόνιστο και ταυτόχρονα την άγνοια της δημογραφικής κατάστασης. Οι διάσπαρτες σε ποικίλους οργανισμούς διατάξεις (Οργανισμό Εργατικής κατοικίας, Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, Αγροτική Τράπεζα, Κτηματική Τράπεζα, Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας κτλ.) επιβεβαιώνουν του λόγου το αληθές.

Η γέννηση πρώτου παιδιού επιβάλλεται να γίνει δικαίωμα για ένα πρόσθετο δωμάτιο στις κατοικίες του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας, αντί να παρέχεται με την περιφέρημη κλήρωση: «κορώνα - γράμματα» για τη ζωή μιας οικογένειας.

Ένα νοικοκυριό μέσης κατηγορίας υφίσταται σημαντική μείωση του οικογενειακού εισοδήματος με τη γέννηση κάθε παιδιού. Αυτός είναι ένας πρόσθετος λόγος της ανάγκης για ριζική προσαρμογή της στεγαστικής πολιτικής ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών.

Για τον ίδιο λόγο συνιστάται να χαρακτηρίζεται μια οικογένεια πολύτεκνη με τρία παιδιά αντί των τεσσάρων και άνω που απαιτούνται σήμερα, εξαιρουμένων των αδικαιολόγητων προνομιακών καταστάσεων.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του γαλλικού συνεδρίου 20 - 26 Οκτωβρίου 1986 αναφορικά με τις μεταμορφώσεις της οικογένειας και της κατοικίας, στις γενικές κατευθύνσεις μιας στεγαστικής πολιτικής, αντίθετα προς τις καθιερωμένες ιδέες, πρέπει να υπολογίζονται τα ακόλουθα:

- Παρά τη δημογραφική στασιμότητα, η ελάττωση του μεγέθους των νοικοκυριών οδηγεί στην αύξηση των νοικοκυριών. Κατά συνέπεια στην ανάγκη ανοικοδόμησης νέων κατοικιών.

- Αλλά η ελάττωση του μεγέθους των νοικοκυριών δεν οδηγεί κατά ανάγκην σε μια αύξηση των διαθέσιμων μικρών κατοικιών. Μια μονογονική οικογένεια έχει τις ίδιες ανάγκες με μια διγονική οικογένεια και όλοι επιδιώκουν να αποκτήσουν μεγαλύτερες κατοικίες.

- Όσο σημαντική και αν είναι η χρηματοδότηση για την απόκτηση ιδιόκτητης στέγης, η ζήτηση κατοικιών προς ενοικίαση είναι σημαντική.

- Τα δημιουργούμενα από τη δημογραφική εξέλιξη νοικοκυριά (μονογονικές οικογένειες, συγκατοικούντα ζευγάρια, χωρισμένοι γονείς κτλ.) προκαλούν μια επιστροφή προς τις κατοικίες στο κέντρο των μεγάλων πόλεων.

Σχετικά με τα μέτρα στεγαστικής πολιτικής η ομάδα εργασίας της Επιτροπής για το Δημογραφικό Πρόβλημα του Υπουργείου Εθν. Οικονομίας διατύπωσε τις ακόλουθες απόψεις.

Το ύψος των στεγαστικών δανείων θα πρέπει να διαφοροποιείται σε αντίστροφη αναλογία με το συνολικό ετήσιο πραγματικό οικογενειακό εισόδημα ώστε να εξασφαλίζει την άμεση αγορά ή την ανέγερση κατοικίας, για να πιάνουν άμεσα τα δάνεια τόπο και να μπορεί να γίνεται κανονικά η αποπληρωμή τους, αλλά και για να αντιμετωπίζεται στεθερά και προγραμματισμένα το πρόβλημα της στέγης. (Πρόβλημα θα υπάρξει με όσα επαγγέλματα μπορούν να παρουσιάζουν μικρότερο του πραγματικού εισοδήματός τους για να φοροδιαφεύγουν και στην περίπτωση μας για να εξασφαλίζουν μεγαλύτερο δάνειο. Σε αυτήν την περίπτωση θα χρειαστεί ίσως μια προσέγγιση του πραγματικού εισοδήματος στη βάση κάποιων τεκμηρίων).

Για κάθε δικαιούχο δανείου να ισχύσει η δωρεάν επιχορήγηση του δανείου σε μια προοδευτική, ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών, κλίμακα

στη λογική της ενίσχυσης της επιλογής της απόκτησης 2ου και 3ου παιδιού ανά οικογένεια. Για παράδειγμα οι επιχορηγήσεις μπορεί να έχουν την ακόλουθη μορφή: π.χ.

- για οικογένειες με ένα παιδί, η επιχορήγηση να ανέρχεται στο 15% του δανείου.
- για οικογένειες με δύο παιδιά η επιχορήγηση να ανέρχεται στο 30% του δανείου.
- για οικογένειες με τρία παιδιά η επιχορήγηση να ανέρχεται στο 45% του δανείου.
- για κάθε επιπρόσθετο παιδί η επιχορήγηση να αυξάνεται κατά 10%.

Σχετικά με την πρόταση αυτή παρατηρούμε ότι η υλοποίησή της προσκρούει στο πολύ μεγάλο κόστος, που εκτιμάται σε πάνω από 15 δις το χρόνο, με το επίπεδο χορήγησης δανείων του 1988 (60 δις δρχ. περίπου). Διατυπώθηκε επίσης η πρόταση από τον εκπρόσωπο των πολυτέκνων, η κρατική επιχορήγηση να φτάνει στο 100% της αξίας στις περιπτώσεις οικογενειών με έξι παιδιά και πάνω.

γ. Ελευθερία επιλογής και μερική απασχόληση

Η ελευθερία επιλογής μεταξύ πλήρους ή μερικής απασχόλησης μιας γυναίκας με βρέφη ή μικρά παιδιά αντιπροσωπεύει βασικό κίνητρο δημογραφικής πολιτικής. Οι αντιρρήσεις των συνδικαλιστικών φορέων για

τη μή μερική απασχόληση της γυναίκας είναι γνωστές. Το δικαίωμα όμως επιλογής είναι επιτακτικό:

- αποκλειστική απασχόληση στα οικιακά ή

- συνδυασμένη ανάληψη των οικογενειακών υποχρεώσεων και επαγγελματικών δραστηριοτήτων (πλήρη ή μερική απασχόληση).

- το δικαίωμα μερικής απασχόλησης αναγνωρίζεται σήμερα σε όλες σχεδόν τις προηγούμενες χώρες ανεξάρτητα πολιτικού χρώματος και ενθαρρύνεται ιδιαίτερα για τη μητέρα των τριών και άνω παιδιών. Με την καθιέρωση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στο δικαίωμα αυτό, παρέχεται στη μητέρα η δυνατότητα να εξακολουθεί την επαγγελματική της σταδιοδρομία και την ανάπτυξη των παιδιών της κατά το πρώτο τουλάχιστον έτος της ηλικίας τους.

- η απαγόρευση τέλος της απόλυσης από την εργασία της μιας μητέρας που έχει παιδί κάτω των τριών ετών, όπως εφαρμόζεται στην Γερμανία έχει εξαιρετικά σημαντική θέση στην αποτελεσματικότητα της οικογενειακής πολιτικής.

δ. Σύγχρονη περίθαλψη υπερηλίκων

Η κλασική μορφή περίθαλψης των ηλικιωμένων και προ παντός των υπερηλίκων ήταν μέχρι σήμερα έργο των φιλανθρωπικών οργανώσεων. Τα ελάχιστα γηροκομεία και γηριατρεία που λειτουργούσαν για μικρή αναλογία ηλικιωμένων (5-6% του συνολικού πληθυσμού), ανταποκρίνονταν κατά κάποιο τρόπο στον προορισμό τους δεδομένου ότι το μεγαλύτερο

μέρος των γερόντων, τελείωναν τη ζωή τους στο χώρο της πατριαρχικής οικογένειας. Τα τελευταία όμως χρόνια το «ειδυλλιακό» αυτό τέλος αλλάζει από τα βάθρα του τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Ποιοτικά γιατί η αναλογία των γερόντων πολλαπλασιάστηκε και η διάρκεια της ζωής επιμηκύνεται. Ποιοτικά γιατί, πέρα από την αναμφισβήτητη βελτίωση του επιπέδου ζωής, οι συνθήκες διαβίωσης των ηλικιωμένων δεν συμβαδίζουν με την αλλαγή αυτή.

Βασικά χαρακτηριστικά της αλλαγής είναι συνυφασμένα με τη χαλάρωση του θεσμού της οικογένειας και την υπογεννητικότητα: απομόνωση, ανασφάλεια, έλλειψη σεβασμού, αύξηση των δαπανών υγειονομικής περίθαλψης και πρόσθετων αναγκών. Με την αύξηση π.χ. της απομόνωσης επιταχύνεται το φαινόμενο της γεροντικής άνοιας, της αρρώστειας του Alzheimer που δεν καλύπτεται από την κοινωνική ασφάλιση. Η ανασφάλεια κάτω από την οποία ζουν οι υπερήλικες προκαλεί την αύξηση των δαπανών κοινωνικής πρόνοιας. Εξάλλου, με τη νέα ιατρική τεχνολογία αυξάνονται οι δαπάνες της υγειονομικής περίθαλψης. Τέλος, χάρη στην πολιτική δύναμη των πολυαριθμότερων συνταξιούχων οι συντάξεις κατά κάποιο τρόπο αναπροσαρμόζονται, διευρύνοντας απειλητικά το συνταξιοδοτικό έλλειμμα σε βάρος τόσο του κρατικού προϋπολογισμού όσο και του επιπέδου των κρατήσεων των μισθών των εν ενεργεία μισθωτών, χωρίς να υπολογίζονται οι

συμπαρομαρτούντες παράγοντες των πρώιμων ή χαριστικών συντάξεων, η αύξηση της δημογραφικής γήρανσης κτλ.

Έτσι, με τις μεγενθυόμενες δυσχέρειες της σύγχρονης περίθαλψης των υπερηλίκων οι γηρασμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης παρορσιάζουν τελευταία πλούσιο πεδίο κοινωνικών πειραματισμών. Αναφερόμαστε σε ένα σχέδιο νόμου που απασχόλησε τελευταία το γαλλικό κοινοβούλιο, αναζητώντας μια νέα λύση για τα παραπάνω προβλήματα των υπερηλίκων. Πρόκειται για την περίθαλψη ενός μέρους των υπερηλίκων από οικογένειες άλλες εκτός από τη δική τους, με βάση μια σύμβαση ανάμεσα στον εντεταλμένο σύμβουλο κάθε νομαρχιακού συμβουλίου και της ενδιαφερόμενης οικογένειας. Με αυτή τη λύση υπολογίζεται μείωση του κόστους και βελτίωση της περίθαλψης των υπερηλίκων.

3. Δημογραφική έρευνα και κατάρτιση

Ένα πολύπλοκο κοινωνικό πρόβλημα, όπως κατ' εξοχήν είναι το δημογραφικό, προϋποθέτει συνεχή δημογραφική έρευνα, κατάρτιση και διδασκαλία σε όλες τις βαθμίδες και τομείς, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 16 σύσταση της πρώτης δημογραφικής συνδιάσκεψης της Ευρώπης στο Στρασβούργο το 1966 και ενημέρωση του κοινού με όλα τα σύγχρονα μέσα μαζικής επικοινωνίας: τηλεόραση, ραδιοφωνία, τύπο.

Ως αντικείμενο παρόμοιας δραστηριότητας αναφέρονται ενδεικτικά:

- Τα προβλήματα της σύγχρονης και της παραδοσιακής οικογένειας με παιδιά και με γνώμονα την ποσοτική και την ποιοτική βελτίωση του πληθυσμού.

- Η οικογένεια με παιδιά ως βασικό κύτταρο οικονομικής και κοινωνικής αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης της ελληνικής κοινωνίας.

- Η δημογραφική έρευνα, κατάρτιση και διδασκαλία σε εθνικά και διεθνή πλαίσια.

- Εναρμόνιση της οικογενειακής ζωής με την επαγγελματική και εκπαιδευτική δραστηριότητα.

- Διάφορες μορφές οικογενειακής ζωής.

- Πληθυσμιακές δημοσκοπήσεις και ειδικές έρευνες στον μεταναστευτικό τομέα του εσωτερικού και του εξωτερικού.

Τα προτεινόμενα από το Συμβούλιο της Ευρώπης θέματα δημοσκοπήσεων είναι:

- Η εξέλιξη της γεννητικότητας και τη γονιμότητας, ιδιαίτερα στις αλλαγές που αναφέρονται στο θεωρούμενο κατά οικογένεια ιδανικό αριθμό παιδιών.

- Η εξέλιξη της γαμηλιότητας και προ παντός της πτώσης του αριθμού των γάμων και της «αδέσμευτης συγκατοίκησης».

- Η εκτός του σπιτιού εργασία των γυναικών.

- Η ανεργία.

- Ο αυξανόμενος ξένος πληθυσμός.

Η πραγματοποίηση των αναγκαίων ερευνών της δημογραφικής εκπαίδευσης και της συστηματικής ενημέρωσης από ολόκληρο το σώμα των κατά επάγγελμα και μη ενημερωτών και διαφωτιστών της κοινής γνώμης είναι ανάγκη να ενισχυθεί, ανεξάρτητα από πολιτική τοποθέτηση, από κάθε Έλληνα και Ελληνίδα με τη βοήθεια των μέτρων που αναφέρουμε στην μεθεπόμενη παράγραφο.

Δημογραφική έρευνα, κατάρτιση και διδασκαλία είναι δυνατό να διεξάγουν τα ανώτατα πνευματικά ή εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι συναφείς οργανισμοί (Ακαδημία Αθηνών, ΕΔΗΜ, ΙΑΔΗΠ, ΕΣΥΕ, ΕΚΚΕ, ΚΕΠΕ, κλπ.) όπως και ειδικές κοινωφελείς ή μη οργανώσεις.

Τα αναγκαία για την προσπάθεια αυτή στελέχη επιβάλλεται να καταρτίζονται σε ειδικά σεμινάρια ή Σχολές, με βάση το Δημογραφικό Πρόγραμμα και τα δεδομένα των συναφών επιστημών: Δημογραφία, Οικονομία, Ιστορία, Στατιστική, κ.ά.

4. Ισόρροπη μεταναστευτική πολιτική

Η ραγδαία πτώση των γεννήσεων και η οικονομική κρίση μετά το 1974 δίνουν μια νέα μορφή στην ελληνική μεταναστευτική κίνηση: τέλος της συμβατικής μετανάστευσης, λόγω έλλειψης μεταναστών.

Αυτό δεν σημαίνει ότι, παρά την έντονη δημογραφική κρίση, αποκλείεται και Τρίτη μαζική μετανάστευση προ του τέλους του τρέχοντος αιώνα, χάρη στην αρχή της ελεύθερης διακίνησης στα πλαίσια της ΕΟΚ. Ο κίνδυνος αυτός είναι πολύ ενδεχόμενο να εκδηλωθεί προς μία ή

περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, εφόσον η διαφορά του βιοτικού επιπέδου μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών αυτών παραμένει μεγάλη και εφόσον η ελληνική οικονομική ανάπτυξη αδυνατεί να καλύψει τις υφιστάμενες διαφορές αμοιβής εργασίας.

Ένα παρόμοιο μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα θα έδινε τη χαρακτηριστική βολή στην υποβαθμισμένη δημογραφική κατάσταση της χώρας, απομακρύνοντας τις δυνατότητες αποτελεσματικής εφαρμογής του προγράμματος ανακοπής της υπογεννητικότητας, της επιβράδυνσης της δημογραφικής γήρανσης και του περιορισμού της αθρόας εισόδου ξένων μεταναστών.

Εξάλλου, με την πάροδο του χρόνου από το 1974, όταν λόγω της ενεργειακής κρίσης οι ευρωπαϊκές χώρες άρχισαν να ελέγχουν αυστηρά την είσοδο των ξένων, η απροθυμία πολιννόστησης διευρύνεται τόσο εξαιτίας της επεκτεινόμενης αφομοίωσης και της απόκτησης της υπηκοότητας της χώρας υποδοχής, όσο και λόγω στενότητας της αγοράς εργασίας στις χώρες αυτές κατόπιν εφαρμογής περιοριστικών μέτρων κατά των παράνομα εισερχομένων.

Ο μέχρι σήμερα απολογισμός της μαζικής μεταναστευτικής περιπέτειας είναι η προοδευτική πτώση των μεταναστευτικών εμβασμάτων. Πολλοί μετανάστες αναβαπτίζονται σε Έλληνες του εξωτερικού. Επισκέπτονται την Ελλάδα σαν τουρίστες. Μετά τις «διακοπές» στην Ελλάδα επιστρέφουν στη χώρα μόνιμης εγκατάστασης

τους. Μερικοί επενδύουν ένα μέρος των οικονομιών τους στον ελληνικό χώρο, επωφελούμενοι από τα ευνοϊκά μέτρα.

Η νέα μετά την οικονομική κρίση του 1973, μορφή των προερχόμενων από μη ευρωπαϊκές χώρες μεταναστών που εισέρχονται στις χώρες της ΕΟΚ είναι λαθραίοι μετανάστες. Ένα ποσοστό από τους τουρίστες, μετά την λήξη του τριμήνου της νόμιμης προσωρινής διαμονής μετατρέπονται σε παράνομους μετανάστες. Υπό τον μανδύα του πολιτικού πρόσφυγα, του σπουδαστή ή άλλη ιδιότητα καλύπτουν τα κενά που άφησαν οι Έλληνες μετανάστες και η ελληνική υπογεννητικότητα. Απασχολούνται «προσωρινά» στις εγκαταλειπόμενες από τους Έλληνες εργασίες, στα «σκληρά ανθυγιεινά, επίπονα και χαμηλού κοινωνικού κύρους επαγγέλματα» γίνονται συχνά θύματα εκμετάλλευσης και εργάζονται ανασφάλιστοι. Συμβάλλουν στη διεύρυνση του ήδη ογκώδους ελλείματος των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης.

Το πρόβλημα της παράνομης διείσδυσης των ξένων εργαζομένων ενδιαφέρει συνεχώς και μεγαλύτερο αριθμό ευρωπαϊκών χωρών, με ιδιαίτερη έμφαση τις χώρες μέλη της ΕΟΚ και ακόμα περισσότερο τις μεταναστευτικές μεσογειακές χώρες της ΕΟΚ: Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία που δέχτηκαν κατά τη μεταπολεμική περίοδο διπλό δημογραφικό πλήγμα: από τη μαζική μετανάστευση και ταυτόχρονα από την υπογεννητικότητα. Οι δυσμενείς συνέπειες είναι περισσότερο αισθητές στις μεσογειακές αυτές χώρες γιατί γειτνιάζουν άμεσα με τον τρίτο

κόσμο.Ο Ελληνισμός γνωρίζει ήδη από 15 χρόνια την υποχρεωτική διείσδυση και κατοχή του 37% της Κύπρου. Οι 60.000 άποικοι και η υπεροχή της μουσουλμανικής γεννητικότητας επεξεργάζονται από κοινού τον αφελληνισμό της μεγαλονήσου, σαν πρώτο βήμα «ειρηνικής επέκτασης» στην Ελλάδα.

Η διαγραφόμενη από τα γεγονότα μεταναστευτική πολιτική επιβάλλει την ενσωμάτωσή της στο Πρόγραμμα της δημογραφικής πολιτικής, υπό την ευρεία έννοια με βασικούς στόχους:

1. Πρόβλεψη και πρόληψη κάθε μορφής μαζικής μετανάστευσης Ελλήνων εργαζομένων, χωρίς να εξαιρεθεί η «μετανάστευση εγκεφάλων» «drain - drain».

2. Συστηματική διευκόλυνση εκείνων που επιθυμούν να παλιννοστήσουν και ειδικά προγράμματα για τη νέα γενιά των μεταναστών, που αντιμετωπίζουν δυσχερή προβλήματα αναπροσαρμογής.

3. Διοργάνωση της επαγγελματικής και επιστημονικής ανταλλαγής εργαζομένων, ιδιαίτερα με χώρες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, ως βασικού μέσου επαγγελματικής και επιστημονικής κατάρτισης.

4. Αντιμετώπιση της αθρόας λαθραίας διείσδυσης ξένων εργαζομένων και συστηματική ενσωμάτωση των ήδη εργαζομένων από

μακρού χρόνου, με βάση ειδικά προγράμματα προσαρμογής και αφομοίωσης.

5. Διοικητικά μέτρα

Α. Απόφαση για την υιοθέτηση της πρότασης της Επιτροπής της ΕΟΚ τροποποιημένης ή ως έχει: Στα διάφορα σχέδια, συζητήσεις και αποφάσεις που λαμβάνονται τόσο στο εθνικό όσο και στο κοινοτικό επίπεδο, για την αντιμετώπιση οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και ζητημάτων άμυνας επιβάλλεται να λαμβάνεται υπόψη ο ανθρώπινος παράγοντας, οι διαθέσιμες ή υπολογιζόμενες ως αναγκαίες ανθρώπινες δυνάμεις.

Β. Να συσταθεί Υπουργείο ή Υφυπουργείο επιφορτιζόμενο με την οικογενειακή και τη δημογραφική πολιτική και για τον ίδιο σκοπό να συσταθεί υπό την εποπτεία του Προέδρου της Κυβέρνησης Ανώτατο Συμβούλιο Οικογένειας και Πληθυσμού.

Γ. Κατά προτεραιότητα να αντιμετωπίζονται ειδικές περιπτώσεις υπογεννητικότητας με ενισχυμένο επίδομα: π.χ. α) στις γυναίκες που μεγαλώνουν τρία και άνω παιδιά στα νησιά του Αιγαίου, β) στους ανέργους και στις γυναίκες της ίδιας κατηγορίας που ζουν σε ιδιαίτερα υποβαθμισμένες δημογραφικά περιοχές.

Δ. Να δραστηριοποιηθεί η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος στον τομέα του πληθυσμού και ιδιαίτερα στον τομέα της κίνησης Ελλήνων και ξένων μεταναστών.

Ε. Να θεσπιστεί η υποχρέωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να αναλάβει ουσιαστικές ευθύνες στο δημογραφικό τομέα και ιδιαίτερα στη φύλαξη των παιδιών.

ΣΤ. Να συσταθεί ειδικός οργανισμός ελέγχου νομιμότητας και ανάγκης εισόδου και απασχόλησης των ήδη εισελθόντων ξένων εργαζομένων και προσδιορισμού των προϋποθέσεων και μέτρων αφομοίωσής τους.

Αναφορικά με την παλιννόστηση προτείνονται τα ακόλουθα:

1. Προσέλευση των Ελλήνων μεταναστών και των οικογενειών τους θα είναι χρήσιμη στην χώρα αλλά, στην περίπτωση που δεν παλιννοστήσουν, ακόμη και τα κεφάλαιά τους μόνο σε επενδύσεις μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση της απασχόλησης, η οποία επιτυγχάνεται την συγκράτηση των κατίκων ή ακόμη και την προσέλκυση παλιννοστούντων. Πέραν όλων αυτών και η απλή επίσκεψή τους κατά περιόδους ή και η συμπαράστασή τους, από εκεί που ευρίσκονται, αποτελούν ένα εθνικό πόρο, ο οποίος μπορεί να αξιοποιηθεί. Για τους σκοπούς αυτούς προτείνονται τα ακόλουθα:

2. Αναβάθμιση της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού, α) με συγκέντρωση αρμοδιοτήτων από διάφορους φορείς και την παράλληλη σύσταση Υπηρεσιών εξυπηρέτησης και πληροφόρησης των μεταναστών και των παλιννοστούντων στο εξωτερικό και στο εσωτερικό και β) με συντονιστικές αρμοδιότητες στα θέματα που άπτονται των αποδήμων.

3. Δημιουργία ενός συμβουλευτικού οργάνου, με συμμετοχή των εκλεγμένων εκπροσώπων φορέων των αποδήμων Ελλήνων, υπό την αιγίδα της Γενικής Γραμματείας Αποδήμου Ελληνισμού.

4. Ενεργοποίηση του συστήματος κατάρτισης στατιστικών μεταναστευτικής κίνησης από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, που θα καλύπτει τις ροές αποδημίας - παλιννόστησης Ελλήνων και τις εισροές και εκροές αλλοδαπών, καθώς επίσης και την εγκατάσταση αλλοδαπών.

5. Σύσταση Ινστιτούτου Ερευνών για την διεξαγωγή ειδικών ερευνών και μελετών αναφερόμενων στους απόδημους στους μεταναστεύοντες και στους παλιννοστούντες, και οι οποίες να στηρίζονται σε βασικές στατιστικές που καταρτίζονται από την ΕΣΥΕ.

6. Το πρότυπο του «αρκαδικού χωρίου» να επεκταθεί σε όλη την Ελλάδα (εκτός Π. Πρωτεύουσας και Π. Θεσσαλονίκης). Οι προσπάθειες αυτές να γίνουν σε συνδυασμό με τον Νόμο 1262/1982 και την συνεργασία των τοπικών και των περιφερειακών συλλόγων των απόδημων Ελλήνων.

7. Αξιολόγηση του συστήματος και των προγραμμάτων σχολικής επανένταξης των παιδιών: των παλιννοστούντων και προσαρμογή, όπου διαπιστωθεί ότι χρειάζεται και αν το σύστημα δεν επαρκεί.

6. Δημογραφική πολιτική στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

Η εκτός των συνόρων ελληνική δημογραφική πολιτική, άμεσα συνυφασμένη με τη γεωπολιτική, υφίσταται κατ' ανάγκη την επίδραση της εξέλιξης και της κατανομής του παγκόσμιου πληθυσμού, γειτονικών και μη χωρών, σύμφωνα με τις διαγραφόμενες διεθνείς δημογραφικές τάσεις και προοπτικές.

Πράγματι ο πληθυσμός του πλανήτη μας διαιρείται σήμερα σε δύο τεράστιες κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει όλες τις αναπτυγμένες και γηρασμένες χώρες. Από 25ετίας παρουσιάζουν μια κοινωνική ιδιομορφία: την χωρίς ιστορικό προηγούμενο πτώση της γονιμότητας σε επίπεδο κατώτερο εκείνου που οι δημογράφοι θεωρούν απόλυτα απαραίτητο για την ανανέωση των γενεών. Έκτοτε οι θάνατοι γίνονται πολυαριθμότεροι από τις γεννήσεις. Δημιουργείται πληθυσμιακή στασιμότητα, μηδενική αύξηση, αν όχι ελάττωση του πληθυσμού και οπωσδήποτε ταχεία γήρανση, δυσανάλογη, δηλαδή, αύξηση των ηλικιωμένων προ παντός των ογδόντα ετών και άνω. Προκαλεί εξαιρετικά σημαντικό έλλειμμα στον προϋπολογισμό της κοινωνικής ασφάλισης, κάνει προβληματική την πληρωμή των συντάξεων και την καταβολή των δαπανών υγείας και κοινωνικής περίθαλψης. Αυτή είναι η περίπτωση του ενός πέμπτου του παγκόσμιου πληθυσμού.

Στη δεύτερη κατηγορία συγκαταλέγονται οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, ο αποκαλούμενος Τρίτος Κόσμος που διατηρεί υψηλή γεννητικότητα και αύξηση του πληθυσμού χάρη στην μεταπολεμική πτώση

της θνησιμότητας, προ παντός της βρεφικής. Εξασφαλίζει νεανική την κατά ηλικία σύνθεση και αυξάνει πάνω από 70 εκατομμύρια κάθε χρόνο. Η κατηγορία αυτή αντιπροσωπεύει τα 4/5 του πληθυσμού της Γης.

Το τέταρτο του πληθυσμού της κατηγορίας των αναπτυσσόμενων χωρών, ένα περίπου δισεκατομμύριο άτομα, είναι το σύνολο του μουσουλμανικού κόσμου.

Έχει διπλή ιδιαιτερότητα: θρησκευτική και εθνική, άρρηκτα δεμένες. Μετά μια περίπου 25ετία οι οπαδοί του Ισλάμ θα υπερδιπλασιαστούν. Θα είναι πάντοτε άμεσα γείτονες με τις γηρασμένες χώρες της μεσογειακής Ευρώπης, που ξεπερνούν ήδη σε ένταση την υπογεννητικότητα των άλλων αναπτυγμένων χωρών, και δεν φαίνεται, να συνειδητοποιούν τις επιπτώσεις που προκαλεί η υπογεννητικότητα και η δημογραφική γήρανση (βλ. χάρτη μουσουλμανικού κόσμου).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Γενικά το δημογραφικό πρόβλημα, ως έχει λεχθεί, είναι πολυσύνθετο και δεν επιλύεται. Επιδιώκεται η αντιμετώπισή του και επισήμανση των σπουδαιότερων παραγόντων που έχουν δυσμενή επίδραση σε αυτό. Οι παράγοντες αυτοί είναι:

Η κατοικία. Το 32% του πληθυσμού είναι εγκλωβισμένο στα διαμερίσματα (τα περισσότερα από αυτά μικρά) και τα παιδιά δεν έχουν άνετο ελεύθερο χώρο. Οι οικογένειες αυτές είναι καταδικασμένες να μην

κάνουν τρία παιδιά. Τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά το 1950 ήταν 9% του συνόλου - σήμερα είναι 19% με μεγάλη αναλογία γερόντων - τα διμελή νοικοκυριά κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό. Η έλλειψη κατοικίας, το υψηλό κόστος απόκτησής της και τα υψηλά ενοίκια αναγκάζουν τα νέα ζευγάρια να περιορίσουν ή να μεταθέσουν την τεκνοποίηση στο μέλλον.

Τα χαμηλά οικογενειακά εισοδήματα σε συνδυασμό με το υψηλό κόστος ανατροφής και εκπαίδευσης των παιδιών δρουν ανασταλτικά στην απόκτηση πολλών παιδιών. Δεν πρέπει όμως να παραβλέπεται ότι η Ελληνίδα αγρότισσα με το χαμηλότερο εισόδημα έχει τον υψηλότερο δείκτη γεννήσεων.

Η επιδίωξη των σημερινών νέων για καλύτερες σπουδές και πιο επιτυχή επαγγελματική αποκατάσταση οδηγούν στη δημιουργία οικογένειας σε μεγαλύτερες ηλικίες, γεγονός που έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο δημογραφικό. Οι οικογένειες πρέπει να ολοκληρώνονται σε μικρές ηλικίες.

Η ανεργία των νέων και γενικά η οικονομική ύφεση δημιουργεί προβλήματα και μεταθέτει το γάμο και την απόκτηση παιδιών. Έχει επίσης διαπιστωθεί ότι η συμμετοχή της γυναίκας στην αγορά εργασίας περιορίζει την τεκνοποίηση χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι πρέπει να περιοριστεί ή να αποκλεισθεί η γυναίκα από την εργασία. Στην Ελλάδα εργάζεται μόνο το 35% των γυναικών.

Η λειτουργία βρεφονηπιακών σταθμών δείχνει ότι το παιδί δεν είναι μόνο θέμα των γονιών, αλλά και της πολιτείας και άλλων κοινωνικών φορέων. Η δημιουργία σταθμών, η δωρεάν εγγραφή σε αυτούς βρεφών και νηπίων, και η ικανοποιητική και σε κατάλληλες ώρες λειτουργία τους είναι απαραίτητη και έχει θετική συμβολή στο όλο πλέγμα του δημογραφικού προβλήματος.

Η απομάκρυνση από τα παραδοσιακά ελληνικά πρότυπα ζωής και η κοινωνική παρακμή με την υπονόμηση των αξιών του γάμου, της οικογένειας και των τέκνων έχουν σημαντική επίδραση στο δημογραφικό.

Ο υπέρμετρος ευδαιμονισμός, η χαλάρωση των ηθών, τα ναρκωτικά, το AIDS και γενικά η κοινωνική υποβάθμιση και η παγκόσμια ανασφάλεια επιδρούν αρνητικά στο δημογραφικό.

Η επιδείνωση του περιβάλλοντος και η χειροτέρευση της ποιότητας ζωής «ιδιαίτερα» στα αστικά κέντρα, αποτελεί έναν από τους βασικούς αρνητικούς παράγοντες στη δημιουργία οικογενειών με πολλά (ή ακόμη και λίγα) παιδιά.

ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σπάνια συμβαίνει στην ιστορία ο αριθμός των γεννήσεων να πέφτει χαμηλότερα από τον αριθμό των θανάτων, προκαλώντας έτσι μείωση του πληθυσμού. Το φαινόμενο αυτό κυρίως παρατηρήθηκε στη Γερμανία και στη Γαλλία κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την περασμένη δεκαετία στη Καμπότζη, λόγω των γνωστών γεγονότων.

Παρ' όλα αυτά σήμερα σε περίοδο ειρήνης πολλές χώρες της Ευρώπης παρουσιάζουν δείκτη γεννήσεων πολύ κάτω του δείκτη διαιώνισης των γενεών, με αποτέλεσμα εμφάνιση σοβαρών δημογραφικών προβλημάτων.

Οι πληθυσμιακές μεταβολές, όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους που έχουν σχέση με τις συνθήκες εργασίας, ζωής, κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο, ιστορικές καταβολές, θρησκείας, θέση γυναίκας και έθιμα, εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, βιολογικούς παράγοντες, γεωγραφικό περιβάλλον και την πληθυσμιακή δομή από πλευράς ηλικίας και φύλου.

Δεν υπάρχει ως σήμερα μία παγκόσμια θεωρία των πληθυσμιακών μεταβολών και πολύ λιγότερο της πληθυσμιακής αύξησης. Κάθε ιστορική εποχή έχει τους δικούς της νόμους του πληθυσμού λόγω της αλληλοεξάρτησης δημογραφικών και μη παραγόντων χωρίς να είναι δυνατόν πάντοτε να προσδιορίζεται μια πλήρης σειρά αιτιακών παραγόντων.

Οι ιστορικές, πνευματικές, θρησκευτικές επιρροές και η επίδραση των μη υλικών δυνάμεων που μορφοποιούν τη ζωή του ανθρώπου δεν μπορούν να εκφραστούν στατιστικώς. Η μελλοντική πληθυσμιακή εξέλιξη πρέπει έγκαιρα να επισημαίνεται λόγω των σοβαρών κοινωνικών,

οικονομικών και εθνικών επιπτώσεων της - που εκδηλώνονται όμως πολύ αργότερα και έντονα.

Με τα σημερινά δεδομένα μπορούμε να επιχειρήσουμε τον προσδιορισμό της δημογραφικής εξέλιξης μέχρι το 2020 αν και οι πληθυσμιακές προβλέψεις ερίναι παρακινδυνευμένες.

Αν υποθέσουμε ότι δεν σημειώνονται μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα και η πολύ χαμηλή γεννητικότητα θα αρχίσει να βελτιώνεται βαθμιαία ώστε να φθάσει τα επίπεδα αναπλήρωσης των γενεών σε 10 - 15 χρόνια και η προσδοκώμενη ζωή θα αυξάνεται (1 χρόνο ανά δεκαετία), στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του 2000 υπολογίζεται ότι ο συνολικός πληθυσμός θα είναι 10,2 εκατ. ως και σήμερα. Η γήρανση του πληθυσμού θα επιδεινωθεί όπως και η εγκατάλειψη ορισμένων γεωγραφικών περιοχών από τον πληθυσμό των παραγωγικών ηλικιών.

Η πιθανή προβλεπόμενη εξέλιξη του πληθυσμού κάτω από τις προαναφερθείσες συνθήκες φαίνεται στον Πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ**Ο σημερινός και ο μελλοντικός πληθυσμός της Ελλάδος****1991 - 2021 (σε χιλιάδες)**

Ομάδες ηλικιών	1991	2001	2011	2021
0 - 14	1.021	1.611	1.642	1.720
15 - 44	4.377	4.359	3.942	3.528
45 - 64	2.529	2.534	2.764	2.889
65 +	1.439	1.702	1.854	1.952
Σύνολο	10.269	10.206	10.202	10.089
ποσοστιαία κατανομή (%)				
Ομάδες ηλικιών	1991	2001	2011	2021
0 - 14	18,7	15,8	16,2	17,1
15 - 64	76,3	67,5	65,2	63,6
65+	14,0	16,7	18,1	19,3
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

Το 2020 οι ηλικιωμένοι (65 ετών και άνω) θα ανέλθουν στο 20% του συνολικού πληθυσμού ενώ ο παιδικός πληθυσμός θα πέσει στο 17,1%, κάτω από τα σημερινά επίπεδα του 19% και ο συνολικός πληθυσμός θα κυμανθεί γύρω στα 10 εκατ. με τάση μείωσης.

Αν όμως οι δημογραφικοί δείκτες δεν βελτιωθούν και διατηρηθεί ο ίδιος δείκτης γεννήσεων του 1990 (1,4 μέσος αριθμός τέκνων ανά γυναίκα) και αν δεν προκύψουν σημαντικά γεγονότα (πόλεμος, μετανάστευση) τότε ο συνολικός πληθυσμός της χώρας μας το 2015 θα είναι μειωμένος κατά 500.000 άτομα από το σημερινό αριθμό. Η επιδείνωση αυτή των δημογραφικών δεικτών που άρχισε από το 1985 δημιουργεί σοβαρά πληθυσμιακά προβλήματα στη χώρα μας. Τα κενά που δημιουργούνται καλύπτονται κατά το μεγαλύτερο μέρος από Πόντιους και Βορειοηπειρώτες αλλά και από μουσουλμάνους της Ασίας και της Αφρικής και από άλλους που εισδύουν παράνομα στον Ελληνικό χώρο (και παραμένουν με ποικίλες ψευτοϊδιότητες, προσθέτοντας νέα προβλήματα).

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕ ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ

Ως ήδη έχει αναφερθεί, ο δείκτης γεννήσεων κυμάνθηκε στη χώρα μας την πρώτη μεταπολεμική τριακονταετία (1950 - 80) στο 2,4 - 2,2 ενώ παρουσίασε κάθετη πτώση μετά το 1982 και κατήλθε στο 1,4 το 1990, δηλαδή πιο κάτω από το όριο ανανέωσης των γενεών.

Οι αναπτυγμένες χώρες στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο γνώρισαν μία δημογραφική άνθιση (2,1 - 2,7 παιδιά ανά γυναίκα) και ακριβώς πάνω στην ευημερία τους (1967) ο δείκτης αυτός μειώθηκε.

Σήμερα σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες, ο δείκτης γεννήσεων έχει πέσει κάτω από τα 2,1 παιδιά ανά γυναίκα που είναι το όριο ανανέωσης των γενεών.

Χώρες της Νοτίου Ευρώπης όπως η Ιταλία και η Ισπανία παρουσίασαν μεγάλη μείωση του δείκτη, που έφθασε στο 1,32 και 1,36 αντίστοιχα το 1989. Η Γαλλία παρουσίασε τα τελευταία χρόνια βελτίωση του δείκτη (1,81) ενώ η πρώην Δυτ. Γερμανία δεν μπόρεσε να βελτιώσει το δείκτη που παραμένει πολύ χαμηλός (1,41).

Μεγάλες χώρες όπως ΗΠΑ, πρώην Σοβιετική Ένωση, Ιαπωνία έχουν μεγαλύτερη δείκτη γεννήσεων που κυμαίνεται από 1,7 έως 2,34 στην πρώην ΕΣΣΔ. Από τις Βαλκανικές χώρες η Βουλγαρία και η πρώην Γιουγκοσλαβία βρίσκονται σε υψηλότερα από τη χώρας επίπεδα (1,86 και 1,88 αντίστοιχα), αλλά κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης των γενεών.

Οι μουσουλμανικές όμως χώρες παρουσιάζουν πολύ υψηλά επίπεδα γεννητικότητας και συγκεκριμένα η μεν Αλβανία έχει διπλάσιο αριθμό παιδιών ανά γυναίκα, η δε Τουρκία τριπλάσιο από τη χώρα μας. Σήμερα στην Ελλάδα έχουμε 100 χιλιάδες περίπου γεννήσεις το χρόνο ενώ στη Τουρκία περίπου 1.600.000.

Το 2010 ο πληθυσμός της Ελλάδος, με βάση τις υποθέσεις που προαναφέρθηκαν θα είναι 10,2 εκατ. και της Τουρκίας θα φθάσει στα 80 εκατ. Η δημογραφική γήρανση θα είναι υψηλή σ' όλες τις χώρες της ΕΟΚ και στη χώρα μας θα φθάσει στο 18% του πληθυσμού ενώ στην Τουρκία μόλις στο 4% και στην Αλβανία 5%. Το 2000 οι νέοι της Ελλάδος θα είναι 1.600.000 περίπου ενώ οι νέοι της Τουρκίας γύρω στα 20.000.000.

Ο Αλβανικός πληθυσμός περιλαμβανομένου και του ευρισκομένου στις γειτονικές χώρες (Νέα Γιουγκοσλαβία - Σκόπια - Βουλγαρία) θα διπλασιαστεί μετά από 30 - 35 έτη και από 6 εκατ. σήμερα θα πλησιάσει τα 12, δηλαδή το 2025 θα υπερτερεί κατά 20% του Ελληνικού πληθυσμού ακόμη και αν οι δημογραφικοί μας δείκτες βελτιωθούν. Η Αλβανία λόγω της νεανικής σύνθεσης του πληθυσμού και της μικρής αναλογίας των γερόντων θα συμπεριλαμβάνεται ανάμεσα στις πιο νέες χώρες όχι μόνο των Βαλκανίων, αλλά ολοκλήρου της υφηλίου, ενώ η Ελλάδα θα είναι η πιο γεροντική χώρα των Βαλκανίων.

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο πληθυσμός του Κοσσυφοπεδίου ενώ ήταν κατά το ήμισυ Αλβανόφωνοι μουσουλμάνοι και κατά το ήμισυ Σέρβοι μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, σήμερα οι Αλβανόφωνοι αντιπροσωπεύουν το 77% του συνόλου με 2.000.000 ενώ οι Σέρβοι έγιναν μειονότητα με 200.000 (ποσοστό 13%) σε χρονική περίοδο 45 ετών.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ν. Αμερικής, της Αφρικής και της Ασίας, η γεννητικότητα είναι περίπου 4 φορές μεγαλύτερη από το μέσο όρο των χωρών της ΕΟΚ. Ο παιδικός πληθυσμός φθάνει το 50% του συνόλου και οι ηλικιωμένοι μόλις το 20,3%.

Την τελευταία, όμως, δεκαετία η θνησιμότητα μειώνεται με ταχύ ρυθμό που φθάνει μέχρι το 50% λόγω της καταπολέμησης των επιδημιών και της ανόδου του βιοτικού επιπέδου, με αποτέλεσμα, αν η γεννητικότητα παραμείνει η ίδια, να επέλθει σύντομα πληθυσμιακή έκρηξη.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι πληθυσμιακές εξελίξεις (αύξησης της αναλογίας των νέων ή των γερόντων, μεταβολές του συνολικού πληθυσμού) επηρεάζουν ολόκληρο τον εθνικό οργανισμό και την κοινωνική συνοχή.

Οι δημογραφικές διαφορές γειτονικών κρατών (ή εθνοτήτων που συμβιούν στην ίδια χώρα) δημιουργούν προβλήματα με βαθμιαία επικράτηση των ισχυροτέρων δημογραφικών δυνάμεων.

Ο λαός είναι το πιο πολύτιμο κεφάλαιο του κράτους που προωθεί την παραγωγή, την οικονομική και κοινωνική πρόοδο και εγγυάται την ύπαρξη και την ασφάλειά του.

Η δημογραφική εξασθένηση - γήρανση της κλασσικής Ελλάδος και του Βυζαντίου οδήγησε, σύμφωνα με έγκριτες μαρτυρίες, τον Ελληνισμό σε υποταγή αιώνων και παρ' ολίγον σε ολοκληρωτικό αφανισμό.

Η χώρα μας με τη δραματική μείωση των γεννήσεων την τελευταία δεκαετία διατρέχει μεγάλους κινδύνους (που επιτείνονται λόγω της γεωγραφικής της θέσης και της έλλειψης συγγενικών λαών):

✓ Η μείωση των γεννήσεων στην δεκαετία του '80 κατά την οποία ο δείκτης έπεσε από 2,09 παιδιά ανά γυναίκα το 1982 σε 1,4 του 1990, απειλεί πλέον σοβαρά την ανανέωση και διαιώνιση της ελληνικής μας φυλής.

- √ Τα πληθυσμιακά κενά που δημιουργούνται σε διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα (Νησιά Αιγαίου, Ιονίου, κλπ) υπάρχει ο κίνδυνος να καλυφθούν από αλλοδαπούς (κυρίως Μουσουλμάνους) με εξαιρετικά δυσμενή απώτερα επακόλουθα.
- √ Στις ένοπλες δυνάμεις θα δημιουργηθεί σοβαρό πρόβλημα λόγω της μείωσης του αριθμού των στρατευσίμων.
- √ Λόγω του υψηλού βαθμού γήρανσης -ο ρυθμός γήρανσης στην Ελλάδα είναι ο ταχύτερος της Ευρώπης- η χώρα μας θα έχει τους νεότερους συνταξιούχους και μεγάλο ποσοστό ηλικιωμένων που θα φθάνει το 2010 το 18% του συνόλου του πληθυσμού.
- √ Οι δαπάνες για την υγεία διαρκώς θα αυξάνονται και θα πολλαπλασιάζονται λόγω του υψηλού κόστους των ηλικιωμένων ομάδων (8 φορές υψηλότερες) και ιδιαίτερα των υπερηλίκων (12 - 15 φορές υψηλότερες).
- √ Η αναλογία εργαζομένων - συνταξιούχων ήδη έχει μεταβληθεί σε πολύ επικίνδυνα επίπεδα και απειλείται με κατάρρευση όλο το κοινωνικό ασφαλιστικό σύστημα.
- √ Εργατικό δυναμικό για χειρωνακτικές εργασίες και γενικά βαριά επαγγέλματα δεν θα υπάρχει, γεγονός που θα καθιστά ευχερέστερη την είσοδο ξένων μεταναστών.

√ Η μείωση των νέων ατόμων δεν συμβάλει και στη μείωση της ανεργίας.

Η ανεργία είναι αποτέλεσμα της όλης διάρθρωσης και προσανατολισμού της κοινωνίας και της πορείας της οικονομίας και αντίθετα από ότι πιστεύεται, η μείωση των νέων περιέργως ωθεί σε αύξηση της ανεργίας κυρίως των πτυχιούχων ανωτάτων σχολών και αποφοίτων λυκείων, λόγω των δυσμενών επιδράσεων σε όλους τους τομείς της παραγωγής της κατανάλωσης και διακίνησης των αγαθών.

Οι δυσμενείς αυτές επιδράσεις οφείλονται στο ότι η μείωση των νέων μακροπρόθεσμα, λόγω και των άλλων δημογραφικών μεταβολών που προκαλεί, οδηγεί σε μείωση και γήρανση του εργατικού δυναμικού και σε οικονομική ύφεση.

Εάν για την ανανέωση του εργατικού μας δυναμικού και γενικά την πορεία της οικονομίας μας και των ασφαλιστικών ταμείων στηριχθούμε στους μετανάστες της Ασίας και της Αφρικής πολύ γρήγορα θα δημιουργηθούν προβλήματα σοβαρά με κοινωνικές και εθνικές προεκτάσεις σύμφωνα με την εμπειρία των περασμένων 10ετιών σε χώρες της Δ. Ευρώπης. Οι μουσουλμάνοι έχουν άλλα πρότυπα, άλλα ιδανικά και διαμορφώνουν άλλες κοινωνίες διαφορετικές του δυτικού πολιτισμού.

Επιπτώσεις από τις δημογραφικές εξελίξεις έχουμε και στον πολιτισμικό τομέα. Η δημογραφική γήρανση του πληθυσμού οδηγεί σε κοινωνική υποβάθμιση με τη χαλάρωση και εκφυλισμό πολλών θεσμών

(οικογένεια - παιδί - μητρότητα) και εμφάνιση των κοινωνικών ασθενειών με έξαρση της εγκληματικότητας, των ναρκωτικών και γενικά πράξεων βίας και αυθαιρεσίας.

